

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲАМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ
БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

АРНАЎЛЫ СЫРТҚЫ БӨЛИМ

КӘСИПЛИК ТӘЛИМ КАФЕДРАСЫ

**«МИЙНЕТ ТӘЛИМИ ҲАМ ОНЫ ОҚЫТЫЎ МЕТОДИКАСЫ»
пәнинен лекциялар топламы**

ЛЕКЦИЯНЫ ТАЯРЛАҒАН:

Қ.Ж.ҚЫДЫРНИЯЗОВ.

НӨКИС – 2007

1 – ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТАЛИМИ МЕТОДИКАСЫ ПАНИ ХАМ ОНЫН УАЗЫЙПАСЫ. ПОЛИТЕХНИК ТАЛИМ АХМИЙЕТИ, МЕТОДОЛОГИК ТИЙКАРЛАРЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Мектеп окуу режесинде мийнет талиминин туткан орны.
2. Талим хам тарбияны мийнет пенен косып алып барыу хаккында пикирлер.
3. Политехник талим хам онын ахмийети.

Педагогика пани осип киятырган жас ауладты осуу хам де омирге таярлау ызамлыкларын уйретеди хам уйренеди. Тарбия жагынан огада керекли хам коп сырлыгынан педагогика панинен айрым панлер ажыралып шыкты. Бул физиканы окутыу методикасы, математиканы окутыу методикасы, мийнет талимин окутыу методикасы панлер болып табылады.

Мийнетти окутыу хам оз наубетинде айрым болимлерден ибарат.

Хазирги дауирде баслангыш талим методикасы 1-4-класс, 5-9-классларда окуу устаханасында колланылатугын методика. Ауыл хожалык жерлердеги тажрыйбе-амелий хам оз-озине хызмет корсетиу методикалары болып табылады.

Мектеп окуу устаханаларында мийнет талими методикасы оз алдына окуушыларды техника тийкарлары менен таныстырыу, уйретиу аркалы оларда билим хам конликлелерин технологик системага асырыуын оз алдына уазыйпа етип койды. Бизге малим болганындай билим хам конликлпе бир-бири менен беккем байланыслы. Мектепти питкерип шыгыушы жас аулад техникалык билимлер, билим хам конликлелер менен куралланган болууы керек.

Окуушыларда мийнет етиуге мухаббат, мийнет етиу биринши ыктыярлы екенлигине тарбиялау мийнет талим сабакларында амелге асырылады.

Касиплик таярлыктын ажыралмас болими окуу устаханасында алып барылатугын мийнет талими сабаклары болып табылады. Мийнет талим сабакларынан окуушылар агашсазлык, металга ислеу бериу хам де станокларда ислеу бериу бойынша маглыуматларга ийе болады. Ислеу бериуши асбаплар менен танысады хам сол асбаплар менен ислеу операцияларын орынлайды.

Техника тарауында электрлестириу, механизациялау хам жумыс процессинде автоматластырыу бойынша да билимге ийе болады. Санааттын рауажланыуы хам халык

хожалығынын барлық тарауларындағы техникалық рауажланыуы билимлі жұмысшы кадрлар таярлау хам де олардын профессиональ искерлигине барған сайын жокары талаптар койылмакта.

Уйренілген касипларден алған терен хам пухта ийелеп алыулары ислеп шығаруы билимин жанеде беккемлеуи хам мийнет онимдарлығын асырыулары ушын олар хазирги заман техникасы хам технологиясы тийкарларын билиуи шарт.

Мийнет пани бойынша оқытыушынын таярланыу процессинде бир катар дидактик уазыйпалар есапка алынады. Булардын ишиндеги ен тийкаргылардын бири мектептеги мийнет оқыуы уазыйпаларын мектеп программалары мазмунын аныклау хам шолкемлестирiu принциплерин ашып бериуден ибарат.

Мийнет оқыуынын уазыйпалары хам мазмуны коспалы дидактик байланыскан болады. Бул байланысты толық тусинiu ушын мийнет сабагы уазыйпалары турли дарежеде койылады хам турли дарежеде иске асырылады. Биринши дарежеде мийнет оқыуы мектеп системасынын элементи сыпатында, хам де улыума мектеп уазыйпаларын орынлау кураллары ретинде каралады.

Улыума мектеп уазыйпаларын иске асырыуда мийнет оқытыушысы баска оқытыушылар менен байланыскан жагдайда озинин педагогикалык маманлығын олардын байланысларын алып баруы керек. Мийнет оқыуы оқыушыларды хар тареплеме рауажландырудын ен тийкаргы куралы. Физиологиялык жактан дурыс шолкемлестирілген мийнет оқыуы бала организмнин жаксы рауажланыуына тасир етеди. Мийнет оқыуы процессинде физикалык мийнет, акылый хызмет пенен бирлеседи.

Солай етип, мийнет оқыуы пикир жургизiu менен иске асады, бул болса оқыушылардын акылый рауажланыуына имканият береди. Оқыу уазыйпалары хар бир оқыу темасы шыныгыулар ислеу уактында да иске асырылады. Оқыуды улыума мийнет пенен бирге косыуды тамийинлеу зарурлиги мектептеги оқыту мазмунына, сонын ишинде мийнет оқыуы мазмунына бир катар талаптар кояды:

1. Оқыушылардын практикалык жұмыслары мумкиншилигине карап, улыума мийнетти оз ишине алыуы керек.
2. Ондирис мийнет мазмунында оқыушылардын жас айырмашылықтары, мийнет оқыуы уазыйпалары ислеп шығарудын характери есапка алыныуы керек.
3. Мийнет оқыуы ислеп шығаруы бойынша бир катар конликепелер берилиуи керек.

Солай етип, мийнет сабагында усы жокарыдагы корсетілген талаптарды есапка алганда, сабак жаксы натийжели болады.

Белгили илимпазлар коп заманлардан берли мийнет тарбиясы хам талимин онимли мийнет пенен бирлестириу хаккындагы идеяларды баянлап келген. Англичан алымы Томас Мор биринши болып бул пикирди коллап кууатлаган.

XV асирде италян илимпазы Фома Компанелла балаларга мийнет тийкарында талим бериуде жуда кен турде далиллеп берген. Белгили француз илимпазы Жан-Жак Руссо мийнет тарбиясы идеясын мазмунлы ислеп шыкты.

Политехникалык талим мийнет окыуын окыушыларда хазирги заман ислеп шыгарыу ондирисинин улыума илимий тийкарларына байланысly болган билимлер хам олар ислеп шыгарыу ондирисинин коп тарауларында колланылатугын улыумаласкан маманлыкларды ийелейтугын жол жобаларды шолкемлестириуди талап етеди.

СОРАЎ:

1. Мийнет талимин окытуу методикасы панинин максет уазыйпалары?
2. Талим тарбияны бирге косып алып барыу хаккындагы даслепки пикирлерди кимлер берген?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕР.

1. Мийнет талими.
2. Политехник талим.
3. Методологтк тийкарлары.

2-ЛЕКЦИЯ

КАДРЛАР ТАЯРЛАУДЫН МИЛЛИЙ БАГДАРЛАМАСЫ. ТАЛИМ ТУУРАСЫНДАГЫ НЫЗАМ.

ЖОБАСЫ:

1. Президент И.А. Каримовтын Озбекстан республикасы Олий мажлиси IX-сессиясында сойлеген сози.
2. Кадрлар таярлаудын миллий дастури.

Президент И. Каримов Озбекстан Республикасы Олий Мажилиси IX-сессиясында сойлеген созинде ен керекли маселелер катарына, талим-тарбия тизимин туптен озгертиу келешек ауладты, заманагой тарбиялау Озбекстан рауажланыу жолындагы жана баскышларынан бири болып есапланады.

Бугинги кунде канийгели кадрлар таярлау, жокары руухыйлыгымызды тиклеу хам байытыу, миллий талим-тарбия тизимин калиплестириу, заман талаптары менен бириктириу тийкарында дуньядагы рауажланган еллердеги укуп конликелер дарежесине шыгарыу максетинде улкен ахмийет берилип келинбекте.

Ашыктан ашык айтылыуы керек мектептердин материаллык базасы жуда томен, екинши маселе тарбияшы ягный окытыушыга барып такалмакта. Окытыушы балаларга заманагой билим берсин, деп атап отемиз. Бирок, заманагой билим бериу ушын даслеп, тарбияшынын ози сондай билимге ийе болууы керек.

Хаммеге белгили, талим сабаклардан басланады. Барлык тарау сабаклыкларымыз даслеп бугинги хам ертенги кун талаптарына емес, ески совет формасында жазылган сабаклыклардан пайдаланып, балаларымызга жанаша пикирлеуди уйретилмейди. 1996-97-окыу жылынан баслап мектептердин биринши классларында окыу жана алипбеден алып барылады.

Талим-тарбия тарауындагы белгиленетугын реформаларды баскышпа-баскыш отиу принципи койылган.

БИРИНШИ БАСКЫШ:-отиу дауири болып, ол 1997-2001 жылларды, ягный 4 жыл дауамында амелде колланылады. Бунда кадрлар тизими манисин саклап калуу, онын рауажланыуы ушын хуыкый- демократия, илимий-методик, шарт-шариятлар жаратылыуы лазым. Бул баскышта тийкарынан томендеги узыйпаларды орынлау керек.

Миллий багдарламаны амелге асырыудын басланыуы; жана талаптарга жууап беретугын педагог кадрларды таярлау; окыу стандартларын жаратыу хам жана окыу программа устинде ислеу; улыума талим мектептеринин дузилсин кайта куруу х.т.б. оз ишине алады.

ЕКИНШИ БАСКЫШ: 2001-2005-жылларды оз ишине алады. Бунда миллий багдарлама кен толык амелге асыруга ерисиу зарур. Тизимнин натийжелилигин мийнет базарын есапка алып сиясий-экономикалык шарияттан келип шыгып багдарлама идеялары хам кагыйдаларына керекли озгертиулер киритиледи.

УШИНШИ БАСКЫШ: 2005 хам кейинги жылларга молшерленген болып, онда топланган тажрыйбелерди анализ етиу хам улыумаластырыу тийкарында озгериуши сиясий-экономикалык шарт-шариятларды итибарга алган жагдайда кадрлар таярлау тизимин жане де рауажландырыу зарур. Улыумаластырылган халда кадрлар таярлаудын тизиминин формаларынын искерлик корсеткишинин тийкаргы узыйпалары томендегилерди оз ишине алады.

- Барлык турдеги талим мекемелеринде жокары билимли канийгелер таярлау ушын узликсиз талим, пан хам ислеп шыгарыу ондирисинен натийжели пайдаланыу.

- Мамлекеттик талим стандартларын енгизиу хам олардын корсеткиш механизмлерин ислеп шыгыу.
- Канийгеликлерин, билим дарежесине карап касиплер болган улыума мамлекет талапларында аныклау.
- алим дизиминин дузилиси хам мазмуны жагынан уйренип шыгыу, окытыушы хам тарбияшыларды кайта таярлау;
- мамлекет хам сийсий мекемелердин касипке багдарлау бойынша искерлигин тамийинлеу;
- окыушы жасларды Ыатанга садыклык, руухый хам агартыушылык мийнетке жаксы карым-катнаста тарбиялау;
- талим мекемелеринин биринши наубетте улыума талим мектеплерин мамлекет тарапинен финанс хам материаллык-техникалык жактан тамийинлеу, онын механизмлерин корип шыгыу;

Бундай курамалы узыйпаларды амелге асыруда мамлекет хам жамийеттин роли айрыкша тасир етеди. Олар жокары билимли канийгеликлер таярлау бойынша талим шолкемлеринин искерлигин котроллау лазым.

Халык талиминин тийкаргы орайы узликсиз талим дизимин пайда етеди. Узликсиз талимди мамлекеттик талим стандартлары хам тийисли талим багдарламалары менен тамийинлеуде, даслеп, олардын дунья талаплары дарежесинде болууга руухый жактан тийкаргы итибар бериу керек.

Сонын ушын улыума талим багдарламаларын мектепке шекемги тарбия, баслангыш, улыума талим хам мектептен тыскары талим туринде дузилсе мектепке мууапык юолады. Бунын ушын томендеги дизимди тийкар етип алсак, козлеген натийжелерге ерисемиз:

1. Мектепке шекемги талим. Уш жастан басланып алты жаска шекемги семьяда, балалар бакшасында хам баскада талим шолкемлеринде алып барылады.
2. Баслангыш талим. 1-4-классларды оз ишине алады хам бунда окыу 6-7 жастан басланады.
3. Улыума талим. Бунда окыушыларга 5-9-класслар аралыгында билим хам тарбия бериледи. Улыума талим мектеби хамме ушын мажбурий болып, билим тийкарлары терен уйретиледи. Балаларымыздын дуньяга коз-карасын рауажландырууга тийкар салыныуы керек.
4. Орта арнаулы билим хам касип-техника талими. Окыу муддети 3 жылдан кем болмаган академик хам касип-техника лицейлери хам колледжлери.

5. Жокары канийгелик талими. 4 жылдан кем болмаган муддетте дауам етеди.

Жокары канийгелик талими бакалаврлик хам де магистратурага болинеди.

Бакалаврлик – бул жокары оқыу орны болып, базалык жокары талим бериу деген. Онда оқыу кеминде 4 жыл дауам етип, жокары маглыумат хам таяныш канийгелик дипломын алыу менен тамамланады.

Магистратура – анык канийгелик бойынша жокары касиплик талим болып, бакалаврлик тийкарында кеминде 2 жыл дауам етеди. Ондагы озгешелик жуумаклаушы квалификацион мамлекет аттестациясы хам магистрлик диссертациясын коргау менен жуумакланады.

Аспирантура хам доктарантура – илим кандидаты дарежеси негизинде 3 жыл дауам етеди, диссертация коргау менен жуумакланады.

Булардан тыскары, жана дизимде косымша касиплик талим кайта таярлау хам билимин жетилистириуге улкен итибар берилиуи керек.

СОРАУЛАР:

1. Бугинги кунде кадрлар таярлау миллий дастури кай дарежеде алып барылмакта?
2. Талим-тарбия тарауында белгиленген реформалар нелерден ибарат?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕР:

1. Миллий багдарлама.
2. Талим туурасындагы ызам.

3 – ЛЕКЦИЯ

МЕКТЕП ОҚЫУ ПЛАНЫНДА МІЙНЕТ ТАЛИМИНИН ҚОЙЫЛҒАНЫ, ТАРИЙХЫЙ РАУАЖЛАНЫУЫ, ҚАЙТА ҚУРЫУДЫН БАГДАРЫ.

Планы:

1. Мийнет хам касип таярлығынын тийкаргы багдарлары.
2. Мектеп оқыу планынын анализи.
3. Орта Азияда жасларга мийнет талимин бериуинин қойылыуы.

Қайта қурыу мұнасебети менен улыума талим, мийнет политехника мектеби алдына қойылатугын талаптар артып бармакта. Бул талаптар табият хам жамийет кағыйдаларын билиу максетинде малим мазмунын пан хам техниканын жана женислери менен байытыуга: талим тарбия процессинде мийнет талиминин ролин асырыу хам балаларды тарбиялау ушын ата-аналардын, оқытыушылардын искерлигин

кобейтиуге ажыратылган. Бул оз наубетинде политехник хам мийнет талими алдына курамалы узыйпаларды кояды.

Мектептеги мийнет талими, тарбиясы хам маглыуматы мектептен мийнет тийкарында пайда болууы, онын озеге болып ол балалардын билим ислеп шыгаруу искерлиги оз-озине хызмет етиу, оз-ара жардем корсетиу, физикалык рауажланыуына имканият бередит. Талим процессинде жигит хам кызлар мийнеттин политехник (сол уакытта теориялык хам амелий) сапалы, ен апиуайы тийкаргы негизлери хам тарбиялык болимлерин улыумаласкан мийнет билимлерин билиу хам амелий усылларын ийелеуге каратылган.

1920-жыл билимлендириу хызметкерлери тарепинен окытуудын комплекс, бираз кыйынырак проект системасы пайда болды: проект системасына байланыслы математика, химия, биология хам баска окыу предметлерине байланыслы билим элементлери окыушыларга берилетугын мийнет тапсырмалары атирапына группалау басланды. Мыс: жер казыуда топыракты шыгарып таслауда есаплаулар (математика), контурды белгилеулери (сызыу), топырак характери менен тан алыулары (география) керек болады. Огу процессин бундай пайда етиуде окыушыларды пан тийкарларынан системалы билимлер менен куралландырыуынын жок екенлиги коринип тур.

1932-жылда баслангыш хам орта мектептердин окыу программалары хам режими туурасындагы карарда мектептерде пан тийкарларын предметли отиу исленди. Окыу планына баска окыу предметлери менен бир катарда мийнет талими де гарезсиз предмет болып кирди.

1952-жыл мийнет талимине жамаатшиликтин итибары каратылды. Мектептерде политехник талим хам мийнет тарбиясын рауажландырыу зарурлиги корсетилди.

1954-жылда мийнет талимин орта метеп окыу планына осип киятырган жас ауладты хар тареплеме рауажландырыу куралынын бири сыпатында киритилди.

1998-жыл Озбекстан Республикасында улыума орта талимин пайда етиуде Озбекстан Республикасы Министрлер кенесинин карарында улыума орта талимин талим багдарламалары, окыушылардын терен билим алыуын, оларга билим алыу дарежесин рауажландырыуга, окыушыларда мийнет конликлелерин еркин пикирлеу , касип танлауга атирапка саналы мунасебетти пайда етиу, оз Уатанына хам халыкына садык адамды тарбиялау маселелери нызамда оз орнын тапкан.

Мийнет талиминин мазмун багдарламаларынан бири балада инсан мийнети хаккында онын мийнети менен жаратылган буйымлар туурасында, материалларды

ислеу технологиясы, материаллык ислеп шыгарыу, экономика хаккында тусиниклер пайда етиуге комплекс жакынласыу талап етиледі.

Орта Азия жасларына мийнет талимин бериудің қойылуы. Азия илимпазларының педагогик идеялары узак отмишке барып такалады. Орта Азиядан откен кадимги Буйык жипек жолы, Кытай, Хиндистан калалары менен бириккен маданият хам санаатты рауажландыруға, илимге болган кызыгыуына айыркша итибар бериуине пайда етеді.

Фарабийдин инсанлык психологиясы туурасындагы талиматынан томендеги жуумакларға келиуи мумкин:

1. Инсан оз искерлиги менен жасайды, ягный жамийетте оз ара катнас, оз ара жардем процессинде инсан болып жетилеседи. Бул жамийет инсанлардын оз ара биригиуи жардемінде инсаннын оз материаллык зарурлигин кандыруға болган умтылыуы натийжесінде пайда болады, инсанлар коллективтен ажыралган халда, оз ара жардемсиз оз ыктыярларын кандыра алмайды.

2. Инсан озинин барлык туума кабилетлерин камалға жеткеріу жетик болыу ушын озин коршаган табяттан пайдаланады, оларды озине керегинше синдиреди, бунын ушын илим панди турли онимлерди уйренеди.

Фарабий сонын ушын талим тарбия маселелерине жуда улкен итибар берип, инсанлык пазыйлетлерине ерисиу, максет хам ер жетиуде талимде, мийнет хам акылый тарбияға улкен орын ажыратады. Ал, Хорезмийдин педагогикалык коз-карасларында барлык жамийеттин рауажланыуында талим-тарбиянын орны жас ауладларды тарбиялауда касиптин, онерментшиликтин сиясий тасири инсанлардын кунделик турмысында хызмет етиу зарурлигин тарийплеп берген.

Ибн-Синанын талим-тарбияға тийисли пикир хам усыныслары онын бизге шекем жетип келген жуда коп мийнетлери арасында сакланып калган. Ибн-Синанын корсеткен тарбия хам талими томендегилерди оз ишине алады.

1. Акыл тарбия,
2. Физикалык тарбия,
3. Эстетикалык тарбия,
4. Руухый тарбия,
5. Мийнет тарбиясы (онер уйретиу).

Ибн-Сина соны да айрыкша ескертти, семья агзаларынын барлыгы шугылланыуы зарур, бирде адам себепсиз бос журмесин, деген еді. Ибн-Синанын барлык жамийет агзаларынын ислеп шыгарыу мийнети менен шугылланыу кереклигин талап етеді. Онерментшилик дийханлардын мийнетлерин марапатлайды хам жамийетке материаллык зыян келтиргенлерди катты каралайды. Бала касип онерди малим

дарежеде озлестирип болганнан кейин оны усы уакытлардан баслап оз касип-онеринен пайдаланыуды хам еркин омир суриуди уйретиу лазым.

Беруний талийматы мамлекеттин абаданлыгы илим-паннин рауажланыуына байланыслы болса, жаслардын бахыт маданиятын билиуи онын руухыйлыгында деп биледи. Сонын ушын жасларды илимге багдарлайды.

XVII-XV асирлер дауамында Румий, Улугбек, Али=Кушчи, Лутфий, Жомий, Навоий кусаган уллы алымлар табийгый-математик панлерин рауажландырыуга улкен хызметлер ислеген.

Хамза Хакимзада Ниязий, Минаввар кори Абдурашидханов, Окилжон Шарафоддиновлар жана мектеплер ашып, ол жерде талим-тарбияны мийнет талими менен косып алып барган.

ТЕКСЕРИУ УШЫН СОРАУЛАР:

1. Мийнет ҳам кәсип таярлығынын тийкары нелерден ибарат?
2. Орта Азия илимпазларынын панге қоскан үлеслери туўралы нелерди билесиз?

АДЕБИЯТЛАР.

1. Д.А.Тхоржевский. «Мехнат таълими методикаси»
2. V-IX-класс мийнет талими багдарламалары.

4 – ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ХАМ КАСИП ТАЛИМИНИН ДИДАКТИК ПРИНЦИПЛЕРИ.

Планы:

1. Анлылык хам активлилик.
2. Илимийлик системалылыгы.
3. Теория менен амелият бирлиги.
4. Талим-тарбиянын бирлиги.
5. Корсетпелилик.
6. Беккем хам пухта озлестириу.
7. Жас хам жеке касийетлерин есапка алыу.
8. Избе-излилик.
9. Политехник.
10. Онимли мийнет тийкарында окытыу.

Дидактика педагогиканын талим процессиндеги улыума ызамлылыктарын уйрететугын болым. Мектептерде жас оспиримлерге тарбия бериу менен тыгыз байланыскан окыу процессин шолкемлестирюге тийкар болатугын кагыйдалар дидактикалык принциптер болып есапланады.

Дидактика грекше соз болып, «сабак болатугын» деген сзден келип шыгады. Созбе-соз аўдарғанда қылғанда дидактика «талим теориясы» деген.

Дидактика барлык панлер методикалары менен байланыскан халда барлык окыту панлери ушын улыума ызам хам кагыйдаларды белгилеп береди. Мийнет хам касип талимин окытуу усылы панинен бул принциптер мийнет сабаклары процессинде кандай болатугынын көрип шығамыз:

1. Анлылык хам активлилик – окыушылар озлеринин алган теориялык билимлерин практикада пайдалана алган жагдайда окыуда анлылыкка ерискен деп айтыу мумкин. Окыудагы анлылык окыушылардын активлиги менен оз ара байланыскан. Егер окыушылар озлеринин мийнетинин натийжеси жамийетлик пайдалы максетке каратылганын билсе, онда кызыгыу хам тапсырманы муддетинде орынлау тилеги менен ислеу мумкин. Сол себепли айрым карханалардын аталыктагы балалар бакшасынын мектеп окыу кабинетлеринин окыушылар орынлай алатугын хам программа мазмунына жууап беретугын буйртпалардан мийнет окытуушысы окыушылар активлигин асырудын тыянаклы куралы сыпатында пайдаланыуы керек. Бул принцип окыушыларда материалисттик дунья карасын калиплестиреди.

2. Илимийлилик принципи – Хазирги заман технологиясы алдынгы ислеп шыгарыу технологиясы менен танысады. Мийнет окыуы процессинде окыушылар хар кыйлы материалларды ислеу, электр монтаж ислерин орынлау механизмлерди жыйнау, ажыратыу х.т.б. уйренеди. Сонын менен бирге окыушыларда малим дарежеде укып хам конликепелер калиплесип калмай, уйренип атырган мийнет операцияларынын илимий тийкарлары хаккында тусиниклер пайда болады. Илимий тийкарлар окыушылардын улыума рауажланыуына пан тийкарларына ылайык билимлерди есапка алып тусиникли формада баян етиледи.

3. Системалылык принципи – окыу материалын тууры болистириу ягный апиуайыдан курамалыга, апиуайы операциялардан кыйынырак операцияларды орынлауга отиуди талап етеди. Бунда окытуушы мийнет окыуы процессинде окыу материалын малим кагыйдаларга тийкарланып баян етиледи. Агаш хам металл бойынша окыу материалы анализ етилсе, материалды баянлау аркалы ислеп шыгарыудын технологиялык процессинин жетилисиуине исениу пайда етиу мумкин.

4. Теория менен амелияттын бирлиги – теорияны амелият пенен бириктириудин хар кыйлы формалары бар.(лаборатория жумыслары, экскурсия, практикалык жумуш) бунун менен биз окуушылардагы билим сыпатын асырууга ерисемиз. Буннан тышкары металлдарды станоктарда ислеу процессинин рауажлануу тарийхы жетерли мысал бола алады. Станоктар электродвигательлер хам баска техник объектлердин дузилсин билиу окуушылардын ол станоктарды баскарууну уйренип алуулары ушун бериледи.

Сондай-ак окуушылар теориянын практикалык жумуш ушун ахмийетин хам керисинше озлестирилген практикалык тажрыйбе аркалы жана теориялык билимлерди озлестириулерин билип алады.

5. Талим хам тарбиянын бирлиги – мектепте окуушы тек билим, конлике хам укпылыкларын ийелеп гана калмайды, оларды хар тараптан тарбиялайды. Окутуу сабак беруу процессинде окуушыларды тарбиялау менен иске асырылып отырады. Мийнет окуу окуушыларга мийнет тарбиясын беруу, оларды мийнетке психологиялык жактан таярлау максетинде мектеп окуу планына мажбурый предмет сыпатында киритилген. Сабак дурыс шолкемлестирилсе окуушыларда коллективизм бекемленеди хам бир-биринен ислеп шыгаруу мунасабетлерине кирисе баслайды.

6. Корсетпелилик принципи – окутуу процессинде окуушыларда укпы конликелер хасыл кылуу ушун мийнет операцияларын корсетиу кен колланылады. Устаханалардагы жумыштарда коргизбелилик, даслеп техник сызылманын хазирги заман ислеп шыгаруудагы роли менен байланыскан халда ахмийет бериледи. Сызылманы окуу мийнет тапсырмасын орынлау баскышларынан бири болып есапланады. Алдынгы окутуушылардын тажрыйбеси соны корсетеди, устаханалардагы жумыштарда окуушылар сызыудан сызылманы окуу онша коспалы болмаган деталдын тегисликтеги кориниси бойынша тыянакты жетерли билимлерди алуу мумкин. Буган ерисиу ушун устаханадагы откерилетугун биринши жумыштардан баслап, окуушылардын пикир журитиулерин рауажландыруу бойынша системалы, планлы ис алып барылса, устаханадагы сабактарда корсетпелиликтин кен таркалган барлык турлери таркатып материал плакаттар, модельлер, диопозитиплер, кинофильмлер хам баскаларда пайдаланылады.

7. Беккем хам пухта озлестириу - окуушылар тек гана уйренип атырган сабакты озлестирип коймай, алдынгы отилген сабактарда билим хам конликелерди бекемлейди. Мийнет окуу бойынша окуу материалларынын мазмуну пан хам техника тарауларынын хазирги дарежесине сайкес хам окуушыларга тусиникли болуу шарт.

8. Жас хам жеке касийетлерин есапка алыуи – оқыушынын касийетлерин есапка алып амелий жумыс уактында оқыушылардын улкейиуине жардем береди (жаман тарепплерин жок етиуге харекет етеди, жаксы тарепплерин тарбиялайды). Жумыс орынларын танлаганда бул касийетлер есапка алынган болууы тийис.

9. Избе – изилик принципи – бул принцип элементар дидактика кагыйдаларына амел кылууды талап етеди. Апиуайыдан курамалыга, белгилиден белгисизге х.т.б. Темаларды отиуде яки технологик маселелерди шешиуде оқытыушы сабакты сондай планластыруу керек. Оқыушылардын барлыгына тусиникли болсын. Бундада оқыушылардын жас хам жеке касийетлери есапка алынууы керек.

10. Политехник принцип – бул принцип талим-тарбияны ислеп шыгаруу тийкарлары менен бирге ягный таныстырып алып барууды оз алдына максет етип кояды. Бул принцип аркалы биз оқыушыларды халык хожалыгына керек болган касиплер менен таныстырылады.

11. Онимли мийнет тийкарында оқытыу принципи – айрым педагогика изертлеушилиери оқытыуды онимли мийнет пенен косып алып барып болмайды деген пикирди алдын билдирген еди. Мийнет талими сабакларында орынланатугын жумыслар шыныгыу тийкарында алып барылса жетерли болады деген пикирди кейин калдырган еди. Мийнет оқыуы бойынша оқыу материалынын мазмуны пан хам техника тарауларынын хазирги дарежесине сайкес оқыушыларга тусиникли болууы шарт. Сонын ушында мийнет талими сабаклары онимли мийнет тийкарында алып барылады.

СОРАУЛАР:

1. Дидактика деген не?
2. Педагогика тарийхында отилген дидактик принциплернин мийнет хам касип талимин оқытылыуынын бир-биринен паркы?
3. Онимли мийнет тийкарында оқытыу дегенде нени тусинесиз?
4. Жас хам жеке касийетлеринин есапка алыу жумыс объектлеринин танлауга байланысы неде?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕРИ:

1. Дидактик принциплери.
2. Озлестириу. Онимли мийнет.

Адебиятлар:

1. А.И.Воробев. «Мехнат ва политехник талим дидактикаси». Т,Укитувчи, 1977й.
2. К.Д.Давлатов. «Мехнат ва касиб талими, касб танглаш, мехнат тарбиеси назарияси ва услубиети». Т,Мехнат, 1994й
3. Я.А.Каменский. «Буюк дидактика» Т,Укитувчи,1999й.

5- ЛЕКЦИЯ

5-7-КЛАССЛАРДА ОНИМЛИ МИЙНЕТ ТИЙКАРЫНДА ОҚЫТУУ. ЖОКАРЫ КЛАССЛАРДА КАСИП - ОНЕР ТАЯРЛЫГЫНЫН МАЗМУНЫ.

Планы :

1. Программа мазмуны хам онын багдарлары.
2. 5-7-классларда улыума мийнет таярлыгы.
3. 8-9-класскасиПКе таярлыгынын мазмуны.
4. Академик лицей хам касип онер колледжлериндеги таярлык.

Мийнет таярлыгынын мазмуны хам узыйпаларына хар бир баскышында конкрет окуу- тарбия маселелери койылады. Окуушылар тийкарынан агашка ислеу бериу хам металлга ислеу бериу ускенелери, токарлык станогы мысалында машиналар тууралы тусиниклерге ийе болады. Уйрениудин акырында окуушылар металлга хам агашка ислеу бериу ускенелерде ислейди хам ислеп шыгарыу технологиясы хам техникасы менен танысады.

Программада колда орынланатугын жумыска машинада орынлаганга караганда коп уакыт ажыратылган. Буны бир катар себеплер менен тарийплеу мумкин:

Бириншиден: асбаплар менен ислегенде жаракатланыу кауипи станокларга караганда кемирек болады.

Екиншиден: кол мийнети хазирги кунде огада коп колланылады.

Ушиншиден: материалларга ислеу бериудеги мийнет операцияларынын мазмунын пайда етиуши усылларынын бир болимин станокларда орынлауды естен шыгармау керек.

Солай етип, материалларга колда хам машинада ислеу бериу арасында избе-излик пайда болады. Программада окуушыларды техник хужетлер хам оларды дузиу хам оларды пайдаланыу менен таныстырыуга улкен ахмийет берилген. Окуушыларга уйретилетугын хар бир мийнет операциясына керекли теориялык маглыуматлар:

операциянын ахмийети хам онын технологик процесстеги орны, кесиуши асбаптардын конструкциясы, мийнет усылларын орынлау кагыйдалары, кауипсиз ислеу кагыйдалары айтылады.

Программаларда сызылмаларды оқыуды уйретиуге улкен ахмийет бериледи. Оқыушылар оз-ара таярлайтугын буйымлар эскизлерин сызыу менен танысады. Оқытуушы слесарьлык, агашлык, электрмонтаж операцияларын хам станокта орынланатугын операцияларды амелге асырыуда, артык уакыт сарплау ушын асбап хам загатовкаларды калай жайластыруу керелигин корсетеди.

V-VII класс оқыушылары кобинесе загатовканын сырткы кориниси сызылмада корсетилгендей етип ислеуге умтылады. Егер маселен, сызылмада буйымнын олшемлери койылмаган болса, копшилик оқыушылар сызылманын сол талаптарына итибар бермейди. Арадан малим уакыт откеннен кейин оқыушылар оз-озине контроль етиу зарурлигине исениу пайда болады. Оқыу процесси дурыс жолга койылса оқыушылар айрым операцияларда загатовка олшемлеринин аныклыгын, мийнет усыллары тууры орынланганлыгын еркин тексереди.

Хар бир оқыушы касип танлауга анлы турде жакынласуу ушын касип танлауга улкен жумысты амелге асырыу зарур. Бул жумыс устаханалардагы шыныгыулардай болып калмаслыгы керек. Бул жумыста барлык оқытуушылар жедел катнасуу хам барлык панлерге тийисли сабакларда оқыушыларды тийисли касиплер менен таныстырып барыулары лазым. Мысалы: Слесарьлык операцияларды уйреткенде оқыушыларды режелеуши, ремонтшы слесорь касиплери хам баска касиплер менен таныстыруу мумкин. Металлардын тийкаргы касийетлери хам сортларын уйреткенде полат еритиуши касиби менен полатка термик ислеу бериуди уйреткенде термик ислеу бериуши жумысшы касиби менен мумкин болады.

Оқыушыларды хар кыйлы касиплер менен таныстыруу харекети асте-акырын озгерип барыуы керек. Егер V-VII-классларда касиплер хаккында улыума тусиникке ийе болса, VIII-IX-классларда оқыушыларды курамалы касиплерге багдарлау мумкин. Бунда бир тарептен оқыушылардын бийимлилиги хам физикалык имканиятларына, екинши тарептен сол районлык жумыс пенен тамийинлеу имканиятлары, жакын жердеги карханалардын раужаланыуын есапка алыу зарур. V-VII классларда оқыушылар тийкаргы болимнен: ислеу бериу технологиясы элементлери моделлестириу, осимликлерди осириу хам хайуанатлардын омири менен таныстырудан ибарат программа бойынша оқытылады. Оқыушылардын амелий искерликлерине итибар бериледи, бунда оқыу уактынын 75% ажыратылады.

Мийнет талими программалары мазмуну бойынша ажыратылады: кала хам ауыл шараятларын есапка алган халда, хам ер балалар, кыз балалар ушын бирлескен программа. VIII-IX-классларда оқыушылардын таярлык тараулары бойынша ажыратылады хам халык хожалыгынын бир багдары бойынша канийгелик тийкарлары уйретиледи.

Оқыу планы улыума техника тийкарлары, онимли ислеп шыгару тийкарлары, улыума касиплик тийкарлары хам амелий шыныгыуларга ажыратылган. Академик лицейлерде, касип-онер колледжлеринде орта арнаулы касип талими процессинде алынган канийгелик тийкарларын бериу менен биргеликте кейинги баскышлардагы касиплик рауажланыуга тийкар береді. Солай етип, касип-онер колледжлери 3 жыллык оқыу муддетин белгилейди.

Сораулар:

1. 5-7-классларда улыума мийнет таярлыгы хам программа мазмуну?
2. 8-9-классларда касип таялыгына болган таярлык мазмуну неден ибарат?

6-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ХАМ КАСИП ТАЛИМИН ОҚЫТЫУДЫН ФОРМАЛАРЫ.

Планы:

1. Сабак (амелий шыныгыу) оқытыудын тийкаргы формасы.
2. Оқыу ислеп шыгару бригадаларында оқытыу.
3. Оқыушылар жумысшылар бригадаларга бириктириу.
4. Билимли жумысшыга бириктириу.
5. Оқыу цехларында штатлы жумыс жайларында оқытыу.
6. Оқытыуды фронтал, звенолы, жеке оқытыу, экскурсия, аралас оқытыу формалары.

Оқытыушының оқыушыларды билим, конликпе хам укыплыклар менен куралландырыуы хам оқыушылар тарепинен оларды озлестириу усыллары оқытыу методы деп журитиледи.

Оқытыу методын сабак процессинде кандай хам кайсы турин коллап алып барылыуына оқытыу формасы деп аталады. Оқытыу формасы хам методлары талим

туурасындагы нызам хам кадрлар таярлау миллий багдары панинин алдына окытуу форма хам методларын тамийинлеу маселелери койылмакта.

Мийнет талимин окытуу системасында дидактикалык максетке ерисиуде бир канша окытуу формаларынан пайдаланылады:

1. Сабак (амелий шыныгыу)- окыу устаханаларында план тийкарында малим окыушылар саны менен алып барылатугын шыныгыудын тийкаргы формасы болып табылады. Окыу устаханаларында окыушылар саны 15-20 дан артса окытыушы тарепинен баскарыу кыйын болганлыгы себепли тийкаргы класс еки группага болинеди. Хазирги кунде коп мектептерде ер балалар, кыз балалар группаларга ажыратылып окытылмакта. Устаханалардагы шыныгыуларды кос сабак (еки еселенген) сыпатында окытуу макулланган. Себеби 45 минутлык сабак процессинде окыушылардын пайдалы жумысына аз уакыт калады. Онын коп болеги жумыс орнын таярлау хам жыйнастырууга, окытыушынын сол сабак бойынша инструктажына кетеди. Ал 90 минутлык сабак процессинде окыушылыр белгили мийнет тапсырмаларына улгереди, бул болса окыушыларга мораллык жактан окытыушыга жумыс натийжелерин бахалау мумкиншилигин бередит.

2. Окыу ислеп шыгарыу бригадаларында окытуу формасы. Биринши марте Ставропол каласында пайда етилген мектеп окыу ислеп шыгарыу бригадалары хазирги уакытта барлык жерге кен таркалган. Бул бригадаларды мектеп колхоз яки совхоз бенен келисип дузиледи. Бул бригадаларга 9-10-класс окыушылары киреди. Ал 5-8-класс окыушыларына айрым звенолар дузиу мумкин. Колхоз хам совхозлардын амелий жумысларын алып барыу ушын тийисли жер участка, окыу жайы хам инвентар ажыратылып бериледи. Бригадалардын окыу ислеп шыгарыу искерлигине басшылык колхоз яки совхоз агрономы менен биргеликте мектептин окытыушылары тарепинен амелге асырылады. Окытыудын бул формасынын колайлылыгы сонда окыушылар амелий жумыс алып барыу менен бирге турли тажрийбелер алып барады, бул деген окыушылардын арнаулы таярлыкларын байытады. Жокарыдагылардын барлыгы ауыл мектеплери ушын корип шыгылды.

Кала мектептеринде болса. Тийкарынан ислеп шыгарыу карханаларында окыу бригадалары пайда етиледи. Уйретилип атырган касип хам орынланатугын жумыстын характерине карап группа екиден алты окыушыдан ибарат болган бригадаларга болинеди.

Адамнын мийнетке катнасына карай отырып, мийнет тарбиясы хаккында жуумак шыгарыу мумкин. Кимде-ким дурыс акылга мууапык мийнет тарбиясын алган болса, ол онимнин сапасын бузбайды, материалды орынсыз артыкмаш сарпламайды.

Солай етип, оқытушы тарбиялық жұмыс нәтижелерін үздіксіз күзетуіне хам де оған тиісінше болған күзетулер жүргізуіне имканиытына ийе болады.

Бирак, талимнин бул формасында группа оқытушысы хар бир оқыушынын жұмысы барлық уақытта тиккелей күзетип туруу имканиытына ийе болмайды. Басшылықты бригадирлер, цех басшылары аркалы амелге асырылады. Оқыушылардын жұмыс орнына барып, оларга жол-жобалар корсетеди.

3. Оқыушыларды жұмысшы бригадаларга бириктириу. Бунда оқыушылар бригадасын дузиге мумкин болмаган уақытта мектеп оқыушылары жұмысшылар бригадаларынын штатдан тыскары агзалары сыпатында талим алыулары мумкин. Бундай жагдайда бир, еки хам ушеуден етип жұмысшылар бригадаларына болинеди хам сол бригадалардын корсетпеси менен жұмыстарын орынлайды.

Мектеп оқыушылары ислеп шыгару (кархана) басшыларына талимнин уазыйпасын тусиндириулері, оларды программа менен таныстырулары хам белгили бир оқыушыларга талим бериудин калай баратырганлығын күзетип, оқыу программасына мууапык, балалардын канийгеликке талап ететугын керекли тапсырмалар алыу кереклилигин контроллап туруулары керек.

4. Билимли жұмысшыга бириктириу. Оқыушы асбап ускенени баскаруу хам сазлауды жұмысшынын басшылығында орынлайды. Жұмысшыларды контроллап туруу хам уакты-уакты менен асбап ускенелерди тартипке салып туруу менен байланысly жұмыстар оз нәтижелерин береді. Бундай касиплерге токымашылар, электромантерлар болып табылады.

Бул касиптеги билимли жұмысшыга оқыушыны бириктириу хам оған жетерли дарежеде итибар бериу улкен ахмийетке ийе. Сонын ушын оқыушыга талим бериу жұмысшынын мийнет онимдарлығын пасейттирмейди, олар даслеаки алган конликпе хам билимлерин хасыл етиуде оз устилеринде бир канша жардем корсете баслайды.

5. Оқыу цехларында штатлы жұмыс жайларында оқыту практикасы. Бул да оқытуудын бир тури болып, бунда оқыушы ушын арнаулы оқыу участкаларында ямаса цехта станоклар ажыратылган болып оқыушылар сол кархана ушын керекли бир детал яки узель таярлайды. Бул дауирде мектеп оқытушысынын уазыйпасы оқыушылардын жұмыстарын күзетип туруу, берилген тапсырмаларды орынлайга ерисиу хам брактын алдын алыу болып есапланады.

6. Оқытуудын формалары. Хазирги уақытта мийнет сабакларында оқыушылар жұмысын шолкемлестириудин тийкаргы: фронталь, звенолы, жеке хам аралас формалары колланылады.

а) Фронталь формасында – оқыушылардын барлығы бирдей тапсырмаларды орынлайды. Сонлыктанда оқытушы хаммеге бирдей инструктаж бериу каделерде де жамаат болып анализлеу аркалы бир уакыттын озинде хаммесине басшылык ете алады. Усынын озинде коринип турыпты оқыушылардын жумысын фронталь формада шолкемлестиргенде оқыу процессине методикалык басшылык етиу бир канша жениллеседи, бирак та бунда да малим дарежеде кыйыншылыктарда пайда болады. Буган бир мысал: хазирги уакытта анау ямаса мынау материалдын жоклыгы себепли хамме уакыт оқыушыларды бир турли тапсырмалар менен тамийинлей алмайды. Бул форма тийкарынан V-VI класстарда жумыс операцияларын уйрениуде кобирек колланылады.

б) Оқытудын звенолы формасы. Бул группаны 3-4 ден звеноларга болинеди. Хар бирине айрыкша мийнет тапсырмалары бериледи. Оз наубетинде звено агзалары хам айрым жумыс операцияларын оз ара келисип орынлайды. Мыс: Моделлестириуде коп мугдарда бир турли буйымлар талап етилмейди, сол себепли хар бир звено оз тапсырмаларын алады. Бунда звено ишинде модель жасауга тийисли хамме жумыс оқыушыларга болистириледи. Айрым уакытлары ислеп шыгарыу карханаларынын буйрытпаларын орынлауда буйымлар саны коп болса, бундай жагдайларда буйымнын путин технологик процессин болеклерге болиу хам оларды орынлауды турли звеноларга тапсырыу аркалы иске асады. Бул формада оқытушынын оқыу процессин баскарыуды бир канша кыйынласады, оган хар турли жумыслардын орынланыуын тексерип турууга тууры келеди. Бул кыйыншылыктарды сапластырыу ушын жазба инструкцияларды колланыу аркалы иске асырылады.

Улыума айтканда оқыушылар малим дарежеде билим, укып хам конликепелер менен куралланган жагдайда гана пайдаланса болады.

в) Жеке оқыту формасы – Бунда барлык оқыушылар хар турли тапсырмаларды орынлаудан ибарат. Бул система бир канша баска системаларга караганда кемирек колланылады. Бунын тийкаргы себеби бундай жагдайларда оқыу процессин баскарыу, оқыушылардын хаммесине тийисли керекли материаллар менен тамийинлеу бир канша кыйын болады.

Жеке форма тийкарынан жумыстын характери хам натийжелери бойынша оз жолдасларынан бир канша озгешеленетугын ен кушли оқыушылар менен жумыс ислеуде колланылады. Кушли оқыушылардын иске кызыгыушылыгы томенлемеслиги ушын оларга бир канша коспалы тапсырмалар бериледи. Мысал ушын: 8-класста жеке зачет жумысларын бериу мумкин.

г) Оқытыудын аралас формасы. - Айрым оқытыушылар практикасында оқыушылар жумысын дузиудин аралас формасын да ушыратуу мумкин. Маселен: Бир звенодан тыскары калган оқыушылар фронталь ислеуи. Оқытыудын бул яки анау формасын колланыу оқыту мазмунунан, оқыушыларды билим хам укыплыкларынын кайсы методунан пайдаланыуына байланысly.

Оқытыудын биринши этапларында фронталь формасы дузилип, оннан кейин звено формалары, оқыушылар малим таярлык алганларынан сон жеке-жеке формаларынан пайдаланган максетке мууапык болады.

Сораулар:

1. Мийнет талиминде кандай оқыту формаларын билесиз?
2. Билимли жумысшыга бириктирип койуу дегенде неге тусинесиз?
3. Оқытыудын фронталь, звено, жеке хам аралас формалары кай уакытта колланылады?

Таяныш тусиниклери:

1. Оқыту формалары. 2. Билимли жумысшы. 3. Окуу цехлары.

Адебиятлар:

1. К.Д.Давлатов ва бошкалар. «Мехнат ва касб таълими, касб танглаш , мехнат тарбиеси назарияси ва услубиети». Т,»Мехнат»,1994й.
2. А.И.Воробьев. «Мехнат политехник таълим дидактикаси».Т,Укитувчи,1977й.

7- ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТАЛИМИН ОҚЫТУУ МЕТОДЛАРЫ.

Планы:

1. Түсиндириў методлары.
2. Аўыз еки сөйлеў.
3. Көрсетпелилик методлары.
4. Практикалық көрсетиў.
5. Экскурсия.
7. Әмелий методлар.
8. Лаборатория, шынығыў методы.

9. Техник әдебиеттер хәм ҳужжетлер менен ислеў.
10. Проблемалық оқытыў методы.
11. Программаластырылған тәлим методы.

Мийнет талиминде оқытыудың ҳар қыйлы методларынан пайдаланылады. Талим методларын танлау дәслеп оқыу материалының хәм оқыу уазыйпаларының характерине байланыслы болады.

Мийнет оқыуында гуррин, тусиндириу, сорау-жуаптан пайдаланыу ҳаққында сөз етер екенбиз, биз соны тастыйыклауымыз керек практикалық шынығыўларда материалды баян етиуге оқыу уактының 20% ке шамалас ўақты ажырытылады. Мыс: Оқыушыларға устахана жұмысларындағы оқыу уазыйпалары, ислеу қағыйдалары халық хожалығының белгили бир тарауындағы жетискенликлерин баянлаудан пайдаланылады. Адетте оқытуу методы жағдайында оқыу демонстрациясы менен иске асыратуғын тусиндириу тез-тез колланылады. Гуррин хәм тусиндириуге томендеги талаплар қойылады:

1. Мазмунның дурыслылығы – оқыушыларға айтылатуғын фактлер оқыу программасының мазмунына сәйкес келиуи хәм илимий жақтан тийкарланған болуы керек.

2. Материалды озин анлаган избе-изликте баянлау.- Бунда техник объектлер ямаса технологиялық процесслер ҳаққында мағлыуматларды тусиндириуде материалды анық тусиндириу, дәслеп оқыушыларды объект ямаса процесс пенен улыума таныстыруу сон оны болеклерге болиу, оны теренирек қарау керек болады.

3. Материалдың анық сыпатланыуы – Мийнет оқыуының мазмунына адетте оқыушылар танысатуғын тийкаргы қағыйдаларды хәм мийнет усылларын орынлау жолларын қысқа хәм анық исенимли тийкарлау мүмкиншилигин береді.

4. Оқытушының сөз мәдениеті, оның оқыушылар тусине алатуғын болуы. Оқытушы оқыушылардың алған билимлерине сүйенип жана материалды баянлауда, уйренгенлерин бекемлеу хәм тексеріуде отілген материалды улыумаластырыуда гурриннен

пайдаланылады. Мыс: Адамзат турмысында электр, листли металл хәм сым сыяқлы темаларға байланыслы жана материалды уйрениуде хәм де машина таныу элементлери хәм басқада алған билимлерин бекемлеуде хәм тексеріуде мийнет кураллары хәм олардың рауажланыуы қусаған темаларға байланыслы оқыу материалын улыумаластырыуда гуррин откериу мүмкин. Оқытушы гурринге таярланады және оқыушыларға тусиникли, жұмыстың барлық тарапларын

корсететугын сорауларды танлайды хам оларды максетке мууапык турде жайластырады.

Мийнет, укып хам конликлелерин калиплестириу мийнет окууы методикасында жуда улкен орынды ийелейди. Онын тийкарын инструктаж хам шыныгыулар сыяклы методлар пайда етеди. Психологиялык хам методикалык корсетпелер окутыушылардын мийнет, укып хам конликлелерин калиплестириуге сайкес алдынгы тажрийбелерди уйрениу бул укып конликлелерди табыслы калиплестириудин тийкаргы шартлери томендегилерден ибарат екенлиги корсетилмекте.

1. Тапсырманын аныклыгы, онын максети хам орынлау усылларын тусиниу.
2. Окуушыларда зарур билимлердин пайда болууы.
3. Окутыу метод хам усылларынын калиплестирилип атырган укып хам конликлелердин сайкеслиги.
4. Инструктаждын натийжелилиги.
5. Шыныгыудын жетерли мугдарда болууы.
6. Окуушылар хызметин оз уактында хам объектив бахалау.
7. Окуушылар хызметинин актив характери.

Корсетпели методты тийкарынан уйренилетугын объектлер, процесслер хам олардын коринислери хам окуу кураллары менен ислеу кусаган усыллар аркалы амелге асырылады. Мийнет талиминде корсетпели методтын касийетлери соннан ибарат, бунда корсетпелилик кобинесе окуу материалына иллюстрация сыпатында емес, онын ози билим орайы болып, коп жагдайларда билим хам конликлелерин калиплестириу усылы болып хызмет тетеди. Амелий методлар инструктаж хам шыныгыулар аркалы амелге асырылады. Мийнет укып хам конликлелерди калиплестириудин натийжеси копшилик жагдайларда окуушылар талим процессин канша сапалы хам актив катнасларына байланыслы екенлиги коп сынаулар натийжесинде аныкланбакта. Сонлыктанда сонгы уакытларда окууда саналылыкты арттыруу, окуу жумысы процессинде окуушыларды активлестириуге хам жаксы шараятларды аныклау бойынша коп жумыслар исленди.

Инструктаж хам шыныгыуларга окутыу методы сыпатында койылатугын хазирги талаптарды тусиниу ушын мийнет окууы процессинде саналылык хам активлилик, физиология, психология тийкарында карап шыгыу зарур.

Хазирги мийнет окууы методикасынын раужланыуы бир канша жыллар даўамында топланған хэм көп ғана әўладлар практикасында сыналған пикир усыныслар сын коз бенен анализ етилиуи менен характерленеди. Оқытыўдың техникалык кураллары ўйренилип атырган қубылыс хэм ҳәрекетлерди жокары

объектив аныклықта иске асырып, кейин оларды сезиў органлары менен толық даслепки маглыуматлар алыу ушын зарурли тезликте такирарлау имканиятын береді.

Материалларды егеулеу операциясын менгериуде ен кыйын егеуди дурыс тутуу, оны берилген тегисликте дурыс харекетлендириуди уйрениу екенлиги малим. Егеўдин берилген тегисликтен аўысыўы исленип атырган заттын мыртында гедир-будырлықлар пайда болыуына, ислеу аныклығынын томен болыуына алып келеди. Сондай-ак коллардын егеуге жумсалатугын кушлери арнаулы турде озгериуи, оны ыктыярлы турде оқыушы тажрийбели мастерде тамийинлей алмайтугынлығы аныкланылады. Буннан сон оқыушылар егеудин харекетлерин гузетип хам оны берилген тегисликте услуга харекет етип кушлерди тийисли мугдарда озгерттиреди. Егеулерди уйрениў усылларын дурыс орынлауга кесент беретугын факторларды сапластырыуды уйрениуден ибарат екенлиги аныкланды. Бундай факторларга эластиклиги, исленип атырган материаллардын х.т.б. киреди.

Хәзирги мийнет оқыўы методикасынын раўажланыўы соның менен характерленеди, онда мийнет укып хам конликепелерди калипплестириугде сананын жетекшилик ролин таминлеў ушын жағдайлар жаратылады. Буның ушын оқыўшыларды өз мийнет хызметлерин (искерлигин) контроллаў хәм оны баскарыўға максимал қатнастырыў аркалы иске асырылады.

Амелий методлар инструктаж хам шынығыулар аркалы әмелге асырылады. Инструктаж –дегенде мийнет искерлиги усылларын тусиндириу хам корсетиу тусиниледи. Бул усыллар сол хызметти дурыс хам кауипсиз орынлау бойынша тусиник пайда етиуи хам оқыушылардын практикалык искерлигин дурыс багытлауга каратылады. Демек инструктаж сабактын бир болеги бул процессте бир неше оқытуу методларынан пайдаланылады. Бундай методлар мийнет усылларын корсетиу хам олардын кағыйдаларын тусиндириу, техникалык маселелерди койыу, сорау-жууап айрым оқыушылардын мийнет усылларын орынлауын тексериу х.т.б.

Бунда методлар оз-ара тыгыз биригеди олардын комбинациясы белгили системаны пайда етеди. Сонлыктанда инструктажга койылатугын талаптарды карап шыгыу максетке мууапык болады.

1. Инструктаж процессинде оқытуудын хар кыйлы метод усылларын орны - орны менен пайдаланыу.

2. Инструктаж мазмунынын тийкарланыуы. Егер оқытуушы оқыушылар алдына койылган тапсырмасы тусиникли болмаса, оқыушылар оны орынлау шарти копшилик жагдайларда дузиледи. Сонлыктан оқытуушынын хар бир талабы тийкарланган юолыу керек.

3. Инструктаждын путинлиги хам инструктажды элементлерге ажыратыу мийнет тапсырмасынын кыйынлыгы хам сол кайсы класста орынланып атырганына карап инсттруктаж путин ямаса истин барысына карап болеклерге ажыратылып берилиуи мумкин.

4. Инструктажда сондай корсетпелер болууы мумкин окуушылар олар жардеминде оз ислерин контроллау мумкиншилигине ийе болууы.

Инструктаж тийкарынан кирисиу инструктажы, сабак процессиндеги инструктаж, жуумаклаушы инструктаж бир-биринен ажыралады.

Жана операцияларды уйрениу бойынша кирисиу инструктажы операция характеристикасын, мийнет усылларын нормаль хам астен жагдайда орынлау кагыйдаларын корсетиу: оз-озин контроль етиу белгилерин: конкрет мийнет уазыйпасын койууды оз ишине алады.

Кирисиу инструктажынан кейин окуушылар операциянын айрым элементлерин, асбаптарды ушлау, жумыс орнында туруу орынлауға байланыслы харекетлерди иске асырууға умтылады. Окуушы канша жаксы тыянакты хам анык тусиндирмесин окуушы ис харекети хам усылларын теориясын жаксы билмесе, онын исти орынлауға биринши урыныулары табыссыз шыгады.

Сонлыктанда окуушылардын биринши ислеулерин баклап баруу хам сол тийкарда олардын харекетлерин конкретлестириу керек, баскаша айтканда сабак арасында дауамында (группа яки жеке) инструктаждан откизиу керек. Мийнет усылларын орынлаудагы кателерин дузетиу бойынша сабак процессинде инструктаж бериледи. Окуушылар жумысын токтатыу-бул кателикке жол койган окуушынын жумысына итибар бериу, онын надурис ислегенинин себебин тусиндириу, сол тийкарда барлык окуушылар менен сойлесиу, категе жол койган окуушынын усылларын тиклеуден ибарат.

Жуумаклаушы инструктаж- сыпатлы орынланган хам брак болган буымларды корсетиу хам окуушылар жумысына улыума характеристика бериу, олардын кателерин анализлеп хам олардын жумысларын бахалауды оз ишине алады.

Тексериу ушын сораулар:

1. Окытуу методлары неше группага болинеди?
2. Экскурсия окытуу формасыма ямаса методыма?
3. Шыныгыу методы дегенде нени тусинесиз?
4. Проблемалы окытуу, проблемалы ситуациялар пайда етиу не?

Адебиятлар:

1. К.Д.Давлатов. «Мехнат ва касб таълими, касб танглаш, меҳнат тарбияси назарияси ва услубиети». Т,Мехнат, 1994й.
2. Д.А.Тхоржовский. «Мехнат таълими методикаси». Т,»Укитувчи»,1987й.

8 –ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ХАМ КАСИП ТАЛИМИН ПЛАНЛАСТЫРУУ.

Планы:

1. Планластыруудын максет хам узыйпалары.
2. Календарь тематикалык план.
3. Окуу устаханасында исленетугын буйымлар дизими.
4. Табийгый илимий турдеги панлердин байланыс режеси. (планы)
5. Сабак план конспекти.

Мийнет талимин планластыруу окуу процессин анык дузиуден ибарат болып, ол дидактика принциптерине толык сайсек келетугын болууы керек. Окуу процессин планластыруу аркалы окутыушы хам окуушылардын устаханадагы шыныгыуларда мийнет талиминин узыйпалары хам максеттерине окуушылар менен ислеуге койылатугын баска талаптарга мууапык барлык жумисларды алдынан кориу мумкин.

Мийнет талимин планластыруу хар бир окутыушынын талим планы хам багдарламанын орынланыуы, мийнет бойынша окуу материалынын мазмунына толык жууап беретугын талим-ислеп шыгаруу объектлеринин белгиленген муддетте орынлаулары хам оз уактында буйыртпашыларга тапсыруулары, илимий техник билимлеринин, мийнет конликлелери хам билимлеринин жокары дарежеде болууы болып табылады. Окуу процессин планластырууда окутыушы томендеги тийкаргы дидактикалык узыйпаларды шешеди:

1. Окуу процессин материаллык жактан оз уактында тамийинлеу имканияты жаратылады. Устаханаларды турли материаллар хам асбаптар менен тамийинлеу муддетлери алдыннан малим болады.

2. Мийнет шыныгыуларынын мазмуны менен баска окуу предметлеринин мазмуны арасындагы байланыс жаратылады. Окутыушы окуу материалын айрыкша сабакларга болистирип, мийнет бойынша арнаулы теманы уйрениуге шекем окуушылар физика, химия, математика хам баска предмет сабакларында кандай

билимлер алганлыктарын аныклайды: Соннан кейин шыгып мийнет талими менен панлердин тийкарларын уйрениу арасында дидактик байланысларды тамийинлеу мумкин.

3. Агашка ислеу бериу хам металлга ислеу бериу устаханаларынын оз ара жумыс алып барыуына ерисиледи. Устаханалардагы шыныгыулар процессинде тийкарынан моделлестириуде деталлардан ибарат комплекс буйымлар жасалууы мумкин. Бундай жагдайларда окуушылардын ислеуи уакыт бойынша ретлестирип жуда керекли болып, буган тек планластырыуда ерисиледи.

4. Шерек, ярым жыллык хам жыллык жуумакларын шыгарыуда окутыушы ушын окуу планынын орынланыуын тексериу ансат. Бунын ушын планластырылган жумыс пенен амелде орынлаган жумысты тариплеу жетрли болады.

5. Окуу болими хам билимлендириу органлары тарепинен талим процессин контроль етиу жениллеседи.

Сонын менен бирге мийнет талимин планластырыу уактында томендеги хужжетлер дузилип шыгылады.

1. Мийнет бойынша ярым жылга, реформага молшерленген календарь темалар планы.

2. Хар бир мийнет тури бойынша ярым жылга ямаса бир жылга молшерлеп дузилген окуу-ислеп шыгарыу жумысларынын дизими.

3. Табийгый илимий циклдагы панлердин улыумаласкан тема планы. Онда панлер аралык оз ара байланыслар болууы лазым.

4. Анык темага тийкарланып тиккелей конспектага ийе болган сабак планы.

Бир саатлык сабак планы:

1. Сабактын темасы; «Листли металлды кайшы менен кыркыу».

2. Сабактын максети: Окуушыларды листли металлды кыркыу асбаплары менен таныстырыу хам оларга кыркыу усылларын уйретиу. Планластырыу бойынша даслепки билимлерин беккемлеу.

3. Жумыс объекти: Кум ушын балалар гурекшеси.

4. Сабакты ускенелеу: Циркуль, масштаблы сызгыш, балга, кол кайшы, загатовканы сызыу ушын ускене, окуу плакатлары, тос, таяр буйым улгиси.

5. Сабактын барысы:

а) Сабак басланыуындагы шолкемлестириу болими 2-3мин

б) Кирисиу инструктажы, 10-12 мин

- Кайшынын дузилиси, бунда I-IV-классларда ислеген билимлеринен пайдаланады.

- Кайшыны тискага беккемлеу, колынын кайшы сабындагы харекети, загатовканын тууры жагдайы.

- Загатовканы планластырыу (гуррин хам окыушыларга планластырыу асбапларынан пайдаланыу кагыйдаларын тусиндириу; окыушыларга сораулар, циркульдин дузилиси, оннан пайдаланыу кагыйдалары, сызгыш пенен ислеу усыллары х.т.б.

в) Аралык фронталь инструктаж 4-7 мин. Бунда окыушылар жол коятугын типик кателерди баклау, белги сызыклар бир тегис откерилмеген, олар анык коринбейди; белги сызыклар оз-ара кесисиуге шекем дауам еттирилмеген х.т.б. туурасында тусиник бериу.

г) Окыушылардын гурекше жыйналмасын режелеу бойынша еркин жумысларын дауам еттириу.

д) Окыушыларга озлери орынлаган режелеу аныклыгын асбаплар жардеминде каншалык тууры тексере алыуларын сынау бойынша жеке инструктаж бериу 3-5 мин.

е) Гурекше ушын загатовка куруу бойынша еркин жумys. Тапсырманы баскалардан алдын орынлап болган окыушылар гурекше сабын беккемлеу ушын шеге тесиклерин орынлайды.

ж) Жуумаклау инструктаж 10-12 мин. Окыушылардын жиберген кателерин анализ етиу, орынлаган жумысты улыума бахалау.

6. Жумыс орнын жыйнастырыу (5-7 мин).

Окыу устаханасында орынланатугын буйымлар дизими.

Окыу устаханасында орынланатугын буйымлар дизими ярым жылга яки бир жылга молшерленип дузиледи. Оны ислеп шыгарыуда уста, мийнет талими окытыушылары хам устахананын баслыгы катнасады.

Окыу устаханасында орынланган буйымлар дизими календарь тематикалык планга косымша етип дузиледи. Бул томендеги принциплерге тийкарланып ислеп шыгылады:

1. Окытыу онимли мийнет тийкарында алып барылады.
2. Буйымлар апиуайыдан курамалыга карап жайластырылган.
3. Барлык буйымлар операциялар бойынша нормалластырылган. Бул деген окыушыларды мийнет процессин планластырыуга уйретеди.

Табийгый илимий циклдагы панлердин жыйылма тема планы. Бул хужжетте мийнет хам касип талими, физика, математика, химия, сызыу хам баска панлердин оз-ара байланысы ашып бериледи.

Мийнет талими	Табигий циклда панлер			
	Физика	Математика	Химия	Съ
Кесиу процесси хам кесиуши асбаптын геометриясы кырынды пайда болуу процесси кесиу теренлиги хам кесиу тезлиги асбапларын сызылмасы.	Катты денелердин касиетлери суйкелисиу хам ыссылык ток откизиушилиги	Туўыры сызық хэм тегислик-лер, паралел коп тареплеп муйешликле- рдин касийетлери	Ертпелер имульсиялар минераллар майлар хайуан майлары суыткышлар денелер	Кесиндилер проекциялар корнислер хам тагы баскалар.

Усы режелестириуши хужжеттин мазмуну мийнет сабакларында амелге асырылады.

Теманы уйрениуге кирискенде, оқыу материалынын физика, математика, химия, сызыу хам баска да панлерден оқыушылар алган билимин жеткериуге харекет етпейди. Оқытыушы гуррин откериу жолы менен оқыушылардын бул тараудагы билимлерин кандай озлестирип алганлыкларын аныклайды хам сол панлерден алган билимлер тийкарында оларга ислеу берилетугын металллардын дузилиси хам кесиу процессин тусиндирип береді.

9 –ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ПРОЦЕССИН АНАЛИЗЛЕУ ХАМ ДИДАКТИК ТУСИНИКЛЕР.

Планы:

1. Билим, укып конликпе, касип хам канийгелик.
2. Технологиялык процесс.
3. Технологик операция, оқытыу, мийнет процесси.
4. Мийнет операциясы, мийнет усылы, мийнет харекетлери.

Мийнет талими оқытыушысы жумыс процесси структурасын олардың элементлерин билиўи шэрт, бул оның методикасын жақсы түсинип алыўға жәрдем береді. Мийнет тәлими түсиниклерин көрип шығамыз.

1. Билим – бул адамлардын объектив акылды пайда еттириуши улыумаласкан тажрийбе болып табылады. Билимди озлестирiu фактлар, хадийселер тусиник хам нызамлыкларды озлестирiuди козде тутaды.

2. Оқыу конликпе – бул озлестирілген билимлер тикарында инсаннын амелий харекетин орынлауга таярлыгы болып табылады. Демек конликпе белгили турдеги жумысты орынлау ушын зарур болган харекетлер комплексин оз ишине алады.

3. Касип инсаннын пухта ийелеп алган ислеп шыгарыу искерлигинин тури (мыс: слесарь, токарь)

4. Канийгелик – инсаннын мийнет искерлиги натийжесинде касип жумысында (асбапсазлык, слесарьлык, жыйнаушы слесарь х.т.б.). Оқыушылар материалларга ислеу бериу бойынша амелий тажрийбелер топлау процессинде загатовка хам асбаптарды беккемлеудин турли усылларына дус келеди. Мыс: металлдарды егеулеуде загатовка канша таза ислеу бериуге карап оны тискага беккемленеди. Металлдарды кесиуде загатовканын кесиу сызыгы тисканын жагларынын бетинен томенде турмаутугын етип орнатылады. Солай етип, загатовка хам асбапты орнатуу усылын тууры танлау оқыушылар алдына койылатугын технологик маселени шешиу дегенди анлатады.

5. Мийнет операцияларын орынлау тартибин белгилеу. Мийнет операцияларын орынлау тартибин белгилеу ушын загатовканы онимли жол менен таяр буйымга айландырыу максетинде оган ислеу бериу процессинде онын формасы кандай озгериуи кереклигин анык етиу зарур. Соган карап бириншиден, оқыушыларды технологияны дузиуде амел кылынатугын кагыйдалар менен таныстырыу, екиншиден, оларда загатовканын операциялар бойынша эскизлери хаккындагы тусиниклерди пайда етиу жуда ахмийетке ийе.

6. Операциялар бойынша технологияны ислеп шыгуу. Адетте хар кандай деталлды таярлау бир неше мийнет операцияларынан ибарат болады. Сонын ушын операциялар тартибин белгилеу, олардын мазмунын аныклауга тууры келеди. Бул жагдайда оқыушылар машинасазлык карханалары практикасында ислеп шыгылган кагыйдалардан хабардар болыулары керек.

7. Технологик процессти еркин халда ислеп шыгуу. Оқыушылар апиуайы маселелерден курамалы маселелерге отиу натийжесинде технологик процессти еркин халда ислеп шыгууга ягный инструкцион карта дузиуге таярланады. Мийнет оқытушысы оқыушылардын жеке жагдайларын алып олардын хар бирин технологик билимлеринин бир баскышынан кейинги баскышка откерип барады.

Жасларды мийнетке таярлау максетинде мийнет процессин жане де теренирек анализ етиу керек. Бул мийнет процессине арнаулы операция мийнет усылы, мийнет харекетлери киреди. Мийнет операциясы мийнет процессинин бир болими болып, бул жумысшынын технологик операцияларын орынлауга каратылган акыллы хам физикалык искерлигинин жыйындысынан ибарат.

Мийнет усылы- мийнет операциясы ишине айрыкша отиуге, орынлауга каратылган мийнет блоклары жыйындысынан ибарат. Мыс: егеуди колга алыу адам геудесин жумыс турине келтириу хам егеулеу уактындагы харекетлер х.т.б.

Окыушыларды мийнетке таярлауда мийнет процесслеринин майда болеклерге ажыратып орнатыу жуда зарур болып табылады. Мийнет харекетлери окыушынын нерв-мускул харекетлеринин жумыс амелиятын орынлау ушын сарпланады.

Сораулар:

1. Мийнет хам касип талиминде билим укып конликпе калай тусиниледи?
2. Технологик процесс пенен технологик операциянын бир-биринен паркы неде?

Адебиятлар:

1. А.И.Воробьев. «Мехнат ва политехник дидактикаси».
2. К.Д.Давлатов. «Мехнат ва касб таълими, касб танглаш, мехнат тарбияси назарияси ва услубиети». Т,Мехнат,1994й.

10-ЛЕКЦИЯ

ӨНДИРИС ХЭМ МИЙНЕТ ТӘЛИМИ ДИДАКТИКАЛЫҚ СИСТЕМАЛАРЫ.

Планы:

1. Предмет системасы.
2. Операцион предмет системасы.
3. Операцион комплекс системасы.
4. Ислеп шыгарыу системасы.
5. Маторлы шыныгыу системасы.
6. Конструкцион комплекс системасы.

Мийнет окыу терминин пайдаланганымызда оннан тек улыума талим мектеплери окыушыларынын емес, сонын менен бирге касип-онер колледжлеринин окыушыларын да мийнет хызмети турлерин корип отемиз. Касип техникалык билим оз-ара байланыскан еки болимнен: теориялык билим хам ислеп шыгарыу окыуы хам техникалык мийнет бойынша устаханаларда откизилетугын практикалык жумыслар оз уазыйпаларына карап бир-биринен айырмашылыгы болса да, олардын бир канша уксас касийетлери бар.

Оқыудың бұл екі түрі хәм оқытыу мазмунын ажыратыу олардың бөлеклерин группалау хәм оларды үйрениу избе-излигин белгилеу зәрүрлиги менен байланысly. Усы жоқарыдағыларды есапқа алып, оларды мийнет тәлими системалары деп атаймыз. Мийнет талими системалары томендегише:

1. Предмет системасы:- бұл ен даслеп пайда болған система, бұл бойынша оқыушы ози озлестирип атырған касип ушын характерли болған тийисли буйымлар наборын таярлаган. Бунда буйымлар коспалылыгы кем-кемнен артып барған. Таярлау процесси дидактикалык жактан арнаулы операцияларга ажыратылмаған. Оқыушы айрым мийнет усылларын орынлау кағыйдалары менен таныспаған, яғный мастердин яки оқытыушынын иси хам баска да мийнет харекетлерин такирарлауга, кайталауга умтылған. Бундай оқыту натийжесинде оқыушылар таныс буйымды таярлау ушын оз билим хам укыплыкларынан пайдалана алмайды, хар бир жана затты буйымды таярлау процессинде жумысты үйрениуге мажбур болады.

Бұл системаның кемшилиги соннан ибарат касип үйренип атырған шакирт, операцияларды үйренип алыу ушын узак уакыт талап кылынатуғын еди, бұл осип киятырған ислеп шығаруға тасирин тийгизеди.

2. Операцион предмет системасы. Бұл система XIX-асирдин акырларында Москва техника билим орайында (хазирги Бауман атындагы жоқаргы техника билим орайынын) Д. К. Советкин басшылыгындагы бир группа хызметкерлер тारेпинен жаратылды. Операцион системасы бойынша оқытуда оқыушылар озлери ислейтуғын касиптин мазмунын курайтуғын мийнет операцияларын үйренген. Бундай операцияларды орынлау тартиби хам ислеудин аныклығына койылатуғын талаптар бир-биринен айырылады, деген тусиникке ийе болған.

Солай етип, операция системасы оқыушыларды белгили буйымларга шеклеп коймай, арнаулы касип догерегиндеги универсиал билим хам укыплыклар менен куралландырған.

Сонын менен бир катарда операцион система да кемшиликлерге ийе. Операциялар улыума оқыу буйымларын таярлау процессинде озлестириледи хам оқыушылар мийнетти онимли мийнет характеринде болмайды. Натийжеде оқыушылардын жумыска кызыгыушылыгы томенлейди. Буннан тыскары операцион система операцияларды орынлау менен буйымлар таярлауды узип кояды.

3. Операцион предмет системасы. Бұл система жоқарыдагы еки системаның ен жаксы тареplerин оз ишине алып бирлестирген. Бунда оқытудың еки баскышы дыккатка алынады.

Биринши:- кыска баскышында окуушылар керекли касип ушын характерли буйымларды таярлау бойынша технологиялык процесстин бир болегин орынлап айырым операцияларды орынлау усуллары менен танысады. Соннан кейин олар окуудын екннши баскышына отип буйымды оз бетинше таярлайды. Бул системанын жаксы тарепи соннан ибарат, онда мийнет окууы хам конликепелерди иске асыруудын дидактикалык жактан тийкарланган, мийнет усулы, избн-излиги, мийнет операциясы, мийнет процесси биринши ислеп шыгылган хам колланган еди.

4. Операцион комплекс система. Бул система хазирги уакытта касип-онер колледжлеринде колланытатугын тийкаргы системалардан бири болып есапланады. Бул система бойынша окутуу окуушылардын алды бурын еки-уш избе-из операцияларды озлестериуи, соннан сол операцияларды оз ишине алатугын комплекс жумысларды орынлауга откен. Соннан кейин олар жана операцияларды озлестериуге хам тийисли комплекс жумысларды орынлауга кириседи. Мийнет операцияларын озлестериу хам оларды комплекс жумысларда колланыу окутуудын биринши баскышындагы тийкаргы узыйпа болады. Булардын да кемшиликлери бар. Олардан ен тийкаргысы операцияларды уйрениу хам дерлик комплекс жумысларды орынлау уактында окуушыларды онимли мийнетке косуу кыйында болып есапланады.

Сонгы уакытлары ислеп шыгаруу процессинин механизацияластырылыуы хам автоматластырылыуы тасиринде жумысшы функцияларында тупкиликли озгерис пайда болды. Мийнет операцияларынын тийкаргы хам жардемши операцияларга болинуи оз кушин жогалтты. Техниканы ойлап табуушылык технологиялык процесслерди унемлеуде, конструкциялау хам мийнетти шолкемлестериуге катнасуу, жумысы барган сайын улкен орын тутпакта.

5. Ислеп шыгаруу талиминин методик системасы. Жумысшылар таярлаудын бул системасын Америкалык инженер Тейнер жараткан. Жумысшы енди бир катар операцияны орынлау орнына машинаны баскарууы хам оган хызмет корсетиуден ибарат шекленген мугдарда специфик физикалык мийнет усулларын орынлау керек болып калады. Бунда мийнет усулларын хам оны пайда етиуши жумыс харекетлерин тек арнаулы шыныгыу процесслеринде озлестериуи мумкин. Сонын ушын маторлы шыныгыу системасы деп журитиледи.

Сораулар:

1. Дидактик системалар нелерден ибарат?
2. Предмет системасы тарийхын тусиндирин?

11-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТӘЛИМИНДЕ ЛАБОРАТОРИЯ САБАҚЛАРЫН ДҮЗИЙҰ УСЫЛЫ.

Планы:

1. Ағашларға ислеу бериу бойынша.
2. Металлларға ислеу бериу бойынша.
3. Сабакты жуумаклау.

Техник мийнет шынығыуларында программанын айрым темалары бойынша лаборатория жумысларын откериу козде тутылган. Бул жумыслардын хар бири оз мазмунына ийе болып, олар оқыушылар жумысынын характери хам тартибин белгилейди. Сонын менен бирге лаборатория жумыслары методикалык жактан улыума касийетлерге ийе: тапсырмалар анализлер менен байланыслы болып, оқыушыларды жана билимлер менен байытады, лаборатория жумысларын орынлауда пан тийкарларынан алган оз билимлерине таянады.

Бир кыйлы лаборатория жумысларын оқыу устаханаларындагы керекли ускенелерге карап турлише орынлау мумкин.

Лаборатория жумыслары томендеги план тийкарында амелге асырылады: жумыстын максети, уйрениу объектлери, жумысты орынлау тартиби, асбап хам ускенелер.

Мыс: «Ағаштын ыгаллыгын аныклау»:

Жумыстын максети: Оқыушылар ағашлардын механикалык хам физикалык касийетлери туурасында алган билимлерин беккемлеу, оларга ағаштын ыгаллыгын аныклауды уйретиу.

Асбап хам ускенелер: Хар кыйлы таслы лаборатория тарезилери хам термометрли термостат.

Уйрениу объектлери: 3-4 кыйлы жумсак хам катты ағашлардын 100X100X5мм олшемли улгилер.

Жумысты орынлау тартиби: Улгилер, лаборатория жумысын откериуден алдын 1 сутка кептириледі. Хар кайсы оқыушыга ағаштын екеуден (бири жумкас екиншиси катты) улгилери бериледи. Оқыушылар улгилерди тарезиде олшеп, кейин оларды термостатка жайластырылады. Улгилер $103-105^{\circ}\text{C}$ температурада 15-20 саат дауамында кептирилиуи керек.

Ағашлардын ыгаллыгы томендеги формула бойынша аныкланады.

$$\sigma = \frac{m_1 - m_3}{m_3} \cdot 100 \%$$

Бунда m_1 – ағаш үлгисін кептириуден алдыңғы массасы, гр, m_3 –үлгинін кептирилгеннен кейінгі массасы, гр.

Лист металл хам сымлар менен таныстырыу:

Жұмыстың максеті: Оқыушыларды апиуайы технологик ұсыллар сынаулар аркалы металл хам бирикпелердин айрым қасиетлери менен таныстырыу.

Асбап хам ұскенелер: тиска, зубила, шоккиш.

Ұйрениу объектлери: металл хам олардың бирикпелеринен 5-6 турли ұлгилер (лист металл хам сымлар)

Жұмысты орынлау тартиби: Оқытушы оқыушыларға металл хам бирикпелеринін технологик хам механикалық қасиетлерін тусиндиреди. Металл хам олардың бирикпелеринін қасиетлери (қаттылығы, беккемлиги, пластиклиги х.т.б.) арнаулы ұскенелер жардемінде аныкланады.

Оқыушыларға металл хам олардың бирикпелеринін лист материал хам сымлар коринисінднги ұлгилери, мыс: полат, алюминий, мыс, латунь бериледи. Турли металлдан таярланған сымлардың қаттылығын аныклау ұшын олардың бир қыйлы диометрли ұлгилерін алыу, оларды шоккиш пенен бир қыйлы куш пенен урыу керек. Соннан кейін ұлгилердин диометрлерін олшеп, олардан қайсылары кобирек хам қайсылары кемирек деформацияланғанын аныклау, сол ұлгилердин қаттылығын тариплеу қыйын емес. Лист материал коринисінднги металл (бирикпелер)дин қаттылығын аныклау ұшын ұлгилер тискаларға орнатылады хам оларға зубила аркалы урылады. Ұлги қанша жұмсақ болса, онда бир қыйлы куш пенен урылған зубила сонша үлкен из қалдырады.

Лист металл қасиетлерине тийисли мағлұматлар:

Лист металл хам олардың бирикпелеринін қасиетлери			
Ұлгинін аты	Қаттылығы	Пластиклиги	Эластиклиги
	Қасиетлерін аныклау ұшын белгилер		
1	Зубиланын ұш	Ұлги сыныуга	Ұйылған үлгинін
2	мартебе урылған	шекем неше	даслепки жағдайына
3	жолы	марте бугилгени	қайытпай қалған
			уактында шетлеринін аралығы

Үлгилердин пластиклигин аныклау ушын оларды тискаларга жетерли дәрежеде беккем орнатып сыныуга шекем бугиледи. Үлги сыныуга шекем канша коп марте бугилсе, ол сонша пластик болады. Үлгинин эластиклигин аныклауда курамалы емес. Бунын ушын улгилер кол менен (беккем усауға итибар берип) ушлары (щёткалары) асте акырын бир-бирине жакынлатып ийиледи. Ушларынын аралыгы канша кем болса хам босатылып жане даслепки жагдайға кайтса, сол улги таярланган металл (бирикпе) сонша эластик есапланады.

Солай етип, лаборатория жұмыслары физика, химия, биология усаган улыума маглыумат панлеринде колланылады. Оқыу устаханалары хам ауыл хожалыгына тийисли оқыу-тажрыйбе участкаларында лаборатория жұмыслары кен колланылыуы мумкин.

Егер ускенелер жетерли болмаса, ол уакытта оқытыушы бир канша жұмыслардын орынланыу тартибин тусиндирип береді, кейин оқыушылар наубет пенен оларды орынлайды.

Лаборатория жұмысларынын сапалы шыгыуында ауызеки тусиндириуден тыскары жазба турде берилетугын жол-жобаларда жардем береді.

Сораулар:

1. Мийнет талими сабакларында кандай темаларды лаборатория сабак формасында откериу мумкин?
2. Агашлык устаханасында лаборатория сабакларын дузиу ушын кандай ускенелер керек?

12-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТӘЛИМИ САБАКЛАРЫНДА АМЕЛИЙ САБАКЛАРДЫ ДҮЗИҮ УСЫЛЫ.

Планы:

1. Амелий сабакларға таярлык.
2. Сабак процессинде оқытыушынын уазыйпасы.
3. Кауипсизлик техникасына итибар.
4. Сабакты жуумаклау.

Окыу программасы окыушы арнаулы шыныгыуларда окыушылар озлестириуи лазым болган билим хам конликпелер колемин белгилеуде мийнет объектлерин танлау хам баскаларда колланатугын хужжет болып табылады.

Сонын ушын, окытыушы барлык уакытта улыума программада не хаккында екенлигин билип гана калмай программанын V-VII-классларда бир кыйлы атамалардагы болимлери арасындагы дидактик байланысты уйренип шыгыуы шарт.

Окыушылар наубеттеги тема бойынша шыныгыуларга таярлык процессинде мийнет тапсырмаларын орынлау уакында окыушылар мийнетти планластыруу хам дузиу сондай-ак мийнет процессин гузетиу, оган дузетиулер киргизиу хам де ушырасатугын кателиклерди сапластырууга багдарланады. Окыушыларды саналы искерлигинде амелий сабакларда пайдаланыу улкен ахмийетке ийе. Окыушыларды устаханаларда амелий сабакларда орынланатугын техник маселелерди еки типке: конструкторлык хам технологик маселелерге ажыратыу мумкин.

Конструкторлык маселелеринин турлерин корип шыгамыз: Буйымнын конструкциясы хам ондагы айрым деталларды орынлайтугын жумысты тусиндириуге сол тапсырмалар окыушыларда буйымды конструкциялаудагы барлык талаптар уйренилген болууы, конструкторлар деталынын хар бир элементин саналы рауиште есапка алыу зарурлигинде исениу хасыл етиуге жардем береді. Уйретиудин биринши баскышында бундай тапсырмалар курамалы болып, оларды окыушылар окытыушынын жардеминде орынлайды. Бирак кейинги баскышларда окыушылардын техник билимлери бир канша беккемленеди.

Кыскартылган техник хужжетлер бойынша буйымларды констркуциялау бойынша тапсырмалар берилип, базы бир олшемлер, айрым деталларды бириктириу усыллары, материаллардын турлери х.т.б. корсетиледи. Хужжетлер жетиспейтугын маглыуматлардын саны окыушылардын жасы хам таярлык билимине байланыслы болады.

Сызылма хам коринис бойынша конструкциялауда даслеп арнаулы буйымнын физикалык тийкарларын хам буйымга койылатугын техник талаптарды анык уйрениулері керек. Зарур болган жагдайларда тийисли косымша адебиятлардан пайдаланыу лазым.

Агашлык жумысларында агаш-тактай материаллардан хар кыйлы буйымлар таярлауда, танланган буйымнын апиуайы ямаса курамалылыгына карап пышкылау, сургилеу, ойыу, тесиу, пардозлау жумысларын орынлайды. Сонын ушын окыу устаханаларында окыушыларга агашлык (усташылык) касибин уйретиуде амелий шыныгыуларда пышкылауды уйрениуден басланады. Технологик процессти

тусиндириуде оқыушылар устаханадагы шынығыуларда деталлар таярлауға кирискенде даслеп технологик хужжетлерге дус келеди. Сонын ушын даслеп технологик карталарды оқыуды уйрениулері керек. Бунда оқытыушы зарур болган тапсырма береді хам оларды оқыушылардын тусингенликлерин тексереди. Сол максетте оқыушылардан технологик карталардын мазмунын тусиндирип бериуин, ягный олар соны кандай тартипте хам кайсы себеплер менен орынланганлыгын х.т.б. сойлеп бериулерин сорайды.

Бунда таярланатугын буйымнын анык олшемлери корсетилген жумыс сызылмасы хам техник суурети, буйымды таярлауда орынланатугын жумыслар избе-излиги, бул жумысларды орынлауда пайдаланатугын олшеу асбаплары, жумысты орынлауға жардем беретугын ускенелер хам буйым таярлау ушын керек болатугын материаллар корсетилген болады.

Заготовканы танлауда оқыушылардын технологик процессин еркин ислеп шыгарыу буйым заготовкасын танлаудан басланады. Заготовка танлау технологик жумыстын жуда керекли хам ахмийетли баскышы болып табылады. Заготовканы тууры танлау ушын операция технологиясын билиу хам операцияларда томендегилерди есака алыу керек:

Асбаплар танлау – оқыушылар тийисли мийнет операциялары хам оларды колланатугын асбаплар менен тамийинлегенлеринен кейин гана танлауға кириседи. Заготовка хам асбапларды уйретиу усылын танлауда оқыушылар материалларға ислеу бойынша амелий тажрийбелер коллау процессинде заготовка хам асбапларды беккемлеудин тууры торт усылларына дус келеди. Мийнет операцияларын орынлау, тартибин белгилеу – бунда унемли жол менен таярлау бойынша ислеу бериу процессинде онын формасы кандай озгериуи кереклигин анык исениу зарур. Соган карап бириншиден, оқыушыларды технологик жол-жорык тусиниуге амел кылатугын кагыйдалар менен таныстырыу, екиншиден, оларда заготовканын операциялары бойынша эскизлер хаккындагы тусинигин пайда етиу жуда ахмийетли. Екинши талапты орынлау ушын оқыушылар техник хужжетлер бойынша ислеп атырган уакытта мийнет оқытыушысы оларға операциялар бойынша эскизлер туринде яки плакатта корсетеди. Технологик процессти еркин турде ислеп шыгыуда оқыушылар апиуайы маселелерден курамалы маселелерге отиу натийжесинде технологик процесслерди еркин халда ислеп шыгыуга ягный инструкцион тусиниуге таярланады. Мийнет оқытыушысы оқыушылардын жеке касийетлерин есапка алып, олардын хар биринин бир баскыштан екинши баскышка откерип береді. Тийкаргы

амелий сабак алдында оқыушыларды техника қауіпсізлік қағыйдалары менен таныстырыу, оларға контроль етип туруудан ибарат болып табылады.

Сораулар:

1. Амелий сабаклар процессинде тийкарынан нелерге итибар бериу لازم?
2. Сабак процессинде оқытушынын уазыйпасы неден ибарат?

13- ЛЕКЦИЯ

ТЕХНИКАЛЫҚ МОДЕЛЛЕСТИРИҮ ХӘМ КОНСТРУКЦИЯЛАҮ САБАҚЛАРЫН ОҚЫТЫҮ УСЫЛЫ.

Планы:

1. Конструкциялау этаплары.
2. Сабакты шолкемлестириу форма хам методлары.

Озбекистан Республикасы мектептин жумысларын беккемлеуде жас ауладты мийнетке таярлауды туптен жаксылауга айрыкша итибар бермекте. Солай етип, тийисли техник хужжетлерди ислеп шыгатунын инженерлердин есаплауларында кателиклерге жол койып болмайды. Техник хужжетлерде кателиклерге жол коймаганлыгын аныклау ушын даслеп буйымнын ози емес, онын модели таярланады.

Адетте моделдин олшемлери оригиналга караганда бир канша киши болады хам соган карап арзанга туседи. Техник моделлестириу процесси томендеги тийкаргы үш баскыштан: модел жасау ушын техник хужжетлерди (техник шартлер, сызылмалар, технологияны) таярлау, модел жасау хам оны сынап кориуден ибарат. Ислеп шыгарыу шараятында техник моделлестириудин тийкаргы уазыйпасы моделди сынау болып табылады. Соның ушын техник моделлестириудин даслепки еки баскышы ушинши баскышка караганда жардемши жумыслар болып есапланады.

Оқыушыларға техник моделлестириуди уйретиу процессинде инсан өз әмелий искерлигинде тәбият нызамлыклары хәм қәсийетлеринен пайдаланыуды көрсетип бериу, оларды хазирги заман санаат ислеп шыгарыуынын тийкарлары менен таныстырыу жуда ахмийетли. Бунда оқыушылардын пан тийкарлары бойынша алган билимлерин устаханадагы әмелий жумыслары менен байланыстырыу керек. Бул усыл оқыушылардын пан тийкарларына тийисли билимлерин мийнет талими менен байланыстырыу хаккында айтылганындай улкен талим-тарбиялык ахмийетке ийе.

Оқыушылардың техник моделлестіріу процессіндегі іскерлігі тийкарынан техник хужжеттерді іслеу шығыу хам модель жасаудан ібарат болады. Сонын ушын ендаслеу оқыушыларды сызылмаларды іслеуге, технологик процесстері дузіуге, модельдін деталларын таярлау хам оларды жыйнауға бағдарлау ушын ендаслау моделлер жасауды назерде тутуу лазым. Мектептегі техник моделлестіріуді оқыушылардың турлі бұйымлар таярлау менен байланысты іскерлігі деп тусиниледи. Бул іскерлік оқыушыларда хазіргі заман іслеу шығарулардың тийкарлары хаккындағы тусинігін кенейттіріуге, конструкторлық билимін рауажландыруға, технологик билимлерін теренлестіріуге жардем береді.

Мыс: «Балға сабының конструкторлық темасын» алыу мүмкін. Буның ушын Оқыушылар алдына:

1. Сабының узынлығы тийісін шоқкішлеуін тамийінлеу.
2. Сабының колда жылжымауы;
3. Балға сабынан шығып кетпесігін кусаған узыйпалар қойылуы керек.

Моделлестіріу объектлерін танлауда хам оқыушыларға берілетугын тапсырмаларды белгілеуде амел қылынатуын талаптар томендегіше:

1. Узыйпалардың политехник талимине караганда максетке мууапықлылығы.
2. Оқыушылардың пан тикарларынан алған билимлеріне таянуу. Егер оқыушылар модель улгісі аркалы керекті табиғый илимий нызам хам қасиетлерден амелде пайдаланууды қориулері назерде тутылса, олар алдын физика, химия хам басқа курсларда сол нызамлық хам де хадийселер менен таныстырылған болулары керек;
3. Тийкарынан оқыушылардың устаханалардағы шынығыуларда материалларды қайта іслеу бойынша озлестіріп алған оқыу хам билимлерінен пайдалануу.
4. Жас категориясындағы оқыушылар орынлай алатугын узыйпалар танлау.

Солай етіп, мектептегі моделлестіріу оз узыйпаларына қарап іслеу шығару шараятындағы усы процесстен улкен парк етеді. Мектептегі моделлестіріу оқыушыларға сызылмаларды оқыу хам сызылмаларды оқыу хам таярлауды уретіу процесі, оларды конструкторлыққа хам технологияға тийісін билимлердін элементлері хамде билимлерді амелді қоллануу менен таныстыруу процесі болып есапланады. Сонын ушын моделлестіріуде кандайда бір неше темаларды шеклеп қоймаслық, оны устаханалардағы барлық шынығыулар даумында амелге асыруу лазым.

Техник модельлестіріу хам конструкциялау мектептерде томендегі башдарда амелге асырылады.

1. Толық таярланған технологик хужжетлер бойынша

2. Толық болмаған технологик хужжетлер жардеминде (ягный айырым жетиспеген кемшилклерди оқыушылар талтырады).

Бунда толық таярланған технологик хужжетлер бойынша бул сабакларды алып барыуда оқыушыларда кызыгыу жетерли дарежеде болмайды.

Технологик конструкциялау хам модельлестіріу сабакларынын екінші бағдарында амелге асырганда оқыушыларда кызыгыу кобирек болады. Технологик конструкциялау хам модельлестіріу сабакларында кластагы оқыушыларды 3-5 звеноларга болип хар бир звено ушын айырыкша модель прибор макет бериледи. Бундай сабакларда тек гана фронталь оқыту формасынан падаланыу мукин емес.

Октыудын звено формасында алып барыуга бул нарсе мажбур кылады, бир оқыушы техник модельлестіріу хам конструкциялауга ажратылған уакыт ишинде берілген уазыпаны толық орынлай алмайды. Сабактан гозлеген максетке ерисиу ушын биз турли методлардан ягный бир звено ушын орынланатугын жумысты тусиндириу. Баска звенолар еркин ислеуи ушын жазба описаниелер таярлау лазм. Бундай сабакларда класслар аркалы операция методларынан пайдаланыуы хам ддактик талапларга жууап береді. Бул методтан пайдаланыу оқыушыларды бир-брине дардем бериу берілген уазыпа ушын жууапгершиликти рауажландырыуга жардем береді.

СОРАУЛАР:

1. Техник модельлестіріу сабақтары қайсы классларда оқыту программасында белгиленген.
2. Бул сабакларды кандай оқыту формасында амелге асырылады.

ТАЯНЫШ ТУСИННИКЛЕРИ:

1. Октыу системасы
2. Шыныгыу системасы
3. Конструкция системасы

14- ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТАЛИМИ САБАКЛАРЫНДА ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ЖУМЫСЛАР БОЛИМИН ОҚЫТУ МЕТОДИКАСЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Максат хам уазыйпалары.
2. Электр энергия козлери.
3. Электроарматуралар шартли белгилери.
4. Апиуайы электросхемалар, техника қауіпсізлік қаделери.

Электротехника жұмыстары оқыушыларды ұлыма техника системасында таярлауда үлкен ахмийетке ийе болып, оларды ұйретуіу процессінде мийнет талиминин тийкаргы уазыйпаларын орынлау ұшын қолайлы шариятлар жузеге келеди.

1970-1971-оқыу жылынан баслап ол класс мийнет талими программасына баслангыш электротехника жұмыстары темасы ұшын 10 саат ажыратылган. Бунда оқыушылар электр энергиясы механик хам де химик козлери, халык хожалығында ислетилиуі менен теориялык хам амелий таныстыруды тийкаргы максети етип алынган. Оқыушылар сабак дауамында откизгишлер изоляторлар хам электр энергиясы тутынуушылары, апиуайы монтаж схемалары хам ислетилетугын шартли белгилер кен таркалган электротехника материаллар, асбаплар хам курамалы болмаган электромонтаж операцияларын орынлау усыллары менен танысады. Теманы отиу календарь тематик планды дузип шыгыудан басланады, ягный темаларды темашаларга болип, хар бир сабак ұшын мийнет талимин оқыту форма хам методын танлау, жұмыс объекти, материал асбаплар, коргизбели кураллар х.т.б. назерде тутылган болыуы керек.

Электротехника болиминин мазмуны мектептердин жұмыс тажрийбелеринен келип шыккан. Бунда оқыушылардын амелий искерликлери оқыу стендлерине турли электр шынжырларын монтаж етиуден ибарат болган. Хар бир оқыушы даслеп электр шынжырын монтаж, кейин демонтаж кылган. Келеси сабакларда жане усылар такиарланган. Солай етип, электромонтаж жұмыстары оқыу характерінде болган.

Электромонтаж жұмыстары мазмуны ұш болимге ажыратуу мумкин: электр шынжырлары, буйымларды электрлестиріу, автоматика элементлери. Электротехника элементлеринен талим бериу методикасы ұлыма алганда оқыу программасынын баска болимлерине караганда оз касийетлерине ийе. Ен даслеп техника қауіпсізлік

кагыйдаларына итибар бериледи. Маселен: электромонтаж жумысларын орынлау процессинде окуушылардын томендеги кагыйдаларга итибар бериулери шарт.

1. Электромонтаж жумысларын орынлауда тек гана жарамлы асбаптардан пайдаланыу.

2. Изоляция капламаларын откизгистен озинизден ары карай пышак пенен тазалау.

3. Электр шынжырын жыйнауда изоляциясы жаксы сымнан пайдаланыу.

4. Сымларды пухта бириктириу, бириккен жерлерин жаксылап изоляциялау.

5. Электр арматураларынын жумыска жарамлылыгы, контактларынын исенимли бириктирилиуи.

6. Жыйналган шынжырды тек окытыушынын рухсаты менен электр тармагына жалгау.

7. Ток кози жалганганда электр шынжырынын жаланаш сым хам ток откериуши деталларына тиймен.

8. Шынжырдын бузыклыгын ток кози узилгенде ошириу.

Ислеп-шыгарыу календарь-тематикалык планга тийкарланып окытыушылар хар бир шыныгыу ушын сабак планын жазады. Томендеги сол тема бойынша бир сабаклык сабак планын дуземиз.

Тема: Баслангыш электромонтаж жумыслары.-10 саат.

Электр туурасындагы баслангыш маглыуматлар-2 саат.

Сабактын максети: Окуушыларга электр тогы туурасында элементар маглыуматлар бериу, ислетилиуи хам электр энергиясын ислеп шыгарыу козлери хам тутыныушылар менен танлау.

Таныстырыу объекти: Электр энергиясы гнераторын харекетлендириуши модели, гольваникалык элемент, аккумулятор, тутыныушылар.

Окыу материалын тусиндириу-45 минут..

1. Электр энергиясынын турмыстагы ахмийети.

2. Халык хожалыгынын турли тармакларында электр энергиясынан пайдаланыу.

3. Окыу фильмин корстиу.

4. Электр тоынын табияты.

5. Электр энергиясынын механик хам химик козлери.

6. Электр энергиясы менен тутыныушыларга тийисли тажрийбе корсети.

7. Электр тогы менен ислеуде кауипсизлик техникасы.

Жана теманы беккемлеу-20 минут.

1. Халык хожалыгынын хар турли тарауларында электр энергиясынан пайдаланыу хаккында сойлеп берин.

2. Электр тог дегенде нени тусинесиз?

3. Электр энергиясынын кандай козлерин билесиз?

4. Гольваник элементинин дузилеси, ислеу принциплерин тусиндирип берин.

Окыушылардын даптерине теманы тийкаргы мазмунун жаздырыу хам апиуайы схема хам сурет сыздырыу-25 минут. Усы сабакты окытуу методикасы хам мазмунун корип шыгамыз: Тема мазмунун тусиндирюде окытуушы гуррин методынан пайдаланса болады. Себеби 5-класста табият таныу сабагына окыушылар электр энергиясын алыу усуллары менен (самал, суу куши, куяш ыссылыгы) танысады. Сонын ушын окыушыларга томендеги сорауларды беруу мумкин.

1. Электр энергиясын алыу ушын самал, суу куши, куяш ыссылыгынан пайдаланса бола ма?

2. Электр энергиясын ислеу шыгарыушы кандай машиналарды билесиз?

3. Электр энергиясынан пайдаланыушы кандай машиналар, карханалар туурысында айтып берин?

Гуррин уактында окыушылардан сол тема бойынша билимлерин аныклап алады хам сабактан гозлеген максетке ерисиу ушын окыушылардагы билим хам конликлелерге тийкарланады.

Мийнет талими окытуушысы окыушылардын берген жууапларына косымша етип сол тема туурасынан сабак планында молшерленген маглыуматлар туурасында айтып береди.

СОРАУЛАР:

1. Электр энергиясынын халык хожалыгындагы хам турмыстагы амийети?

2. Электр энергия козлери, шартли белгилери.

3. Кандай окытуу методынан пайдаланасыз?

АДЕБИЯТЛАР:

1. К.Д.Давлатов. «Мехнат ва касб таълими, касб танглаш, мехнат тарбиеси ва назарияси, услубиети» Т,Укитувчи,1994й.

15-ЛЕКЦИЯ

5-7-КЛАССЛАРДА АВТОМАТИКА ЭЛЕМЕНТЛЕРИ БОЛИМИН ОҚЫТУ УСЫЛЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Технологиялық процесс.
2. Автоматика элементлери.
3. Автоматик линиялар.

Оқыушыларды автоматика элементлери менен таныстыруу ушын жуда кем уақыт ажыратылады, ал дидактик тапсырмалар колеми кен. Автоматика элементлери туурасындагы материал оқыушыларда заманагой ислеп шыгаруу тийкарлары хаккындагы тусиниклерин калиплестириуде улкен ахмийтке ийе. Инсан ислеп шыгаруу процесси менен байланыслы болган тийкаргы хам косымша жумыс харекетлерден азат болады. Жумысшылардын уазыйпасы бул харекетлерди тамийинлеуге, механизм хам ускенелерди сазлау хам оларды контроль кылыудан ибарат болады.

Автоматика элементлери оқыу программасына мажбурий тема сыпатында бириншии марте киритилген хам де бул тараудан хазирге шекем мектеп оқыу колландалары жок. Сонын ушын, керекли материалларга токтап отемиз хам металлга ислеу бериу ускенелер мысалында тийкаргы тусиниклерди баянлаймыз.

Айтып откенимиздей автоматластыруу процесси инсанды асте акырын баскаруу уазыйпаларынан азат етип, оны машина менен баскарууга жукленеди. Мысалы: Металлга ислеу бериу процессинин бир болими-автоматластырылган болып, ол баскаруу функциясы станокшыдан машинага откерилгени сыяклы осип барылады. Деталь таярлау технологик процесси кобинесе бир станокта емес, балки бир неше станокта орынланады. Мысалы: Двигатель цилиндр блокдарына механик исле бериу тенбе-тен, арнаулы коп шпиндельли станокларда орынланады. Бунда ускенелер технологик процессте козде тутылган тартипте жайластырылады, исленип атырган деталь бир орыннан екинши орынга транспортер жардеминде жеткирилип турылады. Образлы етип айтканда ислеп атырган деталлар поток (агым) хасыл кылады деп айтса болады. Бунда буйым таярлауда процесс механизацияланган ямаса автоматластырылган болууы мумкин.

Ислеп атырган деталды бир жумыс орнынан баскасына автоматик турде откерилиуи автоматик линия деп аталады. Автоматик линия катарына кирген

белгили станок бос турып калмаслыгы ушын технология хар бир жумыс орнында деталь ислеу ушын бир уакытта орынланатугын етип дузиледи.

Автоматластырылган станок линияларында жыйнау операцияларында орынлау мумкин. Мысалы: Электр двигатель валларына ислеу берилетугын автомат линияларда болып, оларда роторды валга прессленеди.

Автомат линиялар, цех хам заводлардын жаратылыуы жумыска бир нше агрегатларды баскарыу имканиятын береді. Бундай шараятта жумысты баскарыу хам контроль етип бир жерде турып амелге асырылады. Аралыктан баскарыу хам контроль етиудин еки тури: дистанцион хам телемеханик усыллары бар.

Дистанцион баскарыуда команданы айрыкша байланыс линиялары аркалы бериледи. Мысалы: Хазирги карусель станоклар дистанцион баскарыу менен ускенеленген. Кобинесе баскарыу пультинда хар бир станок узельлери: орайлык журиуши механизм, планшайбалар, траверсалар, суппортлар х.т.б. ушын «Пуск» хам «Стоп» кнопкалары болады.

Узак аралыкта телемеханик баскарыу системасы хам сигнализация кен колланылмакта. Металларды прокатлауда, куймашылыкта, ири металл кыркыушы станокларда санаат телевизион баскарыулар колланылады.

Автоматластыруу ислеп шыгарыу процессинин тийкаргы функциялары ягный контроль баскарыу олшеу жумысларын адам катнасууысыз орынланыуын тамийинлейди. Мысалы: Домна печьлериндеги турли зоналарда температура, хауа басымы х.т.б. автомат турде контроль кылатугын приборлар ислетиледи.

Сораулар:

1. Технологик процесс дегенде нени тусинесиз?
2. Кандай автоматик линияларды билесиз?

Адебиятлар:

1. Д.А.Тхоржевский.»Мехнат таълими методикаси». Т,Укитувчи,1987й.

16- ЛЕКЦИЯ.

СОЦИАЛЛЫК ПАЙДАЛЫ ОНИМЛИ МИЙНЕТТИ ДУЗИУ УСЫЛЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Социаллык пайдалы онимли мийнет пенен пайдалы мийнеттин бир-биринен паркы.
2. Шартнама дүзиў.
3. Ескертиу усылы.

Жасларды еркин омирге хам мийнетке таярлауды туптен жаксылау максетинде улыума талим мектеби алдына онимли мийнет пенен косып алып баруу уазыйпасы койылган.

Мийнет талиминдеги онимли мийнетке хам окуу прораммасындагы козде тутылган онимли мийнетке ажыратылган уакытлар бирлестириледі. Мийнет талимине ажыратылган уакытты мажбурий онимли мийнет есабына кобейттириуге имканият бреди, бул улыума профессиональ талим шараятында жуда ахмийетли болып табылады. Окуушылар мийнет (касипти уйретиу) талиминен онимли мийнет пенен бир катарда социаллык пайдалы мийнетке багдарланады, бундай мийнетке оз-озине хызмет корсетиу, улкен жастагы адамларга карау, майданша хам парклерди тазалау х.т.б. киреди. Окуушыларды онимли мийнетке кызыктыруу ушын бир неше педагогикалык, техник-экономикалык хам психологиялык талаптар орынланыуы керек. Ондириллик-педагогикалык талаптарга томендегилер киреди: ислеп шыгаруу карханалары менен байланыс орнатуу, жумысшылардын дизимин аныклау, онимли мийнетти ислеп шыгарууга тийисли сайкес дузиу, ислеп шыгаруу планын дузиу, кадрлар танлау, окуушылар мийнетин педагогикалык жыктан баскаруу, окуушылардын онимли мийнетинин системалы характерде болууы, окуушвлардын жумыс орынларын хам мийнет иазмунын планлы турде алмастырып туруу, коллектив, звенолы хам жеке формаларында косып алып баруу х.т.б.

Ислеп шыгаратугын буйымларды планластыруу окуу багдарламалары хам планларын оз уактында орынлау, окуу процессинин материаллык-техникалык ускенелениуи (ускенелер, материаллар,х.т.б.) рациональ пайдаланыу, онимли мийнет объектлрин тууры танлау, буйымлар ислеп шыгаруу колеми хам муддетлерин белгилеу, жумыстын турли формалары менен косып алып баруу имканиятын береді.

Буйымлар ислеп шыгарыу планы окуу-ислеп шыгарыу базасынын (УПК, УПМ) дын баслыгы тарепинен тастыйыкланады хам буйыртпашы менен келисип алынады. Адетте бундай план томендегише дузилди.

Тартип номери	Буйым- нын аты	Буйым саны	Буйыртпа шы	Онимнин шама менен баха сы	Таяр жеткерип муддетлери	онимди бериу	еслетпе
------------------	-------------------	---------------	----------------	----------------------------------	--------------------------------	-----------------	---------

Окуушылардын онимли мийнети хар бир окуушынын жеке рауажланганлык дарежесин, онын психикасынын озине сайкес касийетлерин есапка алыу керек. Окуушыларды социаллык ислеп шыгарыуга багдарлау ушын колайлы шараят жаратыу онимли мийнетти шолкемлестириудин психологик- педагогик шарти болып есапланады. Даслеп, окуу ислеп шыгарыуда санитария-гигиена нормалары хам кауипсизлик талаплары орынланыуы шарт.

Онимли мийнетти шолкемлестириуде окуушылар жасынын хам касийетлерине байланыслы болган уш баскышты ажыратып корсетиу мумкин.

1. Биринши баскышында баслауыш класс окуушыларын алатугын хар бир окуушынын жеке касийети есапка алынады. Бунда окуу колланбаларды ремонт етиуге, мектеп ушын, аталыкка алган балалар бакшасына буйымлар таярлау.

2. Екинши баскышында (5-8-классларда) бунда онимли мийнетти шолкемлестириудин бир неше формалары карар тапты: окуу-ислеп шыгарыу устаханасы, окуу-ислеп шыгарыу комбинатындагы окуушылар линиясы.

3. Ушинши баскышында касип-онер колледжлеринде окуушылар реаль ислеп шыгарыу шараятында оз жумыс орынларында ислейди. Ислеп шыгарыу бригадалары составында яки кархананын жумысшы бригадалары составында ислеулери мумкин.

Окуу-ислеп шыгарыу бригадаларынын ислеп шыгарыу планларын дузиуде окуушылар искерлигинин еки тийкаргы формасын ажыратып корсетиу мумкин: озин-ози баскарыу органлары аркалы хам улыума мажилис формасында. Планластырыуга окуушыларды багдарлау уазыйпалары койылган. Онимли мийнетти кварталлар хам айлар бойынша амелге асыруу керек. Бул жагдай планнын орынланыуын малим дарежеде контроль етип турыуга хам аныкланган кемшиликлерди оз уактында сапластырыуга имканият жаратады.

Окуушылардын онимли мийнети планы тастыйыкланганнан кейин материал хам загатовкаларды жеткерип бериудин томендеги планы ислеп шыгылады.

Тартип номери	Материалдын аты	Жеткерип бериу муддети.	мугдары	склад

Материалларды сарплау нормасы база хам карханалар норативлеринен алынады.

17-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТАЛИМИ ОКЫТЫУШЫСЫНЫН САБАККА ХАМ ОКЫУ ЖЫЛЫНА ТАЯЛЫГЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Асбап-ускенелерди жумыска таярлау.
2. Материаллар хам улгилер таярлау.
3. Коргизбели кураллар, техник асбаплар.
4. Окытыушынын жеке пазыйлетлери.

Республикамыз гарезсизликке ерискеннен кейин баска тараулар сыяклы билимлендириу тарауында да улкен озгерислер бола баслады. Мамлекетимиз сиясатынын тийкары болган миллий калбимизди калиплестириу жумысларына улкен итибар берилмекте. Бул жумысларды иске асырыуда халык билимлендириуи тийкаргы орынды ийелейди. Озбекстан республикасынын «Билимлендириу туурасындагы нызамында», «Миллий кадрлар таярлау багдарламасында» жасларга билим бериу, тарбиялауды оз ишине алып, онда республикамыздын абройын, намысын, онын келешегине жаксы тусинетугын, хар тареплеме рауажланган жетискен саналы еркин инсанды калиплестириу максетин гозлейди деп корсетилген.

Бул дерлик хамме пан окытыушылары катары мийнет окытыушысынын да улесине тийисли болып, бугинги кунде окыу-тарбия процессин шолкемлестириу хам иске асырыуда, онын натийжелигин арттырыуда халык педагогикасынын алдынгы жетискенликлерине суйениу, окыушы жас оспиримлерди мийнетке таярауда халык онерментшилигинен кен пайдаланыу мийнет пани окытыушылары алдында турган ен ахмийетли уазыйпалардын бири болып есапланады. Мийнет талими окытыушысы мийнет хам касип-талими сабакларына пухта таярланса, онда сабактагы билим бериу хам де тарбия процесси табыслы кеуилдегидей иске асырылыуы мумкин.

Оқытушының міндеті хам де қасиет-тәлімді процесіне тәяргығын шартты түрде үш басқышка ажыратамыз; олар

1. оқыу жылына тәяргығы.
2. Оқыу дауіріне тәяргығы.
3. Сабақларға тәяргығы.

Үсі басқышлардан қорынып тұрыпты міндет тәлімді оқытушысының оқыу жылына тәяргығы оқыу жобасын, тематикалық жоба хам міндет бағдарламасын анық саналы түсінген халда үйреніуді басланады.

Оқыу жобасы – хәр бір класста отілетугын панлер (предметлер) хәптесіне неше сааттан, оқыу жылының дауамында ұлыума сол класста неше саат сабақ отілуі керек екенлігін қорсетіуші хужжет болып, бұл хужжет халық тәлімді уазірлігі тәрпінен тастыйықланған болады.

Оқыу бағдарламасы – хәр қандай пан ұшын арнаулы болек-болек болып, міндет оқыуы бойынша оқыу бағдарламасы басқа пан бағдарламасынан айтарлықтай түптен парк етді. Міндет тәлімді бойынша оқыу бағдарламасы хәр бір класста үсі пан бойынша оқыушыларға қандай білім хам ұқып қонлықпелер менен қуралландару керек екенлігі, бұл қонлықпелерді беріу ұшын қандай жұмыс объектлерін танлау мүмкіншілігін, бұл жұмыс объектлерін орынлауда қолланылатугын асбап-үскенелер, техник-технологиялық мағлыуматлар мұғдары, қолемі оларды беріудің ізбе-ізлігі, сондай-ақ хәр бір болімді оқыушыларға үйретіу ұшын ажыратылған саатлар мұғдары қорсетілген болып, халық тәлімді уазірлігі тәрпінен тастыйықланған болады.

Міндет тәлімді оқытушысы үсі аты аталған хужжетлер менен жақыннан анық саналы түрде танысып, тійісді класс оқыушыларында ұлыума міндет білімлері хам амеліі қонлықпелерді қайсы міндет түрлері бойынша хам қандай қолемде, мұғдарда қаліпестіріу лазымлығын пнықлап алады. Міндет оқытушысы оқыу жылына тәярганыуы ұшын ен дәслеп үсі аты аталған хужжетлерді яғный «оқыу жобасын»,»міндет тәлімді бағдарламасын» оз бетінше үйреніп алыудан баслайды.

Бағдарламаның түсінік хатын қайта-қайта оқып үйреніп танысып алады. Буннан кейін бағдарламадағы темалардың мазмұны неше уақытқа жобаластырылғанығын қандай жұмыс объектлерін іслетіуге болатуғынлықлары менен танысады. Сондай0ақ мектеп ұстаханасының материаллық техникалық базасының асбап-үскенелердің қандай дәрежеде екенліклерін қозден откеріп, толық мағлыуматқа ійе болады. Міндет сабағында қандай бұйымларды тәяргалаулары кереклігін, тәярганатугын

бұйымға сайкес оларды таярлау үшін қандай материаллар кереклігін алдын-ала билип алады.

Мийнет оқытушысы озинин алган, үйренген мағлыуматларына тийкарланып, «Мийнет талими бағдарламасынан» пайдаланып, ози оқытатугын яғный сабак беретугын класска жобаластырыушы хужжетлерди (мийнет бойынша календарь-тематикалык жоба хам оқыу-ислеп шығаруы дизимин) дузип алады. Мийнет оқытушысы панлер аралык байланыс, яғный оқыушылардын физика, химия, математика, сызыу хам баска сабакларда алган билимлеринен мийнет сабагында пайдаланыуы үшін мийнет талими оқытушысы баска пан оқытушылары менен бирликте табийгый-илимий панлердин оз ара жобасын ислеп шығады.

Оқыушылар таярлауы керек болган бұйымлардын зарурий корсетпели куралларын (плакат, схема, таблица, макет, моделлерин) алдын-ала таярлап қояды. Асбап ускенелердин оқыушылар жұмыс орны хам жұмыс асбаптарынын техникалык жағдайы, сондай-ак устахана жайынын хам олардагы техника қауіпсізлик қаделери, санитария-гигиена талаптарына муапыклығын тексерип шығады.

Оқытушы мийнет талимин бағдарламасындагы темаға таярлык корер екен хар бир теманын максетин хам уазыйпаларын белгилейди. Олар бойынша улыума мийнет билимлери хам конлиқпелери мазмұны хам де дәрежесин анықлайды. Оқыушылар орынлауы тийис болган озгешеликлери мұғдарын белгилеп алады. Мийнет оқытушысы усы жоқарыдағылар менен толык танысып шыққаннан кейин календарь тематикалык жоба хар бир класска болек-болек дузиледи. Календарь тематикалык жоба оқыу жобасы хам оқыу бағдарламасы тийикарында хар бир мийнет оқытушысы тарепинен жергиликли жағдайларды есапка алган жағдайда дузиледи. Бул дузилген календарь тематикалык жоба мектеп методикалык бирлеспеси педагогикалык кенес шешими аркалы мектеп директоры тарепинен тастыйкланады. Календарь тематикалык жоба хар бир болимди қандай темашаларға ажратылыуы олар қандай избе-изликте неше сааттан хам де оқыу жылынын қайсы санесинде оқтылыуы бул темалар оқтыдын қайсы формасы методы жардемінде уретилюи хар бир теманы уйретиуде қандай жұмыс ислеу кереклиги қандай материал аспаб-ускенелерден пайдаланылыуы технологик хужжетлер зарурлиги оқтыудын техникалык кураллары хам де методикалык колланба адебиятлардын қайсылары зарурлигин алдынан корсетиуши хужжет болып, хар бир класс үшін шерекке, ярым жылға, бир жылға ылайықлап дузиледи.

Устаханада исленилетугын жұмыслар дизими – хар бир класста оқыу жылы дауаында қандай жұмысларды орынлай алатугын мүмкиншилигин алдынан аықлау, буларды орынлауда теориялык хам амелияттын бир бирине байланыслыгын амелге асыруу хам де

оларды кандай избе-изликте орынлау кереклигин корсетиуши хужжет болып, мийнет октыушысы жергиликли шарт шараятлар, келип тускен буйыртпалар, окыу багдарламасында корсетилген жумыс объектлеринин корсетилген дизимин есапка алган халда калндарь тематиялык режеге тийкарланып ислеп шыгады хам мектеп директоры тарепинен тастыйкланады. Окыу устаханасында исленилетугын жумыслар дизими хам календарь тематик жолы окыу жылынын басында дузиледи. Булар мене бир катарда мийнет талиин сабакларынын табигий илимий циклдагы панлер менен байланыс графигиде дзиледи. Хар бир тема мазмунын жаратыуда онын ахмийетин окыушылар тарепинен шухыр илимий тийкарланган халда дузиулері уакыттан унемли пайдаланыу теориялык билимлерди амелде. Турмыста ислеп шыгарыуда колланыу мумкиншиликлерин жаратыу, олардын политехникалык тусиниклерин кенейтириу максетинде октыушы тарепинен дузиледи хам де ол календарь тематик жобада оз орнына ие болады. Багдарлама окыу жобасы тийкарында дузилетугын мийнет панинин хазирги уакытта бир канша ыкшамлырак календарь тематикалык жобанын формасы томендегише:

	Тема темашалар аты	Сааты	Санеси	Жумыс объекти	Материал	Асбап ускене	Пан ара байланыс

Кандай дарежеде октыушы жаксы окыу жылына таярланса окыуында санасы жаксы окыушылардын жумысларына болыуынын алган болыуынын тийкары болып калады.

18 – ЛЕКЦИЯ

ОКЫУ УСТАХАНАЛАРЫН ШОЛКЕМЛЕСТИРИУ ХАМ УСКЕНЕЛЕУ.

ЖОБАСЫ:

1. Окытыушынын жумыс орны.
2. Окыушынын жумыс орны.
3. Асбап ускене хам кураллар.
4. Санитария-гигиена талаплары.

Хазирги уакытлары буйым жасау технологиясы жасалган буйымнын сыпаты сол колланылып атырган материаллардын касийетлерине байланыслы болады. Сонын ушын да агаш материалларынын сапасын олардын кандай орынларда пайдаланыуга жарамлылыгын дурыс танлау хам де оларды унемли пайдалана алыу керек. Агашшылык

санаатында сонгы уакытларда ислеп шыгарыу технологиясы тарауында жана материалларды ислетиу тарауында бир канша озгерислер жуз бермете. Агашшылык ислеринде колланылатугын заманга сай материаллардын хар кыйлылыгы дузилисинин коспалылыгы жагынан агаш материаллар бир-биринен айырылып турады. Агаш устаханаларында колланылатугын тийкаргы материаллардын бири болып есапланыушы агаш елимиздин ауыл хожалыгы санааты ушын ахмийети жуда улкен.

Устаханада окуышы кандай-да бир затты ямаса операцияны орынлау ушын оган колайластырылган жай, сондай-ак жумыс орны сапалы буйымды ислеу ушын косымша керекли асбап ускенелер , кураллар болыуы шарт. Устахана толык талап дарежесинде болса гана орынланатугын жумыстын сапасы жаксы болады.

Мектеп окуышыларынын мийнет окууы тийкарларын системалы ислеулерине ен колайлы шарт шараятлар мумкиншиликлер жаратыу максетинде мектептерде окуу устаханалары хам косымша жумыс объектлери дузиледи. Булардын ен тийкаргы педагогикалык жактан ахмийети жас оспиримлерге билим тийкарларын бериу талим тарбия уазыйпаларын иске асырыудан ибарат. Мектептердин окуу устаханалары бир канша уазыйпаларды, соннан мийнет талиминин хар кыйлы шолкемлестириу хам де методларынан пайдаланыу, техникалык тусиниклерди жеткериу, мийнет укып конлиппелерди калипплестириу, техникалык билимлерди, мийнет усылларын хам де орынлап атырган амелий тапсырмалардын сыпатын, сапасын тексериу, окуышыларды эстетик ойлауды оз бетинше ислеу конлиппелерин тарбиялау, мийнет тартиби, мийнетти коргау талапларына итибар бериу сыяклы уазыйпаларды табыслы иске асырыу ушын жагдайлар жаратыу лазым. Усы айтылган уазыйпаларды есапка алып, мектептердин окуу устаханалары томендеги тийкаргы санитариялык-гигиеналык хам шолкемлестириу методикалык талаптарга жууап берерликтей болыулары тийис.

1. Агаш устаханалары ушын арнаулы ылайыкластырылган жай, окуу, санитариялык-гигиеналык хам оним ислеп шыгарыу техника талапларына жууап бере алыуы.

2. Агаш окуу устаханаларынын ускенелениуи техниканын хазирги осiu дарежесине жокары мийнет маданиятына сай келиуи оларда мийнет талими багдарламасынын барлык болим темаларын уйрениу ушын шарт-шариятлар жаратылган болыуы тийис.

3. Мийнет окытыушысынын окуышылар топары менен алып баратугын окуу ислеп шыгарыу жумыслары ушын да жагдайлар жаратылыуы тийис.

4. Хар бир окуышы ушын арнаулы жумыс орны ажыратылыуы. Олар зарурли асбап ускенелер менен ускенеленген болыуы тийис.

5. Оқытушы үшін де өз алдына жұмыс орны ажыратылуы, олар тиісінше аспап-ускенелер менен хам полдың ұстинен 250-300 мм баленттікте болуы тиіс.
6. Ұстаханаларда оқышылардың ықшамлы қолай қауіпсіз жұмыс ілеуі үшін ен қолай жағдайлар жаратылуы тиіс.
7. Оқыу ұстаханалары талапқа сай істейтуғын қорсетпе құраллар техникалық оқыу құраллары менен ұскенеленіуі тиіс.
8. Ұстахана қасында аспаптар, материаллар сақлауығын жайлар болуы зарур.
9. Ұстаханаларда оқышының дыққатын өзгертіуі інет процессін бузушы шауқымға хам сыртқы сеслерге жол қойылмаслығы зарур.

Хазіргі уақытта қалаларда ауылдарда мектеп жайларын қуруға үлкен ітібар берілмекте. Бүгінгі күнде мійнет хам қасиеттік талімнің материалдық техникалық базасын жақсылау үшін барлық жағдайлар жаратпакта. Ағаш бойынша оқыу ұстаханалардың майданы 70-90 м² тен болып олар мүмкіншілігі болғанша бір қабатлы арнаулы жайға жайласқан болуы артықша шауқым болмауы үшін мектептің тійқарғы жайынан бір қанша шетіректе қурылғаны жөн. Арнаулы қурылған оқыу ұстаханасы материаллар ярым фабрикалар таяр бұйымдар аспап-ускенелерді сақлауы үшін жардемші жайлар да болуы тиіс. Ұстаханаларының ұлтаны тахтай менен полланыуы жақсы табиғий хам де жасалма жарықланған жұмыс орны самаллатқыш болуы жақтылығы 100-150 люкс болуы ұстахана ішінің температурасы қыста 14-16⁰ С жазда 20⁰С аспауы тиіс. Ұстахана діуалдары ашық ақ бояулар менен боялған болуы тиіс. Ағашқа арналған ұстаханада ағаш верстақтардан басқа 2-3 ағаш тоқар станогы бір дана вертикаль тесіу станогы хам шарлау станогы хам оннан басқада жоныу хам кесіу станогыда болуы тиіс. Ағашқа арналған оқыу ұстаханаларында аспап-ускенелерді жайластыруда отқа қарсы ұскенелер мійнетті қорғау санитария гигиена талаптарын жууап беретугын ұскенелерде болуы тиіс. Электрлескен аспап-ускенелер оқытушының жұмыс орнына жақынырақ болуы хам де қосымша оқытушы қасында ажратқыш та болуы тиіс.

Ұстаханалардың таза болуы, аспап-ускенелер орны-орны менен дурыс қойылуы эстетика талаптарына сай қеліуін мійнет оқытушысы барлық уақытта ітібарға алып баруы тиіс.

Оқышының жұмыс орны дегенде біз ұстахананың бір оқышы тарепінен оқыу іслеп шығару жұмыстарын орынлау үшін зарурий болған аспап-ускенелер верстақ станоктың мақсетке мұапық жайласқан майданшаға тусиніледі. Ағаш верстақтар оқышының бойына қарап сайлап алынады.

Мысалы: Агаш верстаги оқыушынын бойына карап сайлар аларда оқыушы верстактын қасында тұрып қолын алақанын верстак устине қойып тик тұрғанда оқыушынын ийини томен яки жоқары қотерилмесе ол верстак оқыушынын бойына ылайық деп есапланады. Верстактын ұлыума қориниси сууретте қосетилген (1). Верстактын устинде тексеріу олшеу аспаплары жұмыс уақытында он қол менен алынатуғын аспаптар верстактын он жағында рубанка пышқы х.т.б ал шеп қол менен алынатуғынлары шеп тарепинде жайласыуы тийис. Оқыушыларға жұмыс орнын дұрыс шолқемлестіріу адетін синдириу ұшын оқыушы олардын іслеген жұмыстарын бақалауда оқыушынын ұлыума амелій жұмыс уақытында жұмыс орнын қалайынша тұтқанлығын есапқа алыуы керек. Қорсетпелі қураллар, плакаттар, схемалар, таблицалар, сызылмалар, технологиялық қарталар. Аспап бұйымдар белгіленген.

19-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ХАМ КАСИП ТАЛИМИНДЕ ОҚЫУШЫЛАРДЫН БИЛИМИН, УҚЫПТЫЛЫҚ ҚОНЛИҚПЕЛЕРИН РЕЙТИНГ СИСТЕМАСЫНДА БАҚЛАУ КРИТЕРИЯЛАРЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Оқыушылардын билимин хам ұқыптықларын рейтинг системасында бақалаудағы мақсет.
2. Рейтинг системасында бақлаудын тийқарғы уазыйпалары.
3. Оқыушылардын билимин бақлау түрлері хам формалары.
4. Оқыушылардын бақасын анықлау тартибі.
5. Билимлерді бақалау дәрежелері.

1. УЛЫУМА ҚАҒЫЙДАЛАР.

1. Оқыушылардын билим дәрежесін сыпатын бақалаудын рейтинг системасы бақалаудын қар қыйлы түрлері, ұсыллары хам формаларынан пайдаланыу жолы менен ұлыума орта талим мектептерде қолланылыуы шарт.

2. Рейтинг системасын қолланыудан мақсет оқыушылардын озлестіріуі дәрежелерін тартиплестіріуге хам ұлыума орта талим мамлекетлік талим стандартлары (УОТ МТС) талабалары менен салыстырыуға имқаният жаратыуы билим , ұқыптылық хам қонлиқпелерін барқулла салыстырмалы қалда бақлаудан ібарат.

3. Рейтинг системасын қолланыудан қозленген тийқарғы уазыйпалар:

- оқытушылар тәрпінен (УОТ МТС) талаптардың орынланыуы үшін зарур болған шарт-шариятын жарату.

- Оқытушы білім дәрежелері сыпатын бағалауда анықлыққа ерисиу.

- Республиканың түрлі орындарында мектептердегі нәтижелерін талықлау хам де салыстыруға тамийин етиу.

- Оқытудың жеке психологиялық озине сайкеслигин анықлауға комеклесиу.

- Оқытушыларда мийнет талимин алыуға болған умтылыс хам ықтыяжды калиплестируу.

- Оқытушыларды касипке бағдарлауға, олардың келешекте академик лицей ямаса касип-онер колледжлерін танлауларына комеклесиу

Мийнет хам касип талимин бериуде оқытушылардың білімлерін бақлау түрлері хам формалары томендегилерден ибарат:

1. Рейтинг системасында хар бир оқыу пани бойынша оқытушылардың білімінін сыпатын бағалау үшін томендегі бақлау түрлерінен пайдаланылады. кунделикли бақлау (КБ) аралык бақлау (АБ) жуумаклаушы бақлау (ЖБ).

КБ – бул оқытушы тәрпінен оқытушылардың білімін сабак барысында баркулла тексериу сондай-ак жазба уй уазыйпаларын оқытушылардың мийнет сабагы дауамында амелий шыныгыулар ислеген жумысларын методикалык талапка сай тексериуден ибарат. КБ формасы мажбурий дизимге косымша рауиште оқытушының ози танлайды. Кбның коп таркалған формалары томендегилер:

- оқыу материалларының мазмунын озлестириуи менен мийгнет сабагының амелий шыныгыу уактында ислеген жумысларын бақлау хам тексериу

- ыкшам жазба кемирек мугдардагы тест тапсырмаларынан ибарат педагогикалык тексттен пайдаланыу хам баскалар.

Белгиленген баллар мугдарын топлау үшін хар бир оқытушы Кбның хар бир баскышынан отиуи шарт. Олар Жбны танлау үшін хар бир сабакка пухта таярланып амелий жумысларды орынлап барыуы керек.

ЖБ оқытушылардың білімін бағалаудан тыскары оқытушыны хар бир оқытушының оқыу жумыслары хаккындагы информация менен тамийинлейди, бул талим процессинин бағдарын онимли баскарыу оқыу материалының озлестириуи дәрежесине карап оган зарурли дузетиулер киргизиу хам айырым оқытушылардың артта калып атырганына оз уактында итибарды каратуу имканиятын береді.

КБ түрлерінен бири оз бетинше жеке тартиптегі формалар (мыс, реферат, лекция, жазыу, корсетпели кураллар таярлау х.т.б.) ды орынлау.

Оз бетинше жумысларды орынлаганы ушын окуу панине берилген максимал баллдын 35%ин ажыратса жаксы болады.

Оз бетинше жумысларга окуушылардын пан олимпиадалары, викториналары, корик танлаулары х.т.б. катнасыклары киреди. Бундай конкурслар окуушы ерискен призли орынлар окуушынын рейтинг даптершесине мактау жазыулары менен белгиленген.

Абнын максети – окуушылардын окуу пани бойыншамалим бир болимин озлестириуин тексериуден ибарат. АБ окутыушы тарепинен сабак таблицасы бойынша бир сабак уактында ауызша, жазба формада ямаса окуу материалларынын мазмунуна байланыслы тест аркалы откизиледи.

Бир кунде бир класста АБ тек еки окуу пани бойынша откерилиуи мумкин. Абнын откизилиуи хаккында окуушылар ен кеминде бир хапте алдын ескертиледі.

Окуу жылы дауамында халык талим баскарыу органлары (УОТ МТС) талаплары тийкарында окутыушылар, методистлерди катнастыруу халда АБ догерегинде барлык панлер (ямаса танланган халда 3-4 окуу пани бойынша) сырткы баклауды шолкемлестиреди. Бундай баклаудын узыйпасы окуушылардын билим, укпылык хам конликлелерин УОТ МТС талапларына сайкеслигин тексериу хам баклаудан ибарат.

Шерек дауамында КБ хам АБ саны.

-окутыушылардын окуу пани бойынша УОТ МТС белгиленген мажбурий билим, укпылык хам конликлелер мугдарына.

-Окуу режесинде окуу панине хаптеде ажыратылган саатлар мугдарына

-окуушылардын мийнет сабагыбойынша танланган объекилердин колемине

-окуушылардын психофизикалык озгешеликлерине

-хар бир окуу панин баклаудын озине сай формаларына байланыслы.

Окуу пани бойынша мажбурий КБ хам АБ лардын ен кем хам жетерли болган саатлары хам формалары рейтинг тест орайы касындагы тийисли илимий методика кенеси тарепинен белгиленеди хам оны халык талими узирлиги тастыйыклайды.

Пан окутыушысы рейтинг тест орай тарепинен белгиленген баклау жумыслары санына класстагы окуушылар саны хам озинин методикалык усылына ийе. Бундай баклаулардын саны хаккында мектеп метод бирлеспелеринде хам басшылар менен келисиледи.

Жб шереклик, жыллык хам питкериушилердин мамлекет аттестациясы сыяклыларга болинеди.

Ауызеки баклау откизилип болып, онын натийжелери окуушыларга дагазаланыуы керек.

Жазба жумыслар хам тест сынауларынын бахасы окуушылар тарепинен бес кун ишинде малим етиледи, оннан сон болса кателер устинде бирликте исленеди.

Откизилген жазба хам тест формасындагы АБ материаллары окытуушы тарепинен окыу жылы дауамында, ЖБ мамлекет аттестациясыники болса мектеп окыу болиминде уш жыл даамында сакланады.

Окытуушылардын бахасын аныклау тартиби томендегише избе-изликте болады.

1. Бахалау Системасы.

- окыушылардын шерек дауамында оз окыу панлери бойынша баклау бахалау жумысларынын алдынан орнатылган мугдары хам составы аркалы коятугын баслангыш баклаулары.

- Окыу панлери бойынша барлык баслангыш бахаларды улыумаластыратугын шереклик бахалары.

- Окыушынын барлык окыу панлеринен алган бахаларын улыумаластыратугын шеректеги рейтинг.

- Окыу пани бойынша жыллык рейтинг.

- Окыушынын барлык панлер бойынша окыу жылындагы рейтинг.

- 9-класс ушын косымша рауиште питкериушинин мамлекетлик аттестациясы натийжелери бойынша рейтинг.

Барлык окыу панлери бойынша баклау критериялары улыума орта талим мамлекетлик талим стандартлары (УОТ МТС) талаптары тийкарында белгиленеди.

Рейтинг системасында окыушыны озлестириу натийжеси УОТ МТС талапларынын толык колемин тамийинлеуши окыу панинин максимал балынан келип шыккан жагдайда аныкланады. УОТ МТС талаптары дарежесин тамийинлеуши максимал балдан аууу шегарасы 55тен 100%ке шекем отип белгиленеди. Бундагы процент рейтинг системасында адеттеги баклау бирикпелеринде балларда шартли турде колланылады, ягный 35% 100% адетте 100% болган сайкес келеди.

КБ хам АБ нын шерек дауамындагы усыллары, форма хам мугдары томендегилерге байланыслы:

- мийнет пани бойынша УОТ МТС тарепинен орнатылган мажбурий билим, конкликпе хам укыплылыклар мугдары

- окыу дарежесиндеги мийнет панине ажыратылган саатлар мугдары

- класстагы окыушылар саны

- окыушынын жас озгешелиги физикалык жактан шыныгыуы

- окыу багдарламасынын уйренилип атырган билимлеринин мугдары.

Окыу панинин максимал балы КБ, АБ, ЖБ бахаларын жамлеу аркалы аныкланады.

$$P_{\text{мак}} = P_{\text{кб}} + P_{\text{жб}}$$

Оқыушынын оқыу панлери бойынша бир ямаса бир неше шереклер дауамындагы рейтинг фактин (РФ) хам жуумаклаушы рейтинг (Рж) тийкарында аныкланады.

Мийнет пани бойынша максимал бал томендегише

КБ - 40 балл АБ - 20 балл ЖБ - 40 балл

Абны хаптесине 1 саат 5 саатка шекем болган оқыу панинен шерек дауамында 1-2 мартебе откизиу керек.

Билимлерди бахалау дарежелери.

Баха дарежелери IV жуда жокары	Жуумаклаушы рейтинг %	Баха корсеткишлери
III жокары	96-100	Улгили
II орта	86-95	Улгили
I томен	71-85	Жаксы
Пас	56-70	Канаатландыарлы
	55тен кем	канаатландыарсыз

Мийнет пани мугаллими хар бир сабактагы оқыушылардын ислеген жумысларын бахалау ушын 1 саатлык сабактын болыуын билип алыу керек.

1 саатлык балл тауылганнан сон соннан 5лик, 4лик, 3лик, 2лик бахалардын балларын тауыуга болады хам оқыушыларды бахалайды.

КТ (1 саат ушын) = КТ (улыума балл) 1 жыллык саатлар саны

40 балл

Мысалы: КТ (1 саат ушын) = ----- = 0,59 балл

68 саат

68 саат жуп саатлар болса 90 минут ушын

«5» 0,50-0,59

«5» 1-1,08

«4» 0,42-0,49

«4» 0,84-0,98

«3» 0,33-0,41

«3» 0,66-0,82

«2» 0-0,32

«2» 0-0,64

20 балл

АТ = ----- = 10 балл

2 рет

АТ = 10 балл

АТ2 = 10 балл

ЖТ = 40 балл

«5» 8,6-10

«5» 34,4-40

«4» 7,1-8,5

«4» 28,4-34,2

«3» 5,6-7

«3» 22,4-28,2

«2» 0-5,5

«2» 0-22,3

Окыушынын 1 жыл ушын бахаланыу критериясы 68 саат ушын.

«5» 58,48 – 68

«4» 48,28 – 58,38

«3» 38,08 – 48,18

«2» 0 - 38

ЛЕКЦИЯ 20

МИЙНЕТ ХАМ КАСИП ТАЛИМИН ОКЫТЫУ МЕТОДЛАРЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Мийнет хам касип талимин окытыу методлары (гуррин, сойлеп бериу, тусиндириу методлары) оларга койылган талаптар.
2. Ислеп шыгарыу талиминин амелий методлары.
3. Программаластырылган талим бериу методы.

Мийнет талими процессинде окытыудын хар кыйлы методларынан пайдаланылады. талим методдын танлау ауел окыу материалынын хам окыу уазыйпаларынын характерине байланыслы.

Мийнет талимине байланыслы окыу уазыйпалары мектептеги баска предметлердин окыу уазыйпалары (окыушыларга жана билимлер бериу, конликпе хам укыплыкларды калиплестириу, билимлерди амелде колланыу х.т.б.) менен тийкарынан бир кыйлылыгы ушын талим методларында дерлик бир кыйлы болады. Бул тийкарынан теориялык шыныгыуларга байланыслы. Амелий шыныгыуларда баскаша болады. Окыу материалынын характерине карап мийнет бойынша амелий шыныгыулар баска окыу предметлеринен парык кылады хам талим методларынан пайдаланыуда бир катар озине сай касийетлерин келтирип шыгарады. Талимнин хар кыйлы методлары бар: гуррин, тусиндириу, ауызеки, баянлау, баклау.

Мийнет талиминде гуррин, тусиндириу, ауызеки сойлепбериуден пайдаланады.

21-ЛЕКЦИЯ

Мийнет хам касип талимине байланыслы методикалық жумыслар

ЖОБАСЫ:

1. Максет хэм уазыйпалары.
2. Жеке-жеке
3. Коллектив формалары.
4. Дидактик материаллардан пайдаланыу.

Мектепте мийнет талими бойынша алып барылатугын методикалык жумыслар индивидуаль (жеке) хам коллектив (жамаат) жумысларына болинеди.

Жеке оз бетинше жумыслар мийнет окытушыларынын техник талап маселелер коз-карастан алдынгы классик мийнетлери, методик, педагогик хам психологиялык адебиятты, сондай-ак канийгелик бойынша техникага сайкес адебиятларга оз бетинше уйрениулерди оз ишине алады. Сол максетке мийнет талим окытушылары окыу жылынын басында оз бетинше методикалык билим алыу ушын бир жылга ылайкластырылган жеке жоба дузип шыгады .

Бул жобада томендеги маселелер оз орнын табады.

1. Сиясий идеялык коз-карасын асырыу.
2. Методикалык-педагогикалык искерлигин жетилистириу.
3. Окып атырган мийнет тури тарауындагы мийнет техникалык билимлерин кенейтириу хам теренлеситириу.
4. Педагог мийнет илимий тийкаргы шолкемлестириу тарауындагы болган пани хам укыплылыкларын жетистириу.

Усылларын хар кыйлысын кыскаша карап шыгайык.

Мысалы: мийнет талим окытушыларынын сиясий-идеялык коз-караслар асырыу болимине алдынгы классиклеринин жасларга мийнет тарбиясы хам политехник талим бериудин ахмийети бир канша толык корсеткиш мийнетлерине, мамлекетимиздын мектепке каратылган хужжетлерин, карар хам корсетпелерин урениу, сиясий секторлар, теориялык конференцияларга катнасыу, радио телевидение аркалы шыгып катнасыу.

Мийнет окытушысынын методикалык педагогикалык искерлигин арттырыу уллы озбек педагоглардын мийнет хам политехника талими маселелерине ылайык мийнетлерин оз бетинше уйрениу. Мийнет–техникасы билимлеринин кенейтириу хам теренлестириуге, алдынгы технология хам рациональ мийнет усылларын, техника жаналыкларын уйренип барыу, илимий-техникага семинарлар жумысына катнасыу, техникага ылайык темаларга

лекция хам докладларды еситип барыу коргизбелерге барып туруу карханаларда откерилетугын экскурсияларга катнасыу хам т.б аркалы ерилиседі.

Педагогика мийнеттин комплекс тийкары калиплестириу тарауындагы билим хам колликпелерди калиплестириуге, мийнет санаатларында пайдалы ислеп шыгыу, оқыу устаханаларын керекли материаллар, асбап ускенелер менен тыянаклы таминлеу жолларын белгилеу, жумыс орнын шолкемлестириу коз-карастан ойлап табыушылык усылларын киргизиу талимнин ен натийжеси, корсетпели хам техникалык куралларынан акылга мууапык пайдаланыу аркалы ерисиледи.

Мийнет бойынша методик жумысларынын коллектив (жамаат) формаларына, политехник концепсияларга методик системаларды ашык сабакларда хамде оз-ара сабакларга кириуди педагогикалык оқыулыкларды киргизиуге болады.

Политехника комиссиясынын тийкаргы узыйпалары мийнет талими менен табигий илимий циклдагы предметлар (физика, химия, сызыу, математика, биология) арасындагы объектив байланысларды белгилеудин, сондай ак мийнет шыныгыуында оқыушыларда билим, мийнет копликтери хам укыптыкларын калиплестириу жоллары хам куралларын ислеп шыгарыудан ибарат.

Техника комплекс курамына мийнет оқытыушыларынан баска, жокарыда айтып откен панлеринин ен тажрийбели оқытыушылары аталыкка гамхорлык етиуши карханалардын хызметкерлери киргизилди.

Мийнет бойынша ашык сабаклар откизиу, алдынгы тажрийбелерди оқытыушыларга жеткизиу болып, ол жокары талим тарбиялык корсеткишлерге ерисип киятырган оқытыушылар откизиу керек. Ашык сабаклар билеспе тарепинен алдын ала жобаластырылады, ашык сабакка катнаскан оқытыушыларга шыныгыудын талим тарбиялык максети малим етиледи. Ашык сабак тамам болууы менен ол талкыланады катнасканлар сабак туурасында оз пикирлерин айтады хам расмийлестириледи хам протокол жазылады. Тек бир сабакка кириу менен тажрийбели оқытыушынын жумысындагы шолкемлестириу формаларынын метод хам усылларынын хар кыйлылыгына тусиниуи кыйын. Сонын ушын тажрийбели оқытыушылардын бир канша сабакларына кириуге туура келеди. Хар бир оқытыушы оз касиплесинин сабагына кирер екен, ози ушын пайдалы тажрийбелерди алыуга, онын ишиндеги кемшиликерди сезиу хам оны сапластырууга жардем бериуи мумкин.

Халык тэлим системасында район, кала республика педагогикалык оқыулары кен хэуиж алмакта. Оқыушыларга тэлим –тэрбия бериудеги коп гана алдынгы тэжирийбелер методикалык, педагогикалык характердеги баянламалар улыума бас коскан мэжилисте иске асады.

Мийнет тэлими окытышыларына багдарламанын ен коспалы ямаса жана темаларды баянлау хэм откериу методикасын уйретиуде практикумларданда кен пайдаланады. Бундай темаларга мийнет сабакларында буйымларды конструкциялау хэм электротехника жумысларын киргизиу мумкин. Ен тийкары ислеп шыгылган мийнет объектлерин хэмде окыушыларга уйретилетугын жумыс усылларын корсетиуден ибарат. Усындай практикумларды шолкемлестириу мийнет тэлими окыушыларына эсбап ускенелер, жана кураллар, технологик процесслерди, алдынгы мийнет усыллары менен танысуу мумкиншилигин береди.

22- ЛЕКЦИЯ

ОКЫУШЫЛАРДЫН ТЕХНИКАЛЫК ДОРЕТИУШИЛГИН ЖЕТИЛСТИРИУДЕ КЛАССТАН ХАМ МЕКТЕПТЕН ТЫС ЖУМЫСЛАРЫ

ЖОБАСЫ:

1. Догереклерди шолкемлестирудин максети хам узыйпалары.
2. Мектеп жагдайында догереклер шолкемлестириуи.
3. Мектептен тыскары орынлардагы догереклерге катнастыруу.

Мектеп окыушыларын мийнет талими багдарламасына мууапык турде иске асырылган окыу-мийнети искерлиги билим алып атырган хар бир окыушынын укып конликепелери болып есапланады. Бирак окыушылар мийнет искерлигинин бул тури айырым окыушылардын жеке (индивидуаль) талапларын хэмде илимий-техникалык болимлеринин баска тарауларына болган кызыгыуларын толык ийлей алмайды. Бундай кемшиликтин окыушылар ортасында класстан хам мектептен тыскары жумыслар алып баруу аркалы кемшиликлерди сапластырууымыз мумкин.

Техника хэмде мийнет бойынша класстан хэмде мектептен тыскары жумыслар харкыйлы догереклер (кружоклар) формасында шолемлестирледи. Откерилетугын догереклердин турлери олар иске асыратугын маселелер хам олардын тийкаргы мазмунынан белгиленеди. Мектептеги мийнет турлерине карап отырып бир-биринен озгешеленетугын догереклер сыпатында: Столярлык, слесарлык, токарлык автомобиль, электро техника, хызмет корсетиу (тигиу, аспазлык, кулинария) ауыл- хожалык мийнети хам т.б догереклерди корсетиу мумкин. Мийнет турлерине карай откизилетугын бундай догереклердин махсети окыушылардын арнаулы техникалык билимлеринин хам мийнет конликепелерине укыплыкларына танлаган мийнет турине ылайык кенейтириу хам теренлестириуден ибарат.

Хар бир догerek агзалары окуу устаханалары кабинетлери ускенелениуи оларды коргизбели кураллар, техник-технологиялык хужжетлер хам т.б таминлеу жумисларына жедел катнасады. Окытушыларга догerekлерге тартуу хамде катнастыруу кызыгыуу туринде иске асырылады.

Техника хам мийнет бойынша класстан тыс жумысы формалары томендегилерден ибарат.

1. Техникалык темаларга багышланган лекция хам гурринлер.
2. Экскурсиялар.
3. Сорау-жууап
4. Конкурслар.

Техника доретиушилиги догerekлер шолкемлестириу белгили мийнет турине касипке маманлыкка оз кызыгыуун билдирген догerek агзаларын топлаудан басланады. Догerek группасы 10-12 окуушыдан аспаган халда шолкемлестирилген жон.

Егер калеушилердин мугдары коп болса 2-параллель догerek шолкемлестирип олардын ортасында жарыслар шолкемлестирип баруу окуу тарбия жумисларында жаксы натийже береди. Бизге белгили мийнет окууы багдарламасы толыгы менен иске асыруу ушын буйымлар таярлау буйымды таярлау ушын кететугын уакытты аныклауды догerek жумисларында иске асырса болады.

Догerek жумисларын алып баруу тийкаранан мийнет окытушылары тарепинен откериледи. Догerek доретийушилик характерге ийе болганлыгы ушын. Догerek басшысы оз жумисларында ен натийжели методлардан пайдаланылады.

Мысалы: гурринлесиу методы, техникага сайкес адебиятлар хам хужжетлер менен ислеу проблемалар окуу хам баскалар.

Догerek агзалары арынлаган хар бир жумысы жамаат болып тахлайды. Окуу жылы акырында догerek агзалары орынлаган жумисларынын коргизбесин шолкемлестиреди. Соны да есапка алыу керек мектеп устаханаларында тек 5-7 класс окуушылары менен гана класстан тыскары жумисларда алып бармастан 8-9 класс окуушылары менен хам догerek жумислары алып барылады.

Биз буган тийсли окуу багдарламасын корип шыгатугын болсак, соган гууа боламыз ондагы жумыс объектлери хар кыйлы болганы менен айырым операциялар кайталанып отырады.

Догerek жумисларында орынланатугын жумислар сабак процессинде орынланатугын жумислардан бунын техник хам технологик талапларынын коспалылыгы менен парк етеди.

Техник догереклерден алып барылатугын жумысларды конструкторлар технологлардын жумысларына укаслыгын корийуге болады. Сонлыктанда жана машинаны яки механизмди жаратыу хам модельди окуу устаханасында иске асыруу томендеги моментлерден ибарат болады.

- А) Техник пикирдин тууылыуы (машина механизм, конструкция).
- Б) Ойланган пикирге техник талаплардын койылыуы.
- В) Технологик процессти ислеп шыгуу.
- Г) Керекли асбап ускенелерди таярлау.
- Д) Исленген буйымлардын деталларын жасау хам узеллерин жыйнау, сынау хам ретлестиреуден ибарат.

Бундай таризде ислеу метептин озинде ак машина механизмлердин жаратылыуы менен теориялык хам ансат жактан танысыуына мумкиншилик туудырады.

Адетте окуушыларды техника хам мийнет бойынша класстан хам мектептен тыскары жумысларга катнастырууда томендеги улыума педагогик принциплерге итибар беруу лазым.

1. Техника догеретинин социаллык пайдалы багдарланыуы мамлекет каржыларын унемлеу озинин жумысынан рухый канагатланыуун тامينлеу.
2. Хар бир окуушынын оз талап кызыгууларын есапка алган жагдайда тийисли техник догереклердин ыхтияры хам сапалы рауиште таклау.
3. Техник догеректн доретиушлик характерде болууы, догерек агзаларында техник озбетиншелик тапсырмага доретиушилик пенен катнасуу.
4. Техникалык доретиушилик массалык характерге болууы ягный копшилик окуушыларды догерекке катнастыруу.
5. Окуушылардын жеке озгшеликлерин хам кызыгуушылыкларын есапка алыу.
6. Техника хам мийнет бойынша класстан хам мектептен тыскары шыныгуулар мектептин окуу тарбия узыйпаларына бойсынууы тийис.

Солай етип техникалык доретиушилик окуушылардын илимий техникалык хам улыума талим панлеринен алган билимлерин теренлестиреди. Олардын ойлауын рауажландырады. Беккем мийнет конликепелери хам укыплыкларынын калиплесиуне жардем береди, ойлап табуушылыкка уйретеди, сиясий билим дарежеси кенейтириледи.

Тексериу ушын сораулары

1. Мийнет талими бойынша мектептен тыскары догerekлер кай жерлерде шолкемлестириледі.
2. Мектепте кандай догerekлер шолкемлестириу мумкин.
3. Догerekлерге окыушыларды катнастырудың максети хам уазыйпалары.
4. Догerekлерге катнастыруда кандай улыума педагогик принциплер есапка алынады.

Адебиятлар

1. К. Д. Давлатов хам баскалар. «Мехнат ва касип талими, касип танлаш, мехнат тарбиясы назариясы ва услубияты». Т. 1994 йил.
2. Магдиев, Балтабаев, Авазбаев, Саттаров-Мехнат талимин ўқитиш методикасы (марузалар матни). Ташкент 2000 йил

23-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТАЛИМИ САБАКЛАРЫ УАКТЫНДА ТАРБИЯ.

ПЛАНЫ

1. Экономикалык тарбия бериу.
2. Эстетикалык тарбия.
3. Асбап ускене куралларга катнасына тарбиялау.
4. Шыдамлылыкка тарбиялау.
5. Инициативлылыкка тарбиялау.

Жас ауладларды тарбиялауда халык билимлендириу системасы блкен ахмийетли орынды ийелейди. Олардын алдына турмыстын турли тарауларында жедел ислей алатуын, 81р тарапке жетилген жумысшыларды жетилистириу, жас 5спиримлерди мийнетке, билим алыуа умтылыуды раажландыруу жлмлтшилик, 21резсиз уатанамыз %збекстан2а шексиз берилгенлик рухыда тарбиялау уазыйпалары жбкленген.

Улыума билим беретуын метеплерди4 тийкар2ы уазыйпасы озыушылар2а мийнет тарбиясын бериуден, оларда мийнетке 81мде жлмлт мблкине саналы 3атнастлрбиялаудан, 5з касибине 3зыушылы3ты келешекте белгили бир жетилген касип йиеси болыуа тарбиялаудан ибарат.

Мийнетке хам жамийетлик муликке саналы катнасты тарбиялауды мийнетке психологиялык к5з карасынан таярлык мийнет сбийушиликтен тарбиялаудан баслау керек

болады. Мектепте мийнетке психологиялық жактан тарбиялау баланы жамийетлик пайдалы хызметке кызыугышыгын калиплестириуден хам оган адам жамааати ушын мийнеттин ахмийетин тусинетугындай етип корсетип бериуден басланады. Баслангыш классларда мийнет ускерлигине кол мийнет сабаклары хам оз-озине хызмет корсетиуди4 колда исленетугын затларга катнасыу процесинде осип барады.

Окыушылар 5-класстан баслап, окыу устаханалары хам де окыу тажрийбе участкаларда хар кыйлы жумысларды алып барады. Сол уакыттан баслап-ак адамзаттын мийнет искерлгинин социаллык ахмийети оларга жанеде тусиниклирек болып барады. Мийнет сабагы окытушысынын уазыйпасы окыушыларгы сондай колликпе хам ухыплыклар калиплестирилген жагдайда оларды социаллык пайдалы екенлиги туурасындагы жумыс турлери менен тамийнлеуден ибарат.

Берилетугын мийнет тапсырмаларынын окыушылар оз коллары менен кыйналмай жасай алатугын болууы, орынланган жумыслардын ахмийетин барлык уакытта тусиндирип баруу мийнет суюшилик пазыйлетлерин калиплестириудин тийкары болып есапланады. Мийнет адам жамийетинин нормал турмыс кешириуи ушын зарурий шарт екенлиги канкрет мысаллар менен окыушыларга тусиндирип баруу керек. Окытушы инсан жамаати ушын мийнеттин ахмийетин тусиндириу тийкарында окыушыларда оз кушине исениуине тийкарланып алдына койылган максетлерге ерисиу мумкиншилигин бериуши жагдайларга исениу менен карау мумкиншилигине ийе болады.

Окыу устаханалары хам кабинетлерде талим процесин дурыс жобаластыруу (жумыс орнын дурыс жобаластыруу техника кауипсизлигин техника кагыйдаларына итибар бериу) олардын ислеп шыгарган буйымларынын жаксы хам шарият болууына ерисиу окыушыларда мийнет окыуына катнаста тарбиялауга коп тараптен жардем береді.

Окыушылар окыу устаханасында жумыс ислеу уактында материал хам электро энергиялык тежеуге асбап ускенелер, кураллары ихтиятлык пенен карауга уакыттан рациональ пайдаланыуга уйретиу керек.

Жамийетлик муликке саналы катнаста тарбиялауга тийкаргы шартларынын бири окытушынын ози улги ретинде кориниуи, ускенелер материаллар асбап куралларга ихтиятлык пенен курауга болып табылады. Асбап ускенелерге ихтиятсыз карау олардын иске жарамсыз етиу бузылуы жасырып корсетиуге урыныу сыяклы, унамсыз жагдайлардагы окытушынын тек озин гана айыппап коймай бузылганларыды класс бас коспа жыйналысларында карау керек.

Мийнет талим сабакларында касипке ауес етиу туйгыларында тарбияланады. Окытушылар касипке мехр мухаббат тарбиясынын зарурий шарти окыушыларда

мийнетке саналы катнаста болууларына ерисиуден ибарат. Окытушыларга бундай катнасты тарбияламай туруп касипке суюге тарбиялау мумкин емес.

Мийнетке тарбиялык сабакларында минез хулык характеринде тарбияланады.

Минез кулык характери табыслы тарбиялауга койылатугын ен ахмийетли талаптардан бири басланган жумыстын акырына дейин жеткириуден ибарат. Мийнет талим сабакларында питпеген толыгы менен шала деген созлер колланылмайды. Егер окуушы озине тапсырылган жумысты оган ажратылган уакыттан питкере алмаса, оган оз жумысын сабактан кейин ямаса арнаулы ажратылган уакыттан мумкиншилик туудыруу керек. Егер окутуушы берилген тапсырмасын белгили бир окуушынын оз бетинше орынламай атырганын корсе оган тезлик пенен жардем бериу хам ол окуушыга сен укыпсыз сан буны орынлау сенин уазыйпан деп айытпауы керек емес. Керисинше окуушыга тусиндирип жол жоба корсетиу тийис.

Окуу устаханасында ислеп атырган окуушыларга оз бетиншелигин корсетиу ушын мумкиншилик туудыруу хам олардын инциативалыгын хар тареппеме рауажландырып турууы керек. Биринши уазыйпаны окуушы оз бетинше орынлауы процессинде тапсырмасын дурыс орынлау жолун танлау ушын ози гарезсиз рауиште харекет етип атырган хам хеш кашан жардем сорамай атырган, биракта ози кемшиликлерге жол койып атырган болсада окутуушы онын жумысына араласпауы тийис.

Окуушыларда мине усындай излениуге окутуушынын олардын жумысларына оз алдына итибар менен гузетип барыуды, белгиленген технологиялы техника кауипсизлиги каделеринин бузылыуы кауип пайда болганнан олардын жумысына араласыу олардын жол койган катлерин корсетип, бул кателрдин нелерге алып келетугын айтып тусиндируу керек.

Инициативалык техника догerekлеринде техникага сайкес кешелер, темалар шолкемлестириуге хх. Белгилеуге кагыйдалар бузыу инитиативасын деп есаплабайды.

Мийнет талими сабакларыда окутуушылар жапаатшилик рухында тарбияланады. Тийкаргы октыуды звено формасында шолемлестириу ягный хархыл техник методлауда хамде сабактын хх хх аныклау керек.

Тексериу ушын сораулар.

- 1.Мехнат талими сабак уактында тарбия нелерди оз ишине алады.
- 2.ХХ тарбиялау баскышлар нелер.
- 3.Жамаатшилик тарбиялау сабактын кайсы формасында кобирек иске асады.

24-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ САБАГЫ ПРОЦЕССИНДЕ КАСИП ТАНЛАУГА БАГДАРЛАУ

ЖОБАСЫ:

1. Мийнет сабагында алып барылатугын касип танлауга багдарлау исиниң мазмуну хэм де уазыйпалары.
2. Касипке багдарлаудың форма хэм методлары.
3. Кәсип таңлау бойынша сорау жууап анкеталарын дүзиу.
4. Оқыушыларға кәсиплик таңлау бойынша берилетуғын мәсләхәтлер.

Мийнет сабагында алып барылатугын касип танлауга багдарлау исинин мазмуну хам де уазыйпалары

Касипке багдарлау дегенде биз жаммиет талаптарын хам адамнын жеке икемликлерин есапка алган жагдайда, оқыушыларға белгили бир касипти саналы турде танлау. Хар кыйлы канийгеликлер менен сабак уактында тагныстыруу оларда касиплер бойынша кызыгыушылыгын калиплестириу сыяклы хар турли алып барылатугын жумыслар системасына тусинемиз.

Касип танлау оқыушыларды касипке багдарлау мектептин барлык педагоглар жамаати тарепинен алып барылатугын, иске асыратугын улыума мектеп уазыйпасы болып есапланады. Касип танлауга багдарлау жумысын хар бир отилетугын мийнет оқыуы дауамында алып барылады. Биракта онын уазыйпалары озинин турли баскышларында озгерип турады. 5-9классларда бизин Республикамыздагы хар кандай касиплер туурасында маглыуматлар береді. Оқыушылар дерлик массалык касиплердин барлыгы менен танысады. Усы танысылган касиплердин элементлери оқыушылардын устаханалардагы жумыслары мазмунын пайда етеди. 5-7- классаларда касиплер туурасында маглумат бериу менен бир катарда касипке тарбиялау жумысларыда алып барылады. Бунын тийкаргы себеби 9-классты питкериу дауамында оқыушылар келеси мийнет таярлыгынын турин сайлап алады. Устаханалардагы жумыслардын мазмуну менен избе-из байланыста болган касиплер болуу олардан агаш хам металл бойынша сондай ак оймакорлык мыскерлик гул лшылык миллий касиплери болууы мумкин. Келеси мийнет таярлыгынын тарауын дурыс танлаган октыушы кейин озине сайкес тарау догерегинде касиплерди танлайды. Солай етип мийнет оқыуы таярлыгын танлау оқыушылардын оз калеуи менен итибар бериу керек. Буган калай ерисиу мумкин? Буган

жууап бериу ушын даслеп касип танлау еркинлигине калайынша тусиниу зарурлигин аныклап алыу керек.

Касип танлау хукукы Озбекстан республикасы конституциясы тарапинен белгиленген. Биракта усы берилген хукуктан орны-орнында пайдаланыуды окуушыларга тусиндириу керек. Жамийетимиздеги анау ямаса мынау касипке болган талап онын итибарына емес балки халык хожалыгынын структурасына карап аныкланады. Сонлыктанда жасларды халык хожалыгына мутаж касиплерге таярлауымыз тийис. Хазирги осип киятырган жас аулад касип танлау хаккындагы маселени озинин жеке басын ойлаган халда емес жамийеттин талаплары менен бирликте иске асырыу керек. Окуушыларды жумысшы касиплердин мазмуну менен аныгырак таныстырыу жумысшы касиплерди елимизде кандай хурмет ететугынлыгын олардын хазирги уактында ози хам жамийет ушын кереклигин жас оспиримлердин санасына синдириу тийис.

Касип танлау жуда коспалы процесс болып кобинесе окуушылар оны оз бетинше иске асыра алмайды. Бул маселеде тийкарынан мектеп жамаати жардем бериу керек. Пан окытуушысы, класс басшысы арнаулы бет ажратып окуушыны анау ямаса мынау окуу предметине катнасы касипке боган кызыгыуы окуудагы жетискенликлери жеке касийетлери ийкемлиги турасында жазып барыуы тийис. Бул окуушынын неге кандай

касипке кызыгатугынлыгын аныклауга мумкиншилик береді. Бунын менен бир катарда окуушынын ден саулык дарежесинин сол ози танлаган касибинин ийелеуине сайкес келеме яки келмейме ол турасындада окуушылар менен жумыс алып барыу керек болады. Будан кейин окытушылар окуушынын ата-анасы менен байланыс жасап баласынын неге укпылы кандай касипке кызыгыушылыкларын ата-анасынын усы касип туурасында пикиринде билип алады.

Касип танлауга багдарлау исин жолга койуу да мектептин реаль жагдайларын есапка алыу республикамыздын турли районларынын ислеп шыгарыу базасынын бир турли емеслигин есапка алынады. Солай етип касип талауга багдарлау жумысын республикамыздын анау ямаса мынау касипке болган мутажликлерин есапка алган жагдайда хамде окуушылардын кызыгыу йикемлигин тилегин есапка алган жагдайда алып барыуы мумкин. Окуушылардын хар тараплеме рауажланыуна олардын касиплердин дурыс танлауы ауыл-хожалыгында мийнетке психологиялык адеп икрамлылык хам амелий жактан таяр турууы ушын хызмет етеди.

Канийгеликке багдарлаудын алдына койган максети окуушыларды октыудын анык тапсырмаларын белгилеп, усы октыу прпоцесинде шешилиуи керек болган маселелерди орынлауы тийис, олар томендегише:

1. Хазирги заман ондириси, ондагы мийнеттин мазмуну туурасында илимий-техникалык прогрессти тезлетийу базасында ондиристин раужланыуынын тийкаргы багдарлары туураснда политехникалык билимлерди кэлиплестириу.

2. Мектеп догерегиндеги карханалардагы коллежлердеги озине тан техника технология ондирис процеслеринин шолкемлестирилиуи менен таныстырыу.

3. Касиплердин улуума классификациясы конкрет бир каланын районнын хожалыктын касиплери менен касиплик хызметтин адамга болган талаптары менен таныстырыу.

4. Окуушылардын укыплыкларын аныклау хам раужландырыу касип танлаудын жамийет ушын бахалы мотивлерин калиплестириу оз касибин ози белгилеуге тарбиялау.

6. 8-9 классларда касиплик таярлыктын белгли бир тараудын танлауда академиялык лицейде касиплик колледжлеринде касипти танлауда окуушыларга жардем бериу

7. Республикамыздын касиплик билим бериу системасы хам канийгеликти жетилистириу жоллары менен таныстырыу.

Мийнет адамы хар бир инсаннын жасауы кун кориуи хар тареппеме раужланыуы ушын зарурли шарти болып, адамнын ухыплык дарежеси усы мийнет аркалы коринеди.

Касипке багдарлаудын форма хам методлары

Мийнет сабакларында белгили бир касиптин барлык тарепперин ашып корсетиу менен байланыслы болган хар кыйлы жумыслар алып барылады. Мийнет пани окытыушыларынын алып барган жмыс тажрийбеси касип танлауга багдарлаудын форма хам методларын белгилеп берди, олар томендигелерден ибарат:

1. Сабакларды касип танлауга багдарлау октыушы окуушыларга устаханалардагы амелий жумысларда орланатугын жумыслар менен байланыслы болган касиплер менен таныстырады. Окуушылар агаштан металдан пайдаланып жумис ислеу уактында агаш устасына металл устасына байланыслы болган барлык касиплер туураснда тусиник алады. Олардан агаш таярлаушы кесиуши, столяр плотник, слесарь, сантехник хам басада бир канша касиплер менен танысады. Буннан баскада мыслерлик, гулалшылык, оймакшылык касиплер менен танысыды.

2. Экскурсияларда касип танлауга багдарлау экскурсия уактында окуушыларды окуу багдарламасы колеминене сыртка шыгыушы материаллар менен таныстырыуга колайлы жагдайлар жаратылады, усы колайлы жагдайлардан окуушыларды касип танлауга багдарлауга пайдаланыу мумкин. Мыс: окуушылар агаш яки металды ислеу механикалык цехларыа барганда ускенелердин бир канша коп турлерин кореди. Сонлыктанда

окуушылага сол ускенелерге ислеуши жумысшы касиплери хаккында сойлеп бериуге туура келеди. Егер жумысшылардын озлери озинин жумыслары таярлайтугын онимлри оардын кандай орынларда колланылатугынлыклары хаккында сойлеп берсе, окуушылар бул касиплер хаккында кобирек тусиниклерге ийе болады.

3. Догерек жумысларында касип танлауга багдарлау окуушыларды турли касиплер менен таныстырууга кобирек мумкиншиликлер иске асады. Егер окутыушы окуушынын жумысшы касиплердин биреуине ийкимлилигин сезсе, онда ол окуушы менен жеке жумыс алып барып, онын билим укыплыкларын теренлестириуи, оган унайтугын касипке кызыгышылыгын оятыу зарур. Догерек жумыслары 8-9-класстарда мийнет окуушынын багдарын танлауга бир канша жардем береди.

4. Ислеп шыгарыу алдынгылары сол мектепти питкерип онимли мийнет пенен шугыланып атырганлар менен ушрасыулар откизиу-мектепти питкерип санаатта ауыл-хожалыгында ислеп атрган мийнет алдынгыларынын ушырасыуларда шыгып сойлеуи окуушыларда улкен тасир калдырады. Мийнет окууы уактында окуушылар танысатугын касиплери жуда коп, сонын ушында оз касиби хаккында гуррин тетугын ислеп шыгарыу алдынгыларын шакырып, олардын оз касиби тууралы айткан пикирлери окуушыларга улкен тасир етеди. Лыума билимге ийе болмай хазирги заман ислеп шыгарыуынын алдынгы жумысшысы болуу мумкин емеслигин окуушылар тусинип алады. Ислеп шыгарыу алдынгылары менен ушырасыу кобинесе салтанатлы кеуилли кызыклы отеди. Мийнет алдынгыларынын алдында окуушылар шыгып сойлеп жаксы окууга ислеуге соз береди, бул ушрасыулар улкен тарбиялык ахмийетке ийе болады.

6. Хар кыйлы мадений массалык жумыслар алып барыу, касип танлауга багдарлау жумысынын табыслы алып барылыуына жардем берийуши бир канша мадений массалык жумыслар мектеп тажрийбесинен белгили. Мыс: касип хаккында ким кобирек биледи? Касиплер дуньясында атлы журнал газета шыгарыу, касибим менин мактанышым, касип танлауда жеке хам жамийет пикири уксаган кешелер шолкемлестириу касиплер туурасында кино фильмлер кориу кусаган жумыслар алып барыу мумкин.

5. Касиплерди теренирек уйрениу-октыушы бе лгили касиплер туурасында жаксы коз-карас пайда етиу шын хамме окуушылар менен жумыс алып барыудан тыскары бул касип пенен жаксылап танысуу тилеги бар окуушылар менен теренирек жумыс алып барад. Окуушылардын кызыгыуларына карап группаларга бирлестиреди, окуушылар оз коллары менен музейлер дузеди, касип туурасында оз пикирлерин жазады экскурсияларга барады х.т.б.

Касип танлау бойынша сорау-жууап анкеталарын дузиу.

Хазирги уакытта окуушылардын касип танлауга кызыушылыгын билиу максетинде сорау-жууап анкеталары дузиледи. Анкеталар тийкарынан томендеги класслардын томендеги топарлары ушын дузиледи. Олар 1-4- класска, 5-7 класка, 8-9 класска арнап дузиледи. 1-4 классларга арнап дузилген анкеталар окуушылардын озине емес онын ата-аналарына ылайыкластырылган болады. Анкета таркатыудн алдын октыушы ата-аналар менен тийисли таярлык жумысларын алып барады. Ата-аналар анкетаны уйде яки класста оз балалрынын минез хулкын кызыгыуын ийкемлилигин есапка алып толтырады. Анкеталардын екннши тури 5-6 класслар оқыц шыларына арналып окуушылардын озлери толтырып бунда кайсы панлер озине жагады, кайсы догереклерге катнасады, кандай жамаат ислерин алып барады, бос уактында не менен шугылаууды жаксы кореди, касип туурасында нелерди окыйды, не хаккында окууды калейди, келешекте ким болмакшы бул касип туурасында ата-анасына айттыма, кандай кенес берди кусаган сораулар бериледи.

8-9 классларда жокарыдагы сорауларды кенейтирип косып, озине унайтгын касиплер тууралы нелерди билесен? Сени кызыктырган касип хаккында таярлык кориу ушын не ислеп атырсан? Ата-аналарын кайсы касипти танлауга маслахат берди. Олар оз касиплери менен таныстырдыма? Озиниз танлаган касипти иелеу ушын мектептен кандай жардемди кутесиз? Уксаган сораулар койганда окуушылар озинин пкирлерин билдиреди. Сондай ак сиз белгили бир касипти танладынызба? Канша уакыттан берли усы карарга келдниз? Не ушын усы касипти танладыныз? Оны танлауга не мебеп болды? (Ата-аналар досларыныз октыушы кенеси паннин тасири догerek жумыслары кино фильмлер, адебиятлар, газета журналлар, телевизорларды коргенлери). Танлаган касипбинизди иелеу ушын сиз не ислеп атырсыз? Сизге танлаган касибинизден баска кайсы касиплер унайды, озиниз танлаган касипти ийелеуге мумкиншилик болмаса кайсы жерде окуу ямаса ислеуди калейсиз. Сиз озиниз танлаган касибинизге озиниздин ден саулыгыныздын болуу болмауын ойладынызба? Уксаган сораулар берип жуумак шыгарсак отетугын сабак натийжли болады.

25-ЛЕКЦИЯ

МИЙНЕТ ТАЛИМИНДЕ ИЗЕРТЛЕУ МЕТОДЛАРЫ

ЖОБАСЫ:

1. Гузетиу
2. Гуррин
3. Мектеп хужжетлери хам оқыушылар орынлайтугын жумысларды уйретиу
4. Лабаратория эксперимнти
5. Математикалык изертлеу.

Хәр кандай паннын рауажланыуы онын жетилисип барыуы ол колланатугын изертлеу методларына коп тараптан байланыслы болады. Мийнет хам касип талими методикасы тарауында изертлеу жумысларын алып барган уакытларда соны барлык уакытта яттан шыгармауы керек. Изертлеуши адам кандай уйрениу методларынан пайдаланбасын танлаган методы жасларга тәсирли оқыу тарбиялык натийжелерди бериуге ылайыкластырылган болыуы тийис. Хар кандай пан тарауында колланатугын изертлеу методы ушын уйренилип атырган паннын колланылып атырган мугдары, коlemi, сыпатламасы улкен ахмийетке ийе. Биракта бунда педагогик процесслерди математикалык жол менен есапка алыу кыйынлыгын естен шыгармауы тийис. Мийнет хам касип талиминен откизилген шыныгыу жумысларынын озине ылайык озгешеликлери болыуы бул шыныгыу жумысларынын бир турли болмаслыгында. Сонлыктанда мийнет хам касип талими сабакларында талим хам тарбия натийжелери дерлик мийнет оқытыушысы ямаса оқыу устасы пайдаланып атырган оқыу багдарламасы хам методикасына байланыслы болып калмастан оқытыушы оқыу устасынын маманлыгына байланыслы болыуы менен, оқыушылардын да рауажланыу дәрежеси хам оқыу материалын тез хам сапалы озлестре алыу кабилетине, сабактын талим кураллары менен калай таминленгенилигинде байланыслы.

Гузетиу методы. Табигий жагдайда орынланатугын педагогик процессти арнаулы шолкемлестирген жагдайда уйренип барыудан ибарат. Гузетий даслепки ислеп койылган жоба тийкарында откизиледи, гузетиу натийжелери арнаулы кагазда, кунделик яки баянлама формасында анык хам жетерли етип корсетиледи. Гузетиу изертлеу методы сыпатында оқыушылар харекетиндеги болган озгерислерди бир канша анык корсетиу мумкиншгилигин береди. Бирак бул метод ягный гузетиу методы оқыушылар санасында пайда болган психологиялык процессти аныклау ушын жагдай жарата алмайды. Сонлыктанда гузетиу баска изертлеу методлары менен бирге косып алып барылады.

Гузетилип атырган фактларды бир канша анык хам жетик орынлау ушын турли механикалык кураллар (хронометраж, сууретке алып баруу, кинога алыу, магнитофон лентасына жазып алыу, тензометрия, информатика х.т.б) пайдаланыу максетке мууапык.

Гүрринлесиу изертлеу методдынын сапасы белгили бир педагогик хадийсени окуушы менен бирликте сойлесиу пикирлеси аркалы аныклау жолы менен болып есапланады.

Педагогик эксперимент методды - педагогикалык процесслерге сайкес айырым фактллар хам пикирлерди сынап корсетиу ушын тексерип кориу максетке откизилетугын илимий тажрыйбелер откизиуден ибарат.

Мектеп хужжетлери хам окуушылар орынланган жумисларга уйрениу методды. Мийнет хам касип талим окутыушыларынын сабак жобалары хам конспекталарынын окуу ислеп шыгаруу жумислары дизими менен хам сабак жобаластырыушы хужжетлер окуушылардын кунделиклерин, конспектлерин дузген. Сызылма хам технологик хужжетлерин, орынлаган амелий жумисларын класс журналы, мектеп есабатлары, окуушылар усынысларын, терен илимий методикалык жактан талкылауды оз ишки алады.

Лабаратория жумислары –педагогик изертлеулер мийнет хам касипли талим сабакларында мийнет укып конлиппелерин калипплестириу тарауындагы изертлеу методикасына аныклык коргизиуде окуушылар мийнети онын сапасын тексериу хам де оз-озин тексериуден ен макул усылларын танлауда колланылады.

Математикалык -изертлеу методдын-педагогик хадийселердин мугдар сыпатламасын ислеп шыгуда пайдаланылады. Бул методлар мийнет талим окутушысы хам окуушылар мийнет натийжеси аныклау мумкиншилигин береди.

СОРАЎЛАР

1. Изертлеудин максети хам ўазыйпалары.
2. Қандай изертлеу методдын билесиз.

АДЕБИЯТЛАР

1. Д.А Тохиржевский «Мехнат талими методикасы» Т.укутувчи 1987.
2. А.И воробьев «мехнат политехник талим дидактикасы» Т. укутувчи 1977.
3. Мехнат талимин укутиш методикасы (маърузалар матни) Т 2000 йил.

26-ЛЕКЦИЯ
КУРС ХАМ ДИПЛОМ ЖУМЫСЛАРЫН ТАНЛАУ, ТАЯРЛАУГА
КОЙЫЛАТУГЫН ТАЛАПЛАР

ЖОБАСЫ:

1. Теманын окуу предметиндеги орны.
2. Тема мазмунун методик талкыланыуы, окуушылар алдында пайда болатугын кыйыншылыклар, характеристикасы.
3. Жумыс объектлерин тийкарланган тартипте танлау.
4. Окуу жумысын шолкемлестириуде колланылатугын метод хам формалар.

Мийнетти окутуу методикасы панинен окуу дэуиринде бир мэрте курс жумысын орынлау багдарламада жобаластырылган болып, курс жумысынын биринши болими методик характерде болып, ол еки вариантта болууы мумкин.

Биринши вариантагы курс жумысынын узыйпасы окууга сайкес окуу багдарламасында козде тутылган темалардын бириуине ылайык сабак системасын ислеп шыгарыудан ибарат. Бунда тема ен кем дегенде 6-8 саатка ылайыкланган болууы тийис. Ал курс жумысын.

Екинши вариантка ылаыйык тапсырмада усы темага тийисли болган календарь тематик жобадан керекли нарселерди жазып алыуга хам сол темага багышланган сабак системасын ислеп шыгуу белгили бир сабактын сабак конспектасын дузийуден ибарат.

Бул айтылганлардан коринип турупты ен даслеп танланган теманын окуу багдарламасында туткан орны, сол теманы үйрениўдиң клендарь муддетлерин аныклау талап етиледи. Демек бунысыз баска окуу предметлери менен байланыс орнатып болмайды. Сабак системасын ислеп шыгуу томендеги маселелерди оз ишине алады.

1. Танланган теманан окуу предметиндеги орны.
2. Тема мазмунунын методик талыкланыуы, окуушылар алдында пайда болатугын кыйыншылыклар характеристикасы.
3. Танланган темада жумыс объектин тийкарланган жагдайда танлап алыу.
4. Окуу жумысын шолкемлестириуде колланылатугын методлар хам де формалар.
5. Техника кауипсизлик каделерин есапка алыу.
6. Баска окуу предметлери менен дидактик байланыс.
7. Техникалык доретиушилигин рауажландыруу.
8. Ислеп шыгарыу тийкарлары менен танысуу.
9. Мийнет тарбиясы.

10.Касип танлауга багдарлау.

Алынган тема кайсы класста хам окыу темасына карап тапсырманын тараулары турлише коломде ашып бериледи.

Сабактын жоба конспетасын дузиуде сабакка койылатугын дидактик талаптардан келип шыгып онда сабак системасын ислеп шыгыуда котерилген дерлик барлык маселелер анык корсетилген болууы тийис. Сабактын жоба конспектасында окыушылар таярлайтугын буйымнын технологик картасы,буйым хам онын загатовкасынын сызылмасы, сондай ак хар бир операциядан сон загатовка алатугын форманын эскизи исленип косып тигиледи.

Диплом жумыслары окытуудын ен кейинги жуумаклаушы болими болып, диплом жумысынын темасы актуаллыгын тийкарлау, басшылык етиуши окытуушы менен бирликте келисилген тийисли кафедра жыйналысында коринип шыгылып, факультет илимий кенесинде тастыйыкланады.

Диплом жумысынын темасы мийнет талимин окытудагы ахмийети, келешектеги рауажланыуы педагогик хам психологик хам улыума техникалык панлердеги жаналыктарга тийкарланган болууы керек. Диплом жумысы панге койылатугын талаптарга жууап беретугундай болууы керек.

Диплом жумысы.

1. Теориялык болимнен
2. Амелий болимлерден ибарат болууы лазым.

Теориялык болимге текст хам иллюстратив материаллар (таблицаалар, графиклер, фото сууретлер х.т.б.) киритиледи.

Диплом жумысынын биринши болиминде. жумыслапрынын панге хам изертлеуге окытуудын жеке методикасы, педагогик амелият процесси, анкета сорауларына жууаплар, жеке тажрыйбе натийжелери, изертлеулеуши актуаллыгы жаратылады.

Амелий бөлим.

Диплом жумысынын мазмунун жаратыушы таярланган стенд, модель яки макет изертлеулерди амелий болимине кирип, онда улыума техника панлерине байланыслы болган хар турли маглыуматлар, есаплаулар графиклер, колланыуундагы нызам кагыйдалар келтириледи хам коргайды.

Диплом жумысы жуумаклау болиминен жуумакланады хамде усыныслар келтириу мумкин. Ен изинде пайдаланган адебиятларды келтирин.

СОРАУЛАР

1. Курс жумысы таярлау баскышлары кандай?
2. Диплом жумыслары таярлау баскышлары нелерден ибарат.

АДЕБИЯТЛАР

1. Д. А. Пиржевский «Мехнат таълими иетодикасы». Ташкент. Укутувчи – 1987йил
2. Курс хам диплом жумысын орынлау жол жоболар.
3. XX ва бошкалар-мехнат таълими укутиш мехнат (марузалар матни) Ташкент 2000йил.

27-ЛЕКЦИЯ

ПЕДАГОГИКАЛЫК АМЕЛИЯТКА КОЙЫЛАТУГЫН МЕТОДИК ТАЛАПЛАР

ЖОБАСЫ:

1. Педагогикалык амелиятка койылатугын талаплар.
2. Студент амелияттындагы койылатугын талаплар.
3. Амелият дауиринде иске асатугын уазыйпалар.

Педагогикалык амелият мийнет окытуушысын таярлаудын сондай баскышы болып, бунда хар бир болажак окытушыга билим орында окыу дауамында топланган билим окыу конликлелерин амелде пайдаланыудан ибарат. Сонлыктанда педагогикалык амелият дауиринде озинин окыган уактындагы барлык кемшиликлери хам жетилискенликлерин анык болинеди.

Амелиятшы студентлердин класста алып баратугын барлык харекетлери онын окыушылар менен жаксы катнас орнатыуын тийкары болып есапланады. Сабак дауиринде окыушылар жаксы шолкемлестире алса, олардын дыккатын озине каратып материалды тусиндире алса онын алган билимлерин тыянаклы екенлигинен дерек береді. Студент амелиятшынын билимли адепли болууы менен бир катарда онын сырткы кориниси улкен ахмийетке ийе. Ол окыушыларга улги болгандай болуулары керек. Амелиятшы студент жаксы таза кийинип журиулери, окыушылар арасында жамаат арасында озин салдамлы тутуу орынсыз жерлерге араласпауы тийис. Усы шартларды толык орынламаган оган итибар бермеген амелиятшы оз тарбиялнуушылардан хеш нарсе талап ете алмайды. Окыу дауиринде тийкарынан еки педагогикалык амелият козге тутылган болып онын бириншиси окыдан кол узбей окыу тарбия жумысларын уйретиуден ибарат. Онда амелият окыу тарбия мектеплеринин турлери окытуушынын класс басшысынын аткаратугын

хызметлери хазирги дауирдеги халык билимлендириу системасынын тийкаргы рауажланыу багдары менен таныстырыудан ибарат.

Педагогикалык амелияттын екннши тури касип бойынша тийкаргы панлерди алып болганнан кейин узликли турде алып баратугын амелият болып онын хазирги уакыттагы отиу дауири IV курстан I-ярымында болып ал 14-хаптелик мудетте алып барылады.

Студент амелияттын педагогикалык амелият уактындагы уазыйпалары тийкарынан томендегилерден ибарат.

1. Озинин алган теориялык билимлерин теренлестириу, оны беккемлеу ол билимлерди окуушылар менен бирликте талим тарбия жумысларын алып барыуда амелиятта пайдалана алыуда уйренип алыу.

2. Окуушылар менен алып барылатугын талим тарбия жумысларын гузетип барыу хам оз бетинше толыкклауды уйрениу.

3. Окуушылар менен алып барылатугын жумысларда олардын жас хам де жеке озгешеликлерин есапка алып яки жас оспиримлер психологиясы, педагогикалык хам де физиологиясына ылайык билимлерге суйенип жагдайда жумыс алып барыу уйрениу.

4. Турли типтеги сабаклар хам класстан тыскары жумыслардан окуушылардын билим дарежеси буннан былайда жеделлестириуши хар кыйлы методлардан пайдаланыу жагдайда жумыс жумыс алып барыуга таярлык кориу.

5. Класс басшысы уазыйпаларын орынлау, окуушылар жамаатти жаслар шолкеми менен ислесиуди сондай ак окуушылар менен жеке (индивидуаль) тарбия жумысларын алып барыуды уйренип алыу.

6. Окуушылар саламатлыгын коргау маселесине дыккат пенен карау конликепелерин калиплестириу.

7. Студентлерде жана педагогикалык технологияларды уйрениуге катнастырыу. Оларда педагогикалык изертлеуге болган кызыгыушылыкты рауажландырыу курс хам диплом жумысларын орынлауга жардемлесиу.

8. Студентлерге педагогикалык хызметке доретиушилик изертлеушилик катнас жасауды пайда етиу, оз мийнетинин натийжелерине сын коз бенен карау укыплылыгын оз бетинше окып билип алыуга болган талабын жетилистириу.

9. Студент амелиятшыларды халык педагогикасынын алтын газийнесинен шебер пайдаланыуга адетлендириу. Талим тарбия бериу уактында улыума инсаний хам миллий кадриятларды басшылыкка алып, мектепте миллий тарбияны табыслы иске асырыуга уйретиу.

10. Келешек окытушыларды окуу жумасын уйымластырууда окутушыларга дунья хам мамлекеттик талим олшеми талаптары дарежесине билим бериуде теориялык хам амелий жактан таярлау.

Хар бир студент амелиятшы амелият уактында белгили бир класска бекитилип койылады. Ол сол класс окутушыларына техник мийнетти ягный оз канийгелигинен сабак бередит. Сондай ак класс басшысынын жадемшиси хызметин аткарады.

Амелият даслепки куннен баслап мектеп басшылары мийнет окытушылары менен хам класс басшылары менен ушырасыудан басланады. Онда ягный ушырасыу да амелиятшы алдында турган узыйпалар тартиплер соз етилди. Педагогикалык амелияттын биринши хаттеси мектеп мийнет талиминин материаллык базасы окутушылар менен танысыуга пан окытушыларынын сабакларга кириуге багышланады. Бул уакытларда амелиятшы озлери бекитилген класстагы турли сабакларда катнасады. Класс басшысынын откызетугын барлык тарбиялык жумасына катнасады.

Амелиятшы хаттенин сонына карай оз класындагы хар бир окутушы турасындагы бир канша маглыуматларга ийе болады. Сонгы хаттеден баслап амелият сонына дейин оз канийгелиги бойынша хар кыйлы классларда сабак отеди. Сабактан тыс жумасылар алып барады. Класс жетекшиси узыйпасын аткарады. Амелияттын басланган куннен баслап тап акыргы кунге дейин хар бир амелиятшы жеке кунделик дузип керекли маглыуматларды жазып барады.

Амелиятшы класстын (ямаса бир окутушынын) психологик педагогик характеристикасын уйренеди хам жазады.

а) Бир сабактын сабак конспекта жобасы ози таярлаган корсетпе куралы онын талкыланыу протоколы мийнет объекти исленеди.

б) Ози откизиуге белгили бир тарбиялык жумастын конспектасы онын талкыланыу протоколы.

Амелияттын сонында жумаклаушы конференция откерилип амелиятларда хазирги корсетиуши коргизбе шолкемлестирилиуи онда экспонатлар амелият-уактында исленген турли модельлер буйымлар стендлер х.т.б орын алыуы мумкин бунда мектеп басшылары пан окытушылары класс басшылары студентлер туурасында шыгып сойлеп оз пикирлерин билдиреди сондай-ак амелиятшыларда шыгып сойлеп оз пикирлерин билдиреди.

СОРАУЛАР

1. Студент амелиятларында педагогикалык амелият уактындагы узыйпаларына нелер киреди.
2. Педагогикалык амелият қандай жобаластырыўын хужжетлер дузиў.

АДЕБИЯТЛАР

1. Д.А. Тхоржевский-Мехнат талими методикасы. Т «Уктувчи» 1987 йил.
2. К.Косназаров. А. Пазылов-Студент практикантлар хам методистлер ушын педагогикалык колланба. КК. «Нокис» 2000 ж.

28-ЛЕКЦИЯ

КӘСИП-ӨНЕР ТАЛИМИН ОҚЫТУУ МЕТОДИКАСЫ ОНЫН ОЗИНЕ ЫЛАЙЫҚ ОЗГЕШЕЛЕКЛЕРИ

ЖОБАСЫ:

1. Касип онер талимин (канийгеликлердин) октыудын озине сайкес озгешеликleri.
2. Касип онер талиминде дидактик кагыйдалар хам олардан пайдаланыудын озгешеликleri.

Хазирги ўақытлары бизге белгили касип-онер билим бериу колледжлеринде канийгелик панлери шыныгыулары арнаулы окуу орынларында (жайларда) лабаратория окуу шыныгыу майданшаларында гамхорлык етиуши хожалык хам де карханаларда откизиледи. Канийгелик панлерин жокарыда биз атап корсеткен арнаулы орынларда откизилиуи озине сайкес артыкмаш жаксы хам кемшиликлери болып оларды шолкемлестириу хамде откизиу ушын ен даслеп окуу материалларынын мазмунына октыудын максетине хам жаратылыуы тийис шарт шараятлады аныклап алыу лазым.

Хар кандай канийгелик паниндеги амелий шыныгыулар томендеги уш баскыштан ибарат болады.

1. Октыушынын баслангыш жол жорык косете бериуи.
2. Окуушылардын оз бетинше жмысларды орынлаулары шыныгыулары бул уакыттагы октыушынын хызмети.
3. Шыныгыу уактында окуушылар хызметин бахалау ушын жуумаклаушы корсетпелер бериу.

Канийгеликке арналган панлерди октыу ўақтында октыўшы сабақ уактында пайдаланатугын жумыс кураллары, эсбап ўскенелер, олар дурыс пайдаланыуды таминлеуши кауипсизлик кагыйдалары улкен айырыкша ахмийетке ийе. Адетте канийгелик панлеринде амелий кирисиу баслангыш корсетпесин бериу томендеги тартипте алып барылады. Жана тема хам онын максети окуушыларга баянланады. Алдынгы сабакта отилген тема кыскаша такирарланады хам окуушылардын сабакта таярлыгы аныкланады. Сабакка сайкес техник-технологик сызылмалар асбап ускенелер

хам де соган усыган керекли затлар менен калай ислесиу катнас жасау кереклигин тусиндириледі. Сабактын оқыушылар оз бетинше жумыстын орынлаулары баскышында оқытыушы оқыушылардын барлык харакетин хамме уакыт гузетип барады. Олардын жумысларына басшылык етеди керекли орынында тийисли инструктаж тусиниклерин береди. Жуўмаклаўшы көрсетпе ўақтында оқыўшылардың орынлаган жумысларын бахалаудан алдын оқыушылардын жумысты орынлаудагы жетискенликлерин хам кемшиликлерин бирме-бир анализлеп корсетип объектив баха кояды.

Дидактика падагогика теориясынын коз карасынан оз бетинше бир болим болып онда оқытыу процесинин улыума нызмлыклары анык ашып бериледи. Педагогиканын бул болиминде билимлендириуди шолкемлестириудин улыума маселелери оқытыу процесинин ахмийети, оқытыу принципери, методлары, онын шолкемлестириу формалары, ягный жас ауладлардын маглымат алыуы хам талимге ылайык хамме категориялар жаратылды.

Оқытыў процесси педагогиканың-оқытыўшы хызметин ҳәм оқыўшылардын арнаулы калиплескен билиу хызметин оз ишине алады. Оқытыушы менен оқыушылардын бул хызмети барлык уакыт бир-бирин толықтырып турады. Бунда оқытыуын уш уазыйпаны-билим бериу рауажландыруу хам тарбиялык уазыйпаларды орынлайды. Оқытыушынын уазыйпасы бул функцияларды баскарыуды уйренип алыу хам де бунын менен оқытыуга комплекс жаркынласуды таминлеуден ибарат.

Оқытушы сабак методикасын ислеп шыгуу уактында оқыушылар дыккатын озине каратыу максетинде оқыу материалын кандай етип оқыушылар кызыккандай мазмунда отиу устинде кобирек ойлап кориуи хам бунда оқыушылардын жасын айырмашылыгын назерде тутыуы алдына койылган маселени орынлауда улкен ахмийетке ийе болады.

Айырым мектептерде алып барылган тажрийбелер соны корсетеди канийгелиги хам улыўма техника панлерин оқытыуда оқыушылар дыккатан каратыуда натийжели усыллардан сондай-ақ оқытыуды турмыс хам де ауыл-хожалыгы ислеп шыгаруу ондириси менен анык материаллар менен байланыстырып алып баруу керек.

Бул жерде педагогиканын талим тарауындагы томендеги дидактик принциплерине улкен итибар бериу керек.

1. Илимийлик.
2. Оқытыуда системалылык.
3. Теориянын амелият пенен байланыслыгы.
4. Оқыушылардын жеделлиги хам анлылыгы.
5. Оқытуда корсетпелилик.
6. Оқыушылардын билимди оз бетинше тыянаклы озлестирип алыу принципи.

7. Тусинерлилиқ принципи.

Канийгелик ҳам де улыума техникалык панлерди оқытуда жокарыдагы атап отилген принциплерди бир-бири менен оз-ара тартипте байланыстыруга улкен итибар берилип барылады.

ТАКИРАРЛАУ УШЫН СОРАУЛАР.

1. Касип онер талимин октыудын максет узыйпасы нелерден ибарат.
2. Касип онер талимин ушын ылайық айырмашылықлар нелерден ибарат.
3. Касип онер талиминде кандай дидактик кағыйдалар пайдаланылады.
4. Касип-онер тәлими дидактик қағыйдаларының өзине ылайық айырмашылықлары неде?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕР.

1. Касип онер талими
2. Даслепки корсетпе
3. Аралык корсетпе
4. Жуумаклаушы корсетпе
5. Дидактик принциплер
6. Илимийлик
7. Системалылык
8. Жеделилик ҳам анлылык

АДЕБИЯТЛАР.

1. Каримов И.А Баркамол авлод Узбеистон тараккиёти пойдевори Т. «Узбекистон» 1997йил.
2. 2. Узбекистон Республикаси конун ва фармонлари. Т «Узбекистон» 1990-2002 йй.
3. Жалолоддинов М. ва бошқолар «Янги турдаги укув муассалари тугрисидаги хужжатлар туплами» Т 1995 йил.
4. Воорбъёв А.И. мехнат ва политех талим дидактикаси. Т «Узб» 1987 йил
5. Тхоржевский Д.Х. мехнат талим методикаси Т «УЗБ» 1987й.

29-ЛЕКЦИЯ.
КӘСИП-ӨНЕР ТӘЛИМИНИҢ ЖОЛҒА ҚОЙЫЛЫҰЫ ХӘМ ОҒАН
ҚОЙЫЛАТУҒЫН ТАЛАПЛАР.

ЖОБАСЫ:

1. Кәсіп тәлими хам онын мазмұны.
2. Кәсіп тәлиминин тийкаргы жөнелислери.
3. Кәсіп өнер тәлиминин иске асырыу жоллары

АДЕБИЯТЛАР.

1. Каримов И.А. «Баркамол авлод, Узбекистон таракиёти пайдевори» Ташкент. «Укутувчи» 1997 йил.
2. Янги турдаги укукв муасасалари хужжатлар топлами. «Узбекистон» ХТВ 1994.
3. Жалолиддинов М. Ва бошкалар «янги турдаги укув муасасалари тугридаги хужжатлар туплами» «Самарканд» 1995йил.
4. Мирский С.А. «Методика профессионального обучения» Москва. «Просвещение» 1988 год.
5. Каххоров А. «Пахтавилтинда ишлатиладиган машиналар курсидан амалий машгулатлар» Т. «Мехнат» 1987 йил.

Бугинги жаналаныу дауиринде мектепте билим алып атырган жас ауладлар жана асир басларындагы уллы баслмаларды улкен озгерислерди иске асырады. Олар ягный жас оспиримлер Республикамыздын тарихий тагдири ушын онын гарезсизлик жолында табыслы алга илгерилеп барыуы олардын улесине тииеди. Гарезсизлик жолында жанаша адым атлап баратырган республикамыздын хэзирги социол-эканомиколык жагдайын жеделлестириу, халык тәлими системасы жетилистириу, калиплестириу хазирги куннин ахмийетли маселеси болып калмакта. Жас оспиримлерге пан хам техника тийкарларынан терен хам пухта билим беруу хам сол берилген билимлерди амелде колланыу хазирги кунде мектеп хам кәсіп өнер колледжлеринин тийкргы уазыйпасы болып есапланады.

Хазирги илим хам техниканын кен рауажланып атырган уактында хар бир жас ауладтын санаат карханаларында хам ислеп шыгарыу ондирис тарауында ауыл хожалык жумысларында жедел катнасыу ушын пан хам техника тарауына тыянаклы билимге ийе болыуы талап етилмекте. Усы уакытлары мамалекетимизде кен колемде хауиж алып кеткен санаат, ауыл хожалыгы санаатын жаратыу процесси республикамыздын халык

хожалыгын хар тарапке жетилиштириу, рауажландыруу уазыйпасы куннен кунге айырыкша алга койылмакта. Ауыл хожалыгынын илимий шешимлерин жетилиштириу бойынша суу хожалыгы уазирлиги касында илилми ислеп шыгаруу орайы шолкемлестирилди. Президентимиз тарапинен ауыл хожалыгына гаражет жагынан жардем корсетиуге каратылган бир катар парман хам карарлар кабыл етилди. Агро санааттын рауажланыуун алдынгы техникасыз иске асырып болмайды. Бул тараудада унамлы бир катар озгерислер болмакта. Хакыйкаттанда Американын КЕЙС галле жыйнау комбайнлары МАГНУМ жер суриу тракторлары бизин улкемиз шараятына ылайык болып хазирги кунде кен колланылмакта. КЕЙС фирмасы менен коспа кархана дузилип пахта териу машинасы хам трактор ислеп шыгаруу жолга койылмакта. Эканомикалык реформаларды теренлестириу ен даслеп кадрлардын эканомикалык билимине, базар эканомикасы талапларына кандай дарежеде жууап бере алыуына байланысly.

Орта улыума талим ауыллык мектеплер хам касип онер колледжлеринде тарбия процессин жанеде жетилиштириу маселеси ен тийкаргы проблемалардын бири болып калмакта. Бизге белгили ауыллык улыума талим системасына кириушы орта мектеплер хам касип онер колледжлеринде улыума талим принциптери менен бир катарда мийнет хам касип талими процессинде механизаторлык касипби бойынша окытууды шолкемлестириу оны баскарууды уйретеди. Бунд акасип онер мектеплерине арнаулы панлерди уйретиу болажак механизаторлардын мийнет искерлиги менен терен байланысly. Халык талими тарауы барлык арнаулы панлердин окытуушылары алдына коспалы хам де кыйын жумысларды амелге асыруу уазыйпаларын кояды. Усы коз карастан ауыл хожалык машииналарын касип онер колледжлеринде уйретиу ен тийкаргы хазирги куннин маселелеринин бири болып есапланады. Бул панлер бойынша уйренилип атырган хар бир теманы окыушыларга пухта терен дарежеде жеткириу ушын окытуушыга окытуудын заманга сай алдынгы педагогик-технология усуллардан пайдаланыуга туура келеди.

Окыушыларга жокары классларда бир канша теренрек улыума мийнет таярлыгын бериу ушын олада металларга ислеу бериу алган материалларга ислеу бериу бойынша билим сондай-ак амелий укып конликепелерди калиплестириу электротехника, метериал таныу, графикалык сауатлылыгы, халык хожалыгынын тийкаргы тарауы бойынша коз карасларын байытуу сонын менен бирге халык хожалыгынын айрым касиплери бойынша канийгелер таярлау ушын касиплик талим амелге асырылмакта.

1997 жыл Озбекистан Республикасы Олий Мажилисисниң 9-сесиясында кабыл етилген «Талим туурасындагы нызам хам кадрлар таярлау миллий багдарламасында» корсетилиуинше касип талими касип-онер колледжлеринде амелге асырылады.

ТАКИРАРЛАУ УШЫН СОРАУЛАР

1. Мийнет хам касип талими дегенде нени тусинесиз?
2. Касип талиминин тийкаргы уазыйпалары нелерден ибарат?
3. Касип талиминин ыхтиярый мажбурийлеги дегенде нени тусинесиз?
4. Касип талимин кандай тийкаргы жонелислерин билесиз?
5. Касип талими кай-жерлерде амелге асырылады?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕР

1. Касип онер талими.
2. Касип онер колледжлери.
3. Агро-санаат деген не.

30-ЛЕКЦИЯ

АГАШ УСТАШЫЛЫК КАСИБИ ЖОНЕЛИСИНДЕ КАСИП ОНЕР ТАЛИМИНИН МАЗМУНЫ. АГАШ БУЙЫМЛАРЫН ТАЯРЛАУ ХАМ ОЛАРГА КОЙЫЛАТУГЫН ТАЛАПЛАР.

ЖОБАСЫ:

1. Касип талиминен агашшылык жумыслары болиминин мазмуны.
2. Агашларды ислеу бериуши токарлык станогинде таярланатугын буйымлар хам оларды танлау принциплери.

АДЕБИЯТЛАР

1. Узбекистан Республикасы конун ва формонлари. Ташкент «Укутувчи» 1992-2000 йил.
2. Кабильников «Преподавание технология столярных работ» высшая школа 1986 год.
3. Мехнат-Укув устахоналарида утказиладиган амалий машгулатлар. Ташкент «Укутувчи» 1991 йил.
4. Рамизов Ж. «Укув устахоналарида амалий машгулатлар». Ташкент «Укутувчи» 1990 йил.

Кәсіп тәлімінен ағаш жұмыстары жөнелісі бойынша ағаш ұстасы жұмыс орны хам оны үскенелеу бойынша ағашшылық оқыу ұстаханасында оқыушыларға төмендегі аты көрсетілген бөлімлер хәм темалар бойынша шынығыулар алып барылады.

1. Ағашшылық оқыу ұстаханасында колланылатугын асбап үскенелер хам кураллар.

а) Ағаш ұстаханасының жұмыс орны хам оны үскенелеу.
б) Ағашты кайта іслеу жұмыстарында колланылатугын олшеу хам из тусириу асбаптары.

в) Ағашты кайта іслеуде колланылатугын жұмысшы асбаптары.

2. Ағашларға іслеу бериуін тийкаргы станоклар.

а) Ағашларға іслеу бериудің токарлық станогы.

б) Ағашларды кесиуші дискалы пышқылар.

в) Ағашларды сургилеу станогы.

г) Фрезалау станогы.

д) Ағашларды ойыу станогы.

е) Ағашларды тесіу станогы.

ж) Шарлау станогы.

3. Материал таярлау болімі бойынша.

а) Ағаш материаларын хам олардың колланылыуы

б) Ағаштың турлери.

в) Ағашлардың тийкаргы кемшиликлери.

г) Ағашлардың техник касийетлери.

д) Ағаш-тахта материаллары.

е) Ағашлардың кургатыу.

ж) Ағашты бириктириуші желімлер хам пардозлаушы материаллар

з) Ағаш материалларды кургатыу.

4. а) Столярлық буйымларды бириктириу (турлери).

б) Ағашларға іслеу бериу токарлық станокларға
откизилетугын амелий шынығыулар

Кәсіп тәлімінде ағашлардан таярланатугын буйымларды танлап алыуда томендегі тийкаргы принциплер орынланады.

1. Ағаштан жасалатугын буйымлар пайдалы хам оладың яғнай жасалған буйымлар оқыу процесслерінде пайдаланатугындай болыуы.

2. Белгили бир ағаш материалдан буйымлар ислеу процесси оқыушылар тәрәпинен озлестирген билимлер, амелий конликпе хам укыплыклар системасын уйрениуди иске асырыуы.

3. Ағаштан жасалатугын буйымлар оқыушыларды билимге хам физикалык кушине сай таңлаў лазым.

ТАКИРАРЛАЎ УШЫН СОРАЎЛАР:

1. Касип талии «Ағаш жумысларын» болиминин баска болимлерден айырмашылыгы хам уксаслык тареплери неде?

2. Ағашшылык жумыслары болимин октыу ушын кандай амелий конликпе хам укыплыкларды ийелеген болыуы тийис.

3. Касип талиминде ағашлардан кандай буйымлар таярланады?

4. Ағашлардан таярланатугын буйымларга кандай талаплар койылады?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕРИ:

1. Касип онер талими.

2. Амелий конликпе хам укыплылык.

31-ЛЕКЦИЯ

Слесарьлык жонелисинде касип-онер талими мазмұны оны октыудын озине ылайык озгешеликлери хам оларга койылатугын талаплар

Жобасы:

1. Слесарьлык жонелисинде касип талиминин мазмұны.

2. Слесарьлык жумыслары бойынша шыныгыуларды таярланатугын буйымлар хам оған койылатугын талаплар.

АДЕБИЯТЛАР

1. И. А. Каримов «Баркамол авлод Узбекистон таракиети пайдевори».

Ташкент Узбекистан 1997 й

2. Янги турдаги укув муассалалари тугрисидаги хужжатлар топлами. Узбекистон ХТВ 1994 йил.

3. Машенко –«Общий курс по слесарного дело». Москва высшая школа 1989 год.

4. Махкамов С. –«Слесарликини ургатиш». Ташкент уктувчи. 1980 йил.

5. Рамизов Ж. «Укув устахоналарида амалий машгулатлар». Ташкент укутувчи 1990 йил.

6. Махкамов С. «Укув устахоналарида утказиладиган амалий машгулатлар». Ташкент 1991йил.

I “Талим туурасындагы низам» хам Кадрлар таярлаудын миллий багдарламасында корсетип отилгендей жокары классларда касип талими касип онер колледжлеринде алып барылады. Бунда халк хожалыгынын анык белгилеу берден-бир касиплери бойыша билим амелий ухып конликлери бериледи. Металларга ислеу бериу жонелислери бойынша томендеги корсетилгендей болим хам темалар бойынша шыныгыулар алып барылады.

1. Металл материаллар хаккында улыума маглыуматлар берилип онда томендегидей маселелерге токталады.

а) Металл хам орлардын араласпалары касийетлери.

б) Металл хам металл араласпаларын термикалык ислеу.

2. Слесарьлык окыу устаханаларында откизилетугын практикум туурасында маглыуматлар.

а) Слесарлык окыу устаханасында откизилетугын практикум жумыслары турлери.

б) Слесарь жумыс орны.

в) Слесарьлык окыу устаханасында колланылатугын асбаплар.

г) Слесарьлык окыу устаханасында итибарга алынатунын техника кауипсизлик каделери.

3. Слесарьлык устаханасында колланылатугын асбап ускенелер.

а) Заготовканы олшеу из тусириу. Олшеу из тусириу туурасында окыушыларга улыума маглыумат бериу.

б) Буйымларды олшеу хам из тусириудин тийкаргы баскышлары.

в) Олшеу из тусириуде колланылатугын асбап хам ускенелер.

4. Металларга токарлык винт кесиу станокларында ислеу бериу.

а) Токарлык кесиу станогинин турлери жетилисиу тарийхы.

б) Токарлык винт кесиу станогинин узыйпасы хам турлери.

в) Токарлык винт кесиу станогинда орынланатугын жумыслар.

г) Токарлык кескиш турлери.

д) Деталларды жардемши (патас) хам таза жоныу.

е) Сырткы цилиндирлик бетлерге ислеу бериу.

ж) Сырты конус формасына йие болган бетлерге ислеу бериу .

- з) Цилиндр хам конус формасындагы деталларды тесиу.
- и) Токарь винт кесиу станогинда резьба шыгарыу.
- к) Резьба ойыу усыллары.
- л) Металларды фрезалау станогин.
- м) Металлады тесиу станогин.
- н) Буйымлар танлаудын тийкаргы принциптери.
- о) Буйымларга койылатугын талаплар.

II. Металл материалларга ислеу бериу бойынша шыныгыулар шолкемлестириу хам откизиу оннан исленетугын буймларга талаплар анык корсетилген болууы тийис. Окуу устаханасында откизилетугын шыныгыуларда окуушылар таярланатугын буйымларга томендеги талаплар койылады.

а) таярланатугын буйымлар конструкциясы ондагы олшемлер аныктыклар таярланатугын материал хам де деталларды оз-ара бириктириуи жагынан дурыс орынланган болууы тийис.

б) Харекетлениуши буйымлар модель механизмлер харекетлениуши асбаплар орнынын орналасууы хам жумыс уактында узликсиз ислеуи тийис.

ТАКИРАЛАУ УШЫН СОРАУЛАР

1. Слесарьлык бойынша касип онер талиминин шыныгыулары отеди окуушы кандай белгили хам хх укып конликепелерди келиуи тийс.
2. Слесарьлык жумысжонелислеринде касип онер талиминин кандай болимлерге болинеди.
3. Металларга ислеу бериу бойынша касип онер талиминин шыныгыулары хам откизиуге кандай талаплар койылады.
4. Металлар материалларга ислеу бериу болиминде касип онер талиминин шыныгыулары уактында кандай туйгылар таярланганда хам кандай талаплар койылады.

ТАЯНЫШ ТУСИННИКЛЕРИ

1. Касип онер талими
2. Касип онер колледжлери.

33-ЛЕКЦИЯ

АУЫЛ ХОЖАЛЫГЫ ЖОНЕЛИСИНДЕ КАСИП ТАЛИМИ ШЫНЫГЫУЛАРЫН ОТКИЗИУ МЕТОДИКАСЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Ауыл хожалыгы машиналары болиминин мазмуну хам оны откизиу методикасы.
2. Ауыл хожалыгы машиналары бойынша шыныгыулар шолкемлестириу хам откизиу методикасы.

АДЕБИЯТЛАР

1. Каримов И.А. «Баркамол авлод Узбекистон тараккиёти». Ташкент «Узбекистон» 1997 йил.
2. Узбекистон Республикасы конун ва фармонлар Ташкент «Узбекистон» 1992-2000 йил.
3. Кленин А.И. и др «сельско хозяйственных машины» Москва «Колос» 1980 год.
4. Карпенко А.И. и др «сельско хозяйственных машины» Москва «Колос» 1984 год.
5. Комаристив В.Е. «Кишлок хужалик машиналари ва кураллари» Ташкент «Укутувчи» 1987 йил.
6. Скиткин В.А и др практикум по сельхоз машинам» Минск «Урожай» 1984 год.
7. Каххоров А. «Пахтачиликда ишлатиладиган машиналар курсидан амалий машгулотлар» Ташкент «Мехнат» 1987 йил.

Ауыл хожалыгы машиналары курсы тийкарынан ауыллык касип онер колледжлеринде оқытылады. Бундай ауыл хожалык колледжлеринде ауыл хожалыгы машиналарын баскарыушыларын хам оларды онлаушы касип ийелерин таярлап береді. Бул оқыу орынларында ауыл хожалык машиналары паннен томендеги темалар бойынша теориялык хам амелий шынығыўлар алып барылады.

1. Механизацияластырылган жумысларды орынлаудын тийкаргы каделери.
2. Ауыл хожалыгы машиналары менен жумыс алып барыуда техника кауипсизлиги хам де ортке карсы илажлар.
3. Ауыл хожалык машиналарына техник хызмет корсетиу .
4. ауыл хожалык машиналарынын заманагой турлери.
5. Жерге топыракка ислеу бериуши машина хам кураллар.
6. Жерге тогин бериуши машиналар.
7. Ауыл хожалык егинлерин егиу хам нал отыргызыу машиналары.

8. Осимлик катар арасын ислеуши машиналар хам де жумысларды орынлау технологиясы.
9. Шоп орыу хам жаныу машиналары хам шоп таярлау технологиясы.
10. Дан комбайнлары хам орыу технологиясы.
11. Орып туйекленген данлерди ислеу машиналары.

Касип онер колледжлеринде жокардагы ауыл хожалык машиналарын уйретиуде оқыушыларга бир канша колайлы болган форма хам методлардан пайдаланылады.

II. Ауыл хожалык машиналары бойынша шаныгыулар жумысларды шолкемлестириу хам оларды откизиуде сол нарселерди есапка алыу керек.

Хазирги заман коспалы ауыл хожалык машиналары болган трактор комбайнын хам баскаларда коп узельлер сондай конструкцияга ийе болып, олардагы коп гана деталл хам механизмлерди ислеу уактында бирден гузетип болмайды. Сол себепли оқыушылар машиналардын баска деталлары менен коринбей калган болеклерин коз алдына келтириу ушын оларда фазовый тусиниклерди рауажландырыу керек болады.

Бунын ушын оқыушыларга ен даслеп бирден-бир гузетиу мумкин болган деталларды тапсырыу ушын оларга бериу керек. Кейинен асте-астен деталларды гузетиу шараятларын сондай коспаластырып барыу керек болып олардын коринетугын болеклери аркалы белгили маглыуматлар аркалы улыума дузилисlerini коз алдына келтирип олар туурасында анык пикирлерге келиуи тийис.

Ауыл хожалык машиналары пани бойынша теориялык амелий хам лабаратория сабаклары болып теориялык сабакларда ауыл хожалык машиаларынын улыума дузилиси ислеу принциптери менен теориялык жактан танысса, амелий хам де лабаратория шыныгыуларында олардын тийкаргы болимлери ол болимлердин дузилисleri оларды болеклерге ажыратыу оларды кайтадан жыйнау ауыл хожалык машиналарын хам де ауыл хожалык агрегатларын жумыска сазлау таярлау жумыслары менен танысады.

Ауыл хожалык машиналары панинен сабаклар бирден-бир арнаулы ускенеленген оқыу жайларында орынларында алып барылады.

ТАКИРАРЛАУ УШЫН СОРАУЛАР

1. Ауыл хожалыгы машиналары курсы бойынша касип талими шыныгыу сабакларын откизиу ушын оқытушы кандай билим, амелий излениу хам укып конликепелерге ийе болыу керек.
2. Ауыл хожалык машиналары бойынша сабакларды шолкемлестириуден кандай формаларынан пайдаланамыз?
3. Ауыл хожалык машиналары бойынша сабактын кандай турлери бар?

ТАЯНЫШ ТУСИНИКЛЕРИ

1. Ауыл хожалык машиналары.
2. Механизацияластырылган жумыслар.

34-ЛЕКЦИЯ.

КАСИП ТАЛИМИНДЕ ЖОБАЛАСТЫРЫУШЫ ХУЖЖЕТЛЕР

ЖОБАСЫ:

1. Касип талим октыушысынын окыу жылына таярлыгы.
2. Жыллык тематикалык жоба ислеп шыгыу, хам окыу шыныгыуларына (сабакларына) таярлык кориу.

АДЕБИЯТЛАР

1. Каримов И.А. «Баркамол авлод Узбекистон тараккиёти». Ташкент «Узбекистон» 1997 йил
2. Узбекистон Республикасы конун ва фармонлар Ташкент «Узбекистон» 1992-2000 йил.
3. 3. Мирский С.Л. «Методика профессионального трудового обучения». Москва «Просвещение» 1988г.
4. Воробьёв А. И ва Давлатов К.Д. «Мехнат ва касиб таълими тарбияси, касб танлашга куллаш ишлари методикасы» Ташкент «Укутувчи» 1993 йил.
5. Тхоржевский Д.Х. «Мехнат таълими методикасы» Ташкент «Укутувчи» 1990 йил.
6. Мехнат талимин укитиш методикасы Магдиев ва бошқалар Ташкент 2000 йил.

35-ЛЕКЦИЯ

КАСИП ТАЛИМИНЕ АМЕЛИЙ САБАКЛАР ОЛАРДЫ ШОЛКЕМЛЕСТИРИУ ХАМ ОТКЕРИУ МЕТОДИКАСЫ.

ЖОБАСЫ:

1. Ислеп шыгарыу касип талиминен амелий сабаклар хам олардын баскышлары.
2. Баслангыш (даслепки) корсетпе инструктаж бериу.
3. Аралык инструктаж (корсетпе) бериу.
4. Жуумаклаушы корсетпе (инструктаж) бериу.

Касип талиминен амелий сабаклар окуу устаханаларында алып барылып, оларды окуушылар ен даслепки касиплик шеберлигин сырларын иелеуге киреседи. Карханаларда алып барылган ислеп шыгаруу шыныгыу сабаклары окуушылары озлери танлаган канийгелиги бойынша касиплик билим хамде жумыс куралларынан пайдаланган жагдайда укып конликпелер пайда етиуге шарт шараятлар жаратады. Бундай сабаклар анык амелиятка жакын шокемлестирилгенлиги себепли окуушылардын танланган касиплик мийнетинин социалык экономикалык жагдайынан бир канша танысууынан мумкиншиликлер тугызады, олардын оз бетиншелик дарежесин хам доретиушилик хызметин асырады.

Хар кандай ислеп шыгаруу талим сабаклар томендегише уш тийкаргы баскыштан ибарат болады. Ол окутыушынын яки окуу устасынын даслепки жол жорык корсетпе бериуи (инструктаж). Окуушылардын оз бетинше жумысты орынлауы, шыныгыулары уактындагы устанын яки окутыушынын хызмети, ягный аралык корсетпе бериулери. Корсетпелер бериу (инструктаж) окутыушынын ямаса окуу устасынын окуушыларга орынлауга берилген тапсырмаларды техника кауипсизлиги каделерине суйенген халда амелде орынлау тартиби хаккында окуушылардын дыккат итибарына усынылатугын жол жобалар, талаплар хам де ескертиулер мазмунына ие болган окутыушы пикирин баянлау формасы болып есапланады. Ислеп шыгаруу талими процессинде айырыкша окуу устасынын яки окутыушынын пайдаланылатугын жумыс кураллары, асбап ускенелер жаксы сыпатлы дузиу болууы хамда ол асбап ускенелер деп дурыс пайдаланыу тартиби, орынланатугын жумыстын сапасы хам натийжелигине болган талаплардын бузылыуынын алдын алуу хаккындагы берилетугын корсетпелери жол жобалары ескертиулери улкен ахмийетке ийе.

Окуушылардын сабакка кызыгыуын хам окуу материалларына дыккатына карауын жаксылау ушын турмыстан жетерли мысаллар тийсли далилеулер келтирип, сол сабакта иске асууы гозлеген билим хам жумыс харекет усынысларын калай шолкемлестиргенлиги (калиплескелиги) дарежеси аныкланады.

Орынланыуы назерде тутылган узыйпа, тапсырма ямаса жумыстын амелий ахмийети, артыкшалыгы хам орынланыу тартиби окутыушыларга тусиндириледі. Техник технологиялык сызылмалар таблицалары талаплар корсетиледи. Пайдаланылатугын материаллар асбап ускенелер менен калайынша ислеу оларга койылатугын катнас жасау жолларынды тусиндириледі. Уйретилген узыйпаны орынлаудан акылга мууапык шарт шараятлары, усыллары тартиби баянланады. Окуушы олардын койылган узыйпаны орынлау уактында окуушы жол койууы мумкин болган кателиклер хам олардын сол моменттин озинде сапластыруу бойынша да тусиндирип бериледи. Берилген кирисиу

ягный даслепки корсетпе оқыушылар кандай мугдарда озлестирілгенлигин тексеріу, хар бир оқыушыга жеке уазыйпа бериу хам оларды жумыс орынларына болистириу, сондай-ак тапсырманы орынлауда итибарга алыуы керек болган техника куипсизлик каделерине оз алдына токтап отеди.

Оқыушылардын оз бетинше жумыслары ямаса шыныгыуы откериулері педагогикалык жактан илимий тийкарланган, дидактикалык кагыйдаларга ылайык дузилген болып, технологик жактан белгили избе-изликте, гозлеген билим хам-де ис харекетлери ислеуди назерде тутады. Сабактын бул баскышында оқыушы яки оқыу устасы оқыушылардын харкандай харекетлери барлык уакыт гузетип барыу менен олардын жумысына басшылык етип барады. Лазым болган оқыушылар жиберген катени сапластырыуга жардем береді. Бул уакытлары оқыушы яки оқыу устасы белгили максетлерди гозлей атырып хар бир оқыушылар хызметин тексеріп баклап барады. Сондай-ак бул сабак уактындагы корсетпе бериу уактында хар бир жумыс калай орынлап атырганлыгын тексеріп барады.

Оқыу техник-технологиялык шолкемлестириу эканомикалык хам соларга уксас дидактик материаллар хам хужжетлерден дурыс пайдаланганлыгы тексеріу сыяклы максетлердиде назерде тутады.

Жуумакластырып айтканда аралык корсетпе бериу оқыушыларга амелий билимлер хам касиплик ис харекет усылларын ислеуден хам де технологик процесс хам операцияларды сыпатлы орынлауга каратылган болады. Ислеп шыгарыу талим сабакларынын бул баскышында оқытушы яки оқыу устасы томендегилерден айтарлыктай итибар бериу керек

Барлык оқыушылардын жумысын дыккаттан шетте калдырылмай оқыушынын жумысына сын коз бенене карауы. Зарури болган уакытта оқыушылардын жумысына араласпаслык, оқыушыларда оз жумысын толкылау жол койган кателиклердин себеплери хам оз уактында сапластырыу жоллары мумкиншиликлери болганша озинше табыу ушын жагдай жаратыу. Орынланган жумысларды бахалауда даслеп оқыушылардын жетискенликлерин сонынан кемшиликлерин корсетиуи.

Бундай сабакларда жуумаклаушы корсетпе бериу улкен ахмийетке ие. Жуумаклаушы корсетпе бериудин мазмуны, шолкемлестириу формасы, хам откизиу усылы анык сабак натийжелерине карай аныкланады, хам де оны максетке оқыушылардын жетискелиги хам кемшиликлер талкыланган жагдайда, олардын неге кандай жол менен ерискенликлерин корсетиуден ибарат болады.

Биз жокарыда корсетип откен сабаклардын озине ылайык баскышлары болган корсетпелердин ахмийети максети хам откизилиу тартиби менен кыскаша танысып оттик. Соныда айтып отиу керек бундай корсетпе бериу схемасы турине хам мажбурий

болмайды. Ҳам де оқу материалнинг озгешеликлерине оқытушы яки устанын таярлык дарежесине, сабак отиу шарт шараятларга карап сайкес тартипте доретиушилик пенен откериу мумкин.

Такрарлау ушын сораулар:

1. Касип талимнен амелий сабаклардын тийкаргы баскышлары кандай?
2. Корсетпе бериудин (инструктаж) кандай турлери бар?
3. Даслепки корсетпе бериуде кандай жумыслар орынланады?
4. Аралык корсетпе бериуде кандай жумыслар алып барылады?
5. Жуумаклаушы корсетпе бериуде нелер исленеди?

37-ЛЕКЦИЯ

КАСИП ТАЛИМНИН ОҚЫУ УСТАХАНАЛАРЫ ҲАМ ОЛАРДЫ УСКЕНЕЛЕУ

ЖОБАСЫ:

1. Касип талими оқу устаханалары ҳәм турлери.
2. Касип талими оқу устаханалары оқу материаллык базасы.

АДЕБИЯТЛАР

1. Каримов И.А. «Баркамол авлод Узбекистон тракиётининг пойдевори». – Т., «Ўзбекистон». 1997 йил.
2. Янги турдаги укув масалалари тугрисидаги хужжатлар туплами. «Узбекистон ХТБ» 1994 йил.
3. Маркизий-«Методика профессиональ турдаги обучения» Москва «Просвещение» 1988 год.
4. Воробоев ва Давлатов «Мехнат ва касип талими тарбияси касип танлашга йуллаш ишлари методикаси». Ташкент «Укутувчи» 1993 йил.
5. Тхоржевский -«Мехнат талими метлдикаси». Ташкент «Укутувчи» 1990 йил.

Ҳазирги дауирде касип талимнинг тийкарынан касип онер колледжлеринде алып барылады. Касип талим оқу устаханаларынын томендеги турлери болып:

1. Агашлык оқу устаханасы.
2. Слесарьлык оқу устаханасы.
3. Гезлемелерге ислеу бериу устаханасы.
4. Аспазлык жумыслары бойынша.

5. Электро техник жумыслар бойынша.

Агашшылык оқыу устаханалары оқыушыларда агашлар хам агаштан таярланган материаллардан кол менен хам механикалык усылда ислеу бериу укып конликепелерди калиплестириу, оларды материал таныу тийкарлары агаш сазлык ислеу шыгарыудын шолкемлестирилиуи тийкарлары менен таныстырыуга ылайыкластырылган.

Слесарьлык оқыу устаханалары оқыушылардын касип талим оқыу багдарламасын назерде тутылган слесарьлык жумысларды орынлау мумкиншиликлери менен таминлеу хам онда оқыушылар оннан пайдалы ислеу шыгарыу мийнетин амелге асырыу ушын хызмет етеди.

Гезлемелерде ислеу бериу устаханалары оқыушылардын касип талимин оқыу багдарламасында козде тутылган материал таныу хам де машина таныу тийкарларын уйретиу. Гезлемелер менен ислеу онимли пайдалы ислеу шыгарыу мийнетинин шолкемлестирилиуи оқыушыларды укып конликепелер менен куралландырыу сыяклы узыйпаларды орынлауда ылайыкластырылган.

Аспазлык жумыслары: оқыу устаханасында оқыушыларды дурыс аukatланыу тийкарлары, хар турли онимлерге ислеу бериу хам оны саклау усыллары менен таныстырыу, тазалык хам гигиена талапларына сай мазалы хам сыпатлы аukat таярлау. Азык аukat онимлерин дурыс саклау туурасында билим амелий укып конликепелеринен куралландырыу ушын хызмет етеди.

Электро техник жумыслары оқыу устаханасында: оқыушылар мийнет хам политехник таярлыгынын бир болеги сыпатында электротехникалык жумысларды орынлау хам электротехника менен байланысы болган ислеу шыгарыу тийкарлары менен таныстырыуды иске асырады.

Касип талими оқыу материалынын базасы томендегидей педагогикалык талапларга жууап берилиулери керек:

а) Касип талимин оқыу багдарламасындагы жумысларды орынлау укып зарурли жагдайлардын жаратылган болууы.

б) Талимин политехник хам касип багдарланганлык принциплерин амелге асырыудын зарурли куралларын жаратыу.

в) Оқыушылар социал-падады ислеу шыгарыу мийнетлери менен окууды косып бирикте алып барыу ушын материаллык жагдай жаратыу.

г) Оқыушылар хам окутыушылар мийнетин илимий тийкарда шолкемлестириу, оқыу тарбиялык принциплери сыпаты хам де натийжелилигин асырыу жолларын ислеу шыгарыу.

д) Оқыушылар тарепинен касип талимин процессинде пайдаланган буйымлардын жокары сапада болуын тамийнлеу..

е) Оқыу процессинде оқыушыларга берилген маглыумат хам хабар билдириулердин илимий жактан тийкарланган болууы.

ж) Маглыуматлардын мазмуны, оларды оқыушыларга жеткириу усылларын касип талими оқыу багдарламасын мазмунына сайкес келиуи. Оқыушылар уйрениу мумкиншиликлерине хам де оқыушылардын жас озгешеликлерине ылайык болууы.

Буннан баскада касип талими оқыу устаханаларына олардын техник материаллык базасына эканомикалык, технологиялык, эстетикалык мийнет кауипсизлик гигиена хам баска талаптар койылады.

Такрарлау ушын сораулар

1. Касип талимин оқыу устаханаларынын кандай турлерин билесиз?
2. Касип онер талими оқыу устаханаларында орынланатугын жумыслар нелерден ибарат?
3. Оқыу устаханаларында оқыу материаллары базасына кандай талаптар койылады?
4. Оқыу устаханаларында заманагой ускенелер менен таминлеу жоллары кадай?

38-ЛЕКЦИЯ.

КАРХАНАЛАРДА ИСЛЕП ШЫГАРЫУ АМЕЛИЯТЫ ХАМ ОРЛАРДЫ ШӨЛКЕМЛЕСТИРИУ

ЖОБАСЫ:

1. Ислеп шыгарыу амелиятынын мазмуны.
2. Амелият уакытында ислеп шыгарыу касип талимин иске асырыу.

АДЕБИЯТЛАР:

1. Каримов И. А «Баркамол авлод Узбекистон тракиётининг пойдевори». Ташкент «Узбекистон» 1997 йил.
2. Узбекистон Республикаси канун ва фармонлар. Ташкент «Укутувчи» 1992-2000йил
3. Каприлов и другие-«Основы методики трудового и профессионального обучения». Москва «Просвещение» 1981 год.
4. Воробьев А. И -«Мехнат ва касип талим тарбияси касип танглашга куллаш ишлари методикаси. Ташкент «Укутувчи» 1993 йил.
5. Тхорожевский –«Мехнат талим методикаси» Ташкент «Укутувчи» 1990 йил.

Касип талимин сыпатын хам де натийжелигин жанеде асырыу максетинде касип талими окуу багдарламасында ислеп шыгарыу амелияттын откизиу козде тутылган болып, ислеп шыгарыу амелиятты окуу жылынын акыргы еки жылында хар окуу жылына 24-кун мугдарында хар куни 6-саат ислеп шыгарыу онимлерин откизиуин жобаластырылган.

Ислеп шыгарыу амелиятты уактында жокары класс окуушылары санаат карханалрында, жамаат хожалында онимли мийнетке катнастырыу максетинде онын жаксы тасири сонда, бул мийнет жокары техникалык технологиялык жактан ускенеленгенлиги хам илимий тийкарда шолкемлестиргенлиги мийнет усылларынын онимлиги менен характерленеди. Окуушылардын ислеп шыгарыу амелиятты конкрет жагдайларга карап, бир уакытта окуу жылынын акырындагы касип онер колледжлеринде окытылатугын барлык панлерде сабаклар тамам болганнан кейин откизилиуи бир канша максет ылайык.

Ислеп шыгарыу амелияттына касиплик талим окытыушысы окуу устасы басшылык етеди. Ислеп шыгарыу амелиятты алдынан белгиленген жоба тийкарында алып барылады хам амелият, сонын да барлык амелиятка катнаскан окуушылар жазба туринде есап тапсырады.

II. Кархана хам жамаат хожалыкларында откизилетугын ислеп шыгарыу амелиятты уактында окуушыларга берилетугын ислеп шыгарыу касип талиминде тыянаклы беккем болады.

Сол себепли карханаларга ислеп шыгарыу амелияттында ислеп шыгарыу талими касип онер колледжлеринде окуушыларынын мийнет таярлыгы сыпатында томендеги шарт шараятлар болган жагдайда гана шолкемлестириледи.

1. Белгили эканомикалык район халык хожалыгынын касип онер колледжлеринде окытыуылатугын канийгеликлер бойынша жумыслар, жумыстын турлери хақыкый зарур болыуы.
2. Жокары класс окушыларынын белгили бир канийгелиги ислеу тилегине ерисиу.
3. Касип онер колледжлеринде хам аталык гамхорлык етиуши карханалар территориясында жаксы ускенеленген окуу ислеп шыгарыу материаллык базасынын бар болыуы.
4. Ислеп шыгарыу талиминен амелиятты алып барыу ушын жокары канийгеликлердин бар болыуы.

Такрарлау ушын сораулар

1. Ислеп шыгарыу бойынша амелияттын узыйпасы нелерден ибарат?
2. Ислеп шыгарыу амелияттынын кандай шыныгуулары бар ол канша уакытта откизиледи?

3. Ислеп шыгарыу амелиятын откизиуде касип талиминин иске асырыуындагы шарт-шараятлар болыуы керек.

32-ЛЕКЦИЯ

ТУРМЫСЛЫК ХЫЗМЕТ КОРСЕТИУ БОЙЫНША КАСИП ТАЛИМИ ШЫНЫГЫУЛАРЫН РЕЖЕЛЕСТИРИУ ХАМ ОТКИЗИУ МЕТОДИКАСЫ

ЖОБАСЫ:

1. Турмыслык хызмет корсетиу бойынша касип талими мазмуну.
2. Шыныгыуларды режелестириу хам откизиу.

АДЕБИЯТЛАР.

1. Каримов И.А «Баркамол авлод Узб-н тараккиётининг пайдевори». Ташкент «Узб» 1997 йил.
2. Узб Респ-сы конун ва фармонлари . Ташкент «Узб» 1992-2000.
3. Жана турдеги оқыулары турасындагы хужжет топламы. «Узб» ХТБ 1994 жыл.
4. Жалолитдинов хам баскалар. Жана турдеги оқыу орынлары туурасындагы хужжетлер топламы. Самарканд 1995 йил.
5. Кильни хам Каприлов, Помянов «Основы методики трудового и профессионального трудового обучения». Москва «Просвещение» 1987 год.
6. Мирский «Методика профессионального трудового обучения». Москва «Просвещение» 1988 год.
7. Мельникова, Осипова, Ферзбон «Методика трудового обучения». Масква «Просвещение» 1985 год.
8. Колчино, Ульянова «Комплекты детского одежды» Ташкент «Мехнат» 1994 жыл.
9. Дустжанов «Хоразм таомлари». Ташкент «Узб» 1998 йил.
10. Жаббарова М. «Тигувчилик технологияси». Ташкент «Уктувчи» 1989 йил.

Хызмет корсетиукасип талими тийкарынан гезлемелерге ислеу бериу хам улыума аухатланыу, пазандашылык жумыслары технологиясы хам хызмет корсетиудин баска турлерин оз ишине алады.

Касип талими багдарламасы онын кайсы багдарда болыуына карамастан оз ишине мийнетти илимий тийкарда шолкемлестириу, режелестириу тийкарлары, санаат хам ауыл хжалыгын ислеп шыгарыу эканомикасы хам оны шолкемлестириуди оз ишине алады.

Табиятта хам атрапты коргау, пан техника жаналыклары, ислеп шыгарыу жетискенликлери маселелерин озинде саулелендирген болууы керек.

Касип талими бойынша гезлемерелерге ислеу бериу болиминин багдарында 394 саат ажратылган болып 280-саат еориялык хам амелий шыныгыулар ушын 114-саат ислеп шыгарыу амелиятка ажратылган.

Тема реже бойынша томендеги теориялык шыныгыулар бериледи хам усы багдарларда амелий шыныгыулар алып барылады.

1. Ислеп шыгарыу бойынша тийкаргы маглыматы (тигиушилик карханасы бойынша).
2. Санаат тигиу машиналары дузилиси хам онда ислеу.
3. Кийимлерди моделлестириу хам коркем безеу тийкарлары.
4. Тигиушилик материаллары (сызылмалары).
5. Тигиушилик буйымларын таярлау технологиясы.
6. Стандартлар турлери хам категориялары хужжетлестириу системалары.
7. Тигиушилик карханаларында мийнетти хам ислеп шыгарыуды шолкемлестириу, экономика тийкарлары.
8. Тигиушилик буйымларынын сыпатын кадагалау.
9. Догерек-атирап хам табиятты коргау.
10. Пан техника жаналыклары хам тигиушилик ислеп шыгарыу жаналыкларынын жетискенликлери.
11. Окуушыларда теориялык билимлерди (тахонминлаштириш) озлестириу касип талими окутыушылары ямаса окуу устаханасы тарепинен окуу материаллары ауыз еки баян етиу процесинде амелге асырылады.

Тажрийбели жумысшыларын корсетиу, баклау коргизбели куралларды корсетиу, техник куралларды технологиялык объектлерди корсетиу. Окуушыларды окуу техник хам маглымат бериуши адебиятлар менен оз-бетинше ислеуи хам сонда-ак лабаратория, амелий жумысларды орынлау процессинде де амелий жумысларды орынлау хам теориялык жумыслар, билимлерди бериу.

Тигиу машиналарынын келип шыгыу тарийхы XVIII асирдин акыры XIX басында, 1755-жылы Англияда Вейзентомо ойлап шыгарды.

1700-жылы етик тигетигун машинаны Томас Сен ойлап тапты. Бирак бул тигиу машинасы кен таркалмады.

1845-жылы Американын Эшасса Гоу оймаклы тигиси тигиу машиналарын ойлап тапты. Бул машинаны бир катер кемшиликлерге ийе болып, хазирги заман машиналарына уксас еди.

Солай етип тигиу машинасы бир неше адам уйрениунен келип шыккан. Бизин елимзге ревалюциядан адлын тигиу машинасы бир неше адамнын уйретиуинен келип шыккан. Бизин елимизде ревалюциядан алдын тигиу машинасы Америка, Германиядан алып келинди.

Подальск каласында америка фирмасынын «Зингер» мастерской болып, ол жерде машина деталлар жыйналар еди.

1917-жылдан кейин гана елимиз тигиу машиналарын ислеп шыгарыушы карханасы дузилди.

Тигиу машиналарын ислеп шыгарыушы заводлар курылды. Кейинги уакытларда тигиушилик санаатынын онимдарлыгын асыруу максетинде бир неше майда карханаларды бирлестирип, ислеп шыгаруу бирлеспелери шлкемлестирилди.

Хазирги уакытта кууатлылыгы кушли, сыпатлы машиналар шыгарылмакта.

Булар ярым автомат хам электр тармагына тутастырылган машиналар коп мийнет жениллистиреди хам де жумысшынын жумыс онимдарлыгын арттырады, екейинги пайытларда орта мектеп. Окыушыларына тигиушилик онерлерин уйрететугын окытушылар тигиу машинасынын хар кыйлы турлеринде тигип билиуине туура келип тур, себеби хазирги заманнын талап саны талап етеди. Сол ушын бизин НМПИ нин ИПФмийет пани окытушыларын таярлайды. Факультетимизде ПМЗ-22А, 55-класс, ПМЗ-машинасы хам 97-класс ПМ№-машиналары устаханасы ислеп тур.

ТЕМА: Киймлерди модельлестириу хам бехеу тийкарлары

1.Кийм-кеншек-бул гоззавлыктын белгили бир нызамы бойынша айырым буйымды дузиу хам хар кыйлы буйымларды байланыстыруу деген соз.

Кастюм-бул адамнын сырткы келбетин калиплестириуши буйымнын жыйндысы. Кийм-кеншек, аяк-кийм, бас-кийм, бас-кийм, устки-киимкеншеклер х.т.б усыллардын ишинде устки-киимкеншек жетекши роль аткарады. Костюнын тарийхый рауажланыу жолы дауир стилине хам модага байланыслы.

Стиль: -бул дауирдин тураклы маданиятын, гозаллык тусинигин хам коршаган турган орталыкка коз карасы билдиреди.

Мода: -бул турмыстын сырткы формасында кобинесе кийим-кеншекте хам костюмнын калеген компанентинде коринетугын тулгынын белгили бир жамийетлик орталыгында узак уакыт дауам ететугын устемлик хам бир дауирдин озинин кийм-кеншекгинде белгили бир стиль болады. Кийм-кеншектин хазирги стили озинин апиуайылыгы хам

коркемлігі материаллардын көп турлілігі хам оларды бір-біріне үйлесіуі менен өзгешеленеді.

Белгілі бір дауір өтіуі менен медаллар айланыс келеді хам орын алмасын турады.

2. Кийм-кешектің композициясы-бул художник моделлердің хх менен тутас максетке бірлесіу элементі менен байланысly. Модель композициясын дузіу прцессі хам материалда орынластырыу творчествалык модельлестіріу деп аталады. Кийм-кешектің жана моделин іслеп шығарыу художник модельлер озінін махсеті, усы орнын тигіліп атырған адамның жасы хам іслейтуғын жұмысы орнын есапка алады. Художник оның үшін ең бірінші конструктив хам безеу сызықларын анықлайды.

Сүлдер-бул кийм-кешектің айнык белгілері моментін көлемлі формаларын тигіслік устінде көз алды келтіріу деген соз. Адамның кийм сүлдері-адамның киймінің денеге үлесіу дәрежесі менен ійіннін ені менен киймнің томенгіжағының ұзынлығы менен сыпатланады. Киймдегі сызықлар-конструктив хам безеу сызықлары болып болінеді.

Конструктив сызык модели композициясы тійкарын курайды. Булар юбканың кантал жуїелерінің, юбканың жокаргы болекке тутастырыу жуїелерінің, хам женлерді орнына кондырыу сызықлары.

Безеу сызықлары- модельді безе пайдаланатугын сызықлар. Буларға хар кійлы тоқыу, нағыс салыу, көклеу хам.т.б сызықлар кіреді.

Безеу сызықлары-горизонталь, тик, кійсык, аралас хам паралель блады. Киймді безеуде алдын ала үйлесіуші ойлап алыу керек, себебі сен ойлаған орынга кійніуге болмайтугын кийм болып калмауы мүмкін. Мүмкін болғанынша барлық сызықлардан пайдаланылыуына берсе киймнің бір тутаслығы бузылып кетіуі мүмкін.

Сайма-сайлық- композицияларының ахмійетлі элементлерінің бірі боып табылады.

Модель болітіріуінің арасындағы дурыс сайма-сайлықты табыу үшін тутас бұйымның үлкен болегін жуда үлкейтп жібермеу, махсетінде бұйымды калай етіп үлкен хам кіш іболеклерге боліу кереклігін аныклап алыу сайма-сайлық болады. Сайма-сайлықка киймлерінің ұзынлығы бел сызығының жайласуы даслепки негізі сызықларының жайласуы болып табылады.

Адам тулғасының сайма-сайлығы тек кийм-кешектің сайма-сайлығын танлап алыу емес, шаштын причёскасына. Аяк киймнің окшесіне бейтіклігіне байланысly. Художник модельлер булардың барлығын есапка алыуы керек

Кийм-кешектерді таярлау процессі тікарынан 3-баскышка болінеді.

1. Модель, конструкция дузіу хам лекала таярлау.
2. Гезлеміні пішіуге тарлау хам оны пішіу.

3. Бұйымды тигу .

Материалға мода танлау, конструкциясын іслеп шығу.тажрийбе техникалық лабораторияларда хам айырым қарханаларда сынау конструкция дегенимиз-бұйымның кесиндилерін байланыстыратугын, тутастыратугын орынларын хам таярлау усылы корсетилип бұйымның путкил колами айкын берилетугын сызылма болып табылады хам бир модельдин техникалық документинде киймнин размери. Бойы хам толықлығы, гезлеменин артикули, кийим пишиудин техникалық шарти, лекаланын майданы, гезлеме шығынының нормасы, таярлай усылы, лекаланы олшеу таблицасы, таяр түрдеги бұйым хам оны орап байлау маселелери корсетиледи. Булардын барлығы тигу қарханасына келип туседи хам ол жерде пишиуге, тигуе хам безеуге таярланады. Тигу қарханасында кийм-кеншекте таярлау прцесси тийкарынан участканын эксплуатациялык тажрийбе цехында, таярлап пишиу участкасында хам кийим тигу цехында амелге асырылады. Тажрийбе цехында модельди ондириске енгизиуге таярланады, лекаларды кобейтеди, ондиристе шезлемелер дурыс пайдаланыуы қадағаланады.

Таярлау, пишиу участкасы 2-цехка таярлау хам пишиу цехына, бирлеседи. Бул жерде гезлеме пишиуге таярлауда оның узынлығы хам енин таяр гезлеменин техникалық касийетлерине карап сортларға болип жибериледи. Ал пишиу цехында гезлеме арнаулы столға кабат етип жайылады, драп ушын 10-20, жука гезлемелер ушын 100 кабат болады. Олар электр машинлары менен кыркып, пишилген деталлар тигу цехларына жибериледи хам онда тигиледи. Тигип болынган кийим безеу хам ығаллы жыллылык пенен ислеу бериу цехларына жибериледи. Таяр бұйымлар размер хам бойына карап сауда орынларына жибериледи.

Тема: Тигушилик бұйымларының тиярлау технолгиясы лабораториялык жумыс.

Шалбар тигу технологиясы

Сабактын максети: Оқушылар ер адамлардың шалбар тигу, тигу хам есаплауды уйретиу, оларды тигушилики онша илимин асыру.

Сабакты куралландыруы: сантиметровка, пор, кайшы, гезлеме, йине сабак, шалбардың сызылмасы хам технологиялык картасы.

Методикалык корсетпе: Шалбарлар-жолда, уйде, спорт пенен, шунылланган хам кишкене кийуге ен қолайлы кийм ен тури болып есапланады. Шалбарлар хар турли болоады, олар узын хам келте, тар хам кен. Мысалы: кыска шалбарлар дизеден томен, бурлаленген манжетли, илген пенен илдирилген булар гомфа деп аталады.

Жокаргы келте шалбарлардан «колты» жеген турли модага айланды. Бул кенлеу кесим, кесими еркинбуйесли. Кен таралган келте шалбар турлеринен бири-бул шорты. Шалбар пишкенде хам тиккенде ен алдын менен гезлемени таклап аламыз. Оннан кейин шалбар тигилетигын адамнан олшемлер аламыз хам улги таярлаймыз. Олшем алганда шалбардын узынлыгы, бел айналасы хам жамбас айналасын олшемлерин аламыз. Олшем алып болганнан сон шалбардыбазис сеткасы сызылады. Базис сеткасы колдын сызыкка бел айналмасынын олшеми койылды, тик сызыкка шалбарды узынлыгын койылады. Бел сызыгынын бойына жамбас айналасын екиге болип екини коскандагы шама койылып, сол точкадан тик сызык жургизиледи. Бул сызык шалбардын какпак ени сызыгы болады. Шалбардын адым сызыгында какпак ени шамасына тен. Дизе сызыгы олшем бирлигинеалынады. Шалбардын алдынгы болегин сызыу адым сызыгынын бойы менен какпак ени сызыгынан онга карай, жамбас айналасын 8-болип 1,5 см алып таслаган шаманы койамыз. Бул какпак жалпаклыгы болады. Какпак далпаклыгынан гейинги аралык екиге бллинеди. Усысызык орта шалбарынын кыры сызыгынын он хам шеп тарепине

Жа

---- + 1.5 см

А

Шама койылады, балак сыгынын бойына кыр сызыгынын он хам шеп тарепине

Жа

---- + 1 см

4

шама койылады. Табылган точкалар тутастырылады. Какпак сызыгы менен какпак жалпаклыгы иймек сызыгы менен тутастырылады-бул ау сызыгы делинеди. Шалбардын арткы болеги какпак сызыгынан томен карай алдынгы болектин балак тигиси бойы менен 0.5 см олшеп адым сызыгы менен какпак сызыгынын кыйылысуу точкасын бастырып пункир, сызык жургиземис. Бул жамбас айналасын 6-болип бирди коскан шама койылады-бул ау сызыгы. Шалбардын типовой конструкциясын сызылмасын сызыу ушын томендеги олшем белгилери керек болады:

С бел, С саң, О бой, В бел С ай, Д каб бел, В жамбас муйеши, Д бел диз. Шалбардын тийкаргы параметрлери сызылма торы менен белгиленеди. Тор вертикаль хам горизанталь сызыктардан ибарат тордын вертикаль сызыктары хам конструктив болектери: ТН-шалбардын алдынгы ярымынын бугис сызыгы орта узынлыгы ТК шалбардын дизесинин кенлиги. ТЯ-шалбардын бел сызыгынан жамбас сызыгына шекемги болган отырыу

бийклиги ТБ-сан сыыгы. Шалбардын алдынгы ярымынын босаганын томенги кенлиги $НН_1-НН_1=0.5$ (Ш_п-2)

Шалбардын алдынгы ярымын балагынын балагын томенги кенлиги $НН_1-НН_1=0.5$ (Ш_п-2). Шалбардын алдынгы ярымын томенги сызыгынын ортасынын котерилиу бийклиги: $НН_5=0.7\text{см}$. Шалбардын дизе сызыгынын тусындагы кенлиги Ш-делин. Модельге аралыгы болады. Шалбар алдынын ярымынын дизе болиминин арткы ярымынын сол болими менен 4-5см торырак болады. Шалбардын арткы япымынын каптал сызыгы менен он сызыгы дизегеги болими: $КК_1=КК_2=0.5 \{Ш_{диз}-(2-2.5)\}$

Шалбардын типовой конструкциясын сызыу ушын томнендеги олшеу бергилери керек болады. С бел, С сан, О бой, ВВ бел сиз, Д алд диз, Д он, Т бел, А ау ар, α ар болалыу, α ярым тор болса вертикаль хам горизонтальсызык = V ибарат. Тордын горизонталь сызыклары хам конструктив болеклери Т-бел сызыгы, T_1T_3 -шалбардын алдынгы кенлиги Б-сан сызыгы, B_0B_1 -шалбырдын арткы ярымын сан туурысындагы кенлиги. Я-жамбас сызыгы, $Я_4 -Я_8$ шалбардын арткы ярымынын жамбастын устиндеги кенлиги, К-дизе сызыгы K_3K_4 шалбардын арткы ярымын дизегеги кенлиги. Н-балактын томенги сызыгы H_3H_4 балактын арткы ярымынын томенги сызыгы орта кенлиги